

В. МАРТИНЕЦЬ

ІДЕОЛОГІЯ
ОРГАНІЗОВАНОГО
І Т.ЗВ. БОЛЕВОГО
НАЦІОНАЛІЗМУ

Аналітично-
порівняльна
студія

Вінніпер
1954

**ІДЕОЛОГІЯ
ОРГАНІЗОВАНОГО Й Т. ЗВ. ВОЛЕВОГО
НАЦІОНАЛІЗМУ**

(PRINTED IN CANADA)

ЦЬОГО Ж АВТОРА :

I. КНИЖКИ (політичні теми)

1. "Замітки для майбутньої конференції українських націоналістів". Видання "Групи Української Національної Молоді". Прага. 1927. Стор. 32.
2. "Реальна чи визвольна політика?" (Без прізвища). Вид. "Розбудови Нації". Прага. 1933. Стор. 152.
3. "Хто мав причину вбити полк. Отмарштайна?" — (Під чужим прізвищем). Вид. "Самостійної Думки". Чернівці. 1934. Стор. 40.
4. "За зуби й пазурі нації". — Вид. "Українського Слова". Париж. 1937. Стор. 176.
5. "Забронзовуймо наше минуле". — Видання "Українського Слова". Париж. Стор. 32.
6. "Жидівська проблема в Україні". — Лондон. 1938. Стор. 32.

II. ЗБІРНИКИ

1. "У. В. О." (Підпільне. В співпраці з полк. Є. Кональцевем.) Вид. "Української Військової Організації". 1929. (Кавнас). Стор. 94.
2. "Конспірація". — (Підпільне). Вид. Пропагандивного Відділу У. В. О. (Кавнас). Стор. 96.
3. "Війна й революція". — (Підпільне. В співпраці з сот. Я. Р.). Вид. У. В. О. 1930. (Кавнас). Стор. 192.
4. "На вічну ганьбу Польці". — (Без прізвища). Вид. "Розбудови Нації". Прага. 1931. Стор. 152.
5. "Під румунським постолом". — (Без прізвища). Вид. "Українського Слова". Париж. 1937. Стор. 48.

III. СПОГАДИ

1. "Між Кобринем і Берестям". — "Українське Слово". Париж. 1935.
2. "Університет в катакомбах". — "Студентський Прапор". Львів. 1944.
3. "Бретц — німецький концентраційний табір". — Вид. "КЕП". Стутгарт. 1946. Стор. 120.
4. "Бретц" — Видання "Праці". Прудентополіс. 1948. Стор. 100.
5. "Українське підпілля — Від У. В. О. до О. У.Н." Спогади й матеріяли до передісторії та історії українського організованого націоналізму. — Видання ПУН. На скитальщині. 1949. Стор. 428.
6. "Шляхом таборів D. P. (Rudolstadt, Coburg, Dachau, Karlsfeld). Спогади із скитальщини. — Вінніпег 1950. Стор. 384.
7. "Karlsfeld". Спогади із скитальщини. — (Приготоване до друку).

В. МАРТИНЕЦЬ

**ІДЕОЛОГІЯ
організованого й т.зв. волевого
НАЦІОНАЛІЗМУ**

Аналітично-порівняльна студія

diasporiana.org.ua

**Вінніпег
1954**

Друком "Нового Шляху"

*Книжка ця видана в 25-ліття діяльності
“Організації Українських Націоналістів” і при-
свяжена всім тим її членам, що згинули в бо-
ротьбі за здійснення ідеалів українського на-
ціоналізму.*

ПЕРЕДМОВА

Ця книжка появляється в 25-ліття існування "Організації Українських Націоналістів". Коли б вона чи подібна до неї книжка на ту саму тему появилася була 24 роки, а бодай 20 років скорше, то — на мою думку — інакше виглядало б наше сучасне внутрішньо - політичне життя і відносини, а зокрема напевно інакше виглядав би націоналістичний табір. А теоретично можливість видати таку книжку 20 років, а то й 24 роки тому існувала: вистачить вказати, що більшість, а то в сі до одного головного її основні джерела, на які спирається ця праця, походять з-перед 1930 р.

Не буду тут пояснювати, чому не видано таку книжку, бо це тема окрема, широка і в'яжеться тісно з історією ОУН. Вкажу тільки коротко, що уже перед 20 роками не тільки така можливість існувала, але й відповідальні члени ОУН такої праці домагалися і навіть робили заходи для її видання. Що більше, ще в 1951 р. на сторінках "Самостійної України" Дм. Кармазин писав таке: "На жаль, Провід Українських Націоналістів не зміг своєчасно розгорнути ідейно - теоретичну освідомлюючу виховну роботу серед всіх своїх кадрів у належній мірі і зробити відповідне розмежування між публіцистикою Донцова і теорією українського націоналізму. В наслідок цього ці кадри стали жертвою розламу і безсило борсаються під проводом С. Бандери між Донцовим і "Позиціями українського визвольного руху", по сьогоднішній день продовжуючи колотись на взаємно-поборюючі частини. Вихід із цього критичного становища є лише один — поворот на позиції українського націоналізму і на цій основі відновлення єдності українського націоналістичного руху".

Ця праця саме має завданням зробити відповідне розмежування між публіцистикою Донцова і ідеологією українського організованого націоналізму, а при цьому вказати, що причиною розламу в ОУН є не тільки — як це загально в нас прийнято твердити — персональні амбіції, але й значні ідеологічні різниці.

Правда, коли мова про різниці ідеології ОУН і Донцова, не робить вона це вперше з повоеєнних публікацій (з передвоєнних взагалі ніяка цієї справи не торкала!). Вперше вказав я в 1949 р. в праці "Українське підпілля" на різниці між ідеологією організованого націоналізму і Донцова, але цю ідеологічну тему в своїй мемуарно-історичній праці потрактував я загальною і побіжно. Зате першу синтетичну і порівняльну студію на цю ідеологічну тему зробив у 1951 р. проф.

Юрій Бойко в праці п. н. "Основи українського націоналізму". Ця праця, що роз'яснює одну з найбільш заплутаних ідеологічних проблем українського націоналізму, особливо актуальну перед 2-ою світ. війною на Західних Землях України, заслуговує на відмічення ще й тому, що писала її людина, яка до 1939 р. жила на українській території під советською окупацією, отже була відірвана від життя і проблем націоналістичного табору по цей бік Збруча. Проф. Ю. Бойко, який вибився в перші ряди націоналістичного табору і подивугідно зглибив суть і дух націоналістичного руху, коли мова про ідеологічну проблематику ОУН - Донцов, своєю працею зробив те, на що не спромігся досі ніхто з тих, що самі ставляли ідеологічні основи ОУН. Мабуть, саме оцей погляд із перспективи часу і місця, дозволив проф. Ю. Бойку тим краще схопити справу. Виклад і висновки проф. Ю. Бойка настільки влучні, що я дозволив собі перебрати дослівно не тільки цілі речення, але й цілі уступи до цієї моєї праці, а що більше мушу сказати, що проблема ОУН - Донцов у моїй книжці це на ділі поширення і розрібка праці проф. Ю. Бойка.

Крім цього використав я хронологічно другу в нашій літературі синтетичну і порівняльну працю на тему ідеології ОУН - Донцов, а саме Дм. Кармазина ("Микола Сціборський — теоретик українського націоналізму", в "Самостійній Україні" 1951 - 52), з якої перебрав я тут один розділ.

Третьою працею, що стала основою цієї книжки, була згадана вже моя книжка "Українське підпілля", а зокрема розділ "Міхновський — піонер українського націоналізму" і "Взаємовідносини з Д. Донцовим", що з них перший передрукував я в цілості, а з другого деякі уступи.

Ось ці три праці стали основою цієї розвідки, що початково була задумана як вишкільний реферат компілятивного характеру, і тільки в міру опрацювання була поширена новими проблемами і висновками так, що стала самостійною студією. Все ж недивлячись на це все, вона — на мою думку — тільки в загальному і в основному вичерпує тему і може бути доповнена ще додатковими аналітичними подробицями, а зокрема додатковими джерелами з рр. 1891 - 1953. Вже не говорю про те, що зокрема особа і життєвий шлях, а особливо ідеологічна праця М. Міхновського, — хоч минуло 30 років від його смерті, а 63 роки від початків його політичної діяльності, — в нашій політичній літературі надзвичайно мало наświetлені і, правду сказавши, Міхновський ще для нас не вповні "відкритий". Тут вдячне поле для дальших дослідів. Хай ця праця буде для них бодай скромним вкладом.

А в т о р

**МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ — ПІОНЕР
УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ**

Цей розділ є зложений головню на підставі таких праць: 1). Книжки В. Мартинця: "Українське підпілля. Від УВО до ОУН. Спогади і матеріали до передісторії та історії українського організованого націоналізму", 1949, зокрема розділу "Міхновський — піонер українського націоналізму". 2). Брошури "Самостійна Україна" (Вецляр, 1917 р.) wraz із зладженою для нового видання цієї книжки передмовою Ю. Колларда. 3). Статті Ю. К. п. н. "Микола Міхновський" ("Орлик" ч. 8. 1947). 4). Статті Д. Кармазина п. н. "До проблеми українського націоналізму" ("Орлик" чч. 3-4, 1947). Крім цього взяті на увагу: 5). Розвідка Сергія Шемета "Микола Міхновський", "Хліборобська Україна". Рік 1924-1925, кн. V. Відень, Видання Українського Союзу Хліборобів Державників. 6). Розвідка Ярослава Оршана п. н. "Розвиток української політичної думки за сто літ", альманах "Ідея в наступі", 1938. 7). Стаття Вартоломія Євтимовича п. н. "Військо йде... Спогад про М. Міхновського в днях відбудови української держави", календар "Української Родини"; 1948. 8). Стаття Р. Бориса п. н. "М. Міхновський", "Новий Шлях", 10. 2. 1936. 9). Реферат В. М. п. н. «"Самостійна Україна" М. Міхновського як нова фаза в розвитку політично-державницької думки". "Українська Думка", Лондон, чч. 287, 288, 289 і 290, 1952, 10). Стаття В. Мартинця п. н. "Микола Міхновський піонер українського націоналізму", "Голос Молоді", Вінніпег, лютий 1953.

ХТО БУВ ПРАБАТЬКОМ УКРАЇНСЬКОГО ОРГАНІЗОВАНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ?

Прабатьком українського організованого націоналізму можна вважати тільки того, 1) хто створив першу чи перші націоналістичні організації, 2) хто перший дав основи ідеології українського організованого націоналізму, 3) хто визначив цим організаціям програми, згідні з ідеологією націоналізму, і вкінці 4) хто вживав означення “український націоналізм” у теперішнім його розумінні.

Таким творцем націоналістичної ідеї і піонером українського організованого націоналізму був Микола Міхновський, з професії адвокат, що народився в 1873 р. в с. Турівці, Прилуцького повіту, на Полтавщині, де батько його був сільським священиком.

БРАТСТВО ТАРАСІВЦІВ

У 1891 р. на могилі Тараса Шевченка засновано таємне “Братство Тарасівців”, що його члени склали тоді присягу йти ціле своє життя за заповідями великого Тараса. До цього Братства входили між іншими: Микола Міхновський, тоді студент прав, Іван Липа (голова), Микола Байздренко, Михайло Базькевич, Віталій Боровик і Володимир Шемет.

“Тарасівці”, що вважали себе “націоналами” (тоді ще назви “націоналіст” не вживали), творили радикальний напрямок у тодішній українській інтелігенції, що поділялася на три табори: “українофілів” (чисто культурницька праця при лояльності до московського режиму), драгоманівців (соціалістичний федералізм) і соціалістів — членів російських партій. “Тарасівці” різко виступали проти старого “українофільства” і разом із тим не йшли ні на які компроміси з соціалістами.

Ідеї “Тарасівців” були висловлені в декларації, надрукованій у 1893 р. у львівській “Правді”. Головні точки цієї декларації були:

1) Розбиття московських кайдан і визволення підросійських народів з-під гнітючого їх деспотизму і централізму.

2) Відновлення й вироблення серед інтелігенції й народніх мас українських національних почувань.

3) Піклування про народній добробут.

4) Праця в душі такого ладу, де не буде місця ні визискувачам, ні визискуваним, а буде місце цілоукраїнській національній родині.

5) Віддання всіх своїх сил на визволення української нації.

6) Повна автономія всіх народів.

На тлі тодішнього культурництва “українофілів”, драгоманівського федералізму і космополітизму, та соціалістичного “общава катьолка” і інтернаціоналізму, бачимо в ідеології “Братства Тарасівців” виразні, хоч ще не остаточно сформульовані, основи-філяри ідеї українського націоналізму в сьогоднішнім її виді: **ідеал української нації** (“українські національні почування”, а не клясові почування чи братерство народів або інтернаціоналізм чи космополітизм), **національний солідаризм і соборність** (“цілоукраїнська національна родина”, а не клясова боротьба, землячество і партикуляризм), **благо нації і націократія** (“народній добробут”, “ні визискувачі, ні визискувані” а не клясократія чи диктатура пролетаріату), **зірвання з Москвою** (“розбиття московських кайдан”, а не царських кайдан чи капіталістично-буржуазних кайдан), **визволення української нації** (“визволення української нації”, а не визволення пролетаріату і “пролетарі всіх країн єднайтеся”), **самостійність** (не культурна автономія чи територіяльна автономія або федерація, а “повна автономія”, себто самостійність, про що за кілька років М. Міхновський скаже вже зовсім виразно в книжці “Самостійна Україна”).

Через неконспіративність деяких членів “Братства Тарасівців” московська жандармерія невдовзі зліквідувала “Братство Тарасівців”. Але початок був зроблений, і раз народжена ідея шукатиме відтепер свого вияву та, без огляду на зовнішні перешкоди, втілення в такі чи в інші організаційні форми. І цікаво, це буде М. Міхновський, вірний до смерти присязі “Тарасівців”, її носієм навіть тоді, коли, здавалося б, стоятиме збоку: своїми закличками, порадами, промовами чи безпосередньою участю-членством він буде *spiritus movens* і пробойовиком-піонером нової ідеї, що почала свій похід українськими землями. І відтепер, хоч повільно, проби-ваючись через, здавалося б, непереможні перешкоди, але безперестанку вона полонитиме щораз більше серця й уми українців. Хоч ця ідея ще цілі роки не матиме назви “український націоналізм”.

ХАРКІВСЬКА “УКРАЇНСЬКА СТУДЕНТСЬКА ГРОМАДА” ТА ЇЇ ІДЕОЛОГІЯ

Розгром “Братства Тарасівців” звернув увагу української поступової молоді й тільки спричинився до поширення ідей “Тарасівців”. В 1897 р. постає в Харкові “Українська Студентська Громада” за почином Дм. Антоновича, Юрія Коллярда, Евлампія Тищенка, Ол. Коваленка і Ів. Кухти. На зразок харківської УСГромади, що здобула собі великий моральний вплив між українським студентством, творяться такі “Громади” по інших університетах, а то й між учнями середніх шкіл.

В них формуються підстави нового світогляду, а саме, що “кожний українець повинен завжди відрізняти свою націю від інших і скрізь підносити національне питання та захищати права української нації і передусім дбати про те, щоб здобути своїйму народові національну волю”.

В оповіщеннях 1899 р. подавалось, що студентство створило спілку з метою спинити шкідливе й згубне

для нашого народу винародовлення молоді й навернути її до служення українському народові та стверджувалося, що **“лихий економічний і культурний стан нашого народу залежить від його національного й політичного рабства, як безпосереднього наслідку російського абсолютизму”**.

Як бачимо, і ідеологія УСГромади ставить на перше місце **націю** (“відрізнати свою націю від інших”, “підносити національне питання”, “захищати права української нації”, “здобути національну волю”), а далі як причину лихого **соціально - економічного стану** подається не капіталістичний чи який там визиск, а — **національне й політичне рабство**, накинене Україні Росією (“російський абсолютизм”).

ВПЛИВ МІХНОВСЬКОГО НА УКРАЇНСЬКУ СТУДЕНТСЬКУ ГРОМАДУ

“Громада” підтримувала найтісніші зв'язки з М. Міхновським, що мав на молодь величезний вплив. Погляди Міхновського про організацію українського визвольного руху та про потреби сформування національного світогляду прищеплювалися членам УСГромади і внаслідок цього вони відчували потребу заложити революційну партію, що поставила б українські національні домагання.

МІХНОВСЬКИЙ ДУШЕЮ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПАРТІЇ

Отож 29 січня (ст. ст.) 1900 р. спершу на сходинах ініціативної групи чотирьох, а потім 5-го лютого на зборах основоположників — Дм. Антоновича, Мих. Русова, Боніфатія Камінського, Л. Мацієвича, Ю. Коллярда, Ол. Коваленка й Дм. Познанського — засновано **“Революційну Українську Партію” (РУП)**. Душею її був М. Міхновський, дарма, що заснувала її студентська молодь.

Два тижні пізніше — 19 лютого 1900 р. на Шевченкових роковинах у Полтаві М. Міхновський виголосив палку промову, що в ній підніс **“необхідність революційної акції та збройної боротьби за права українського народу”**. Отже, як бачимо, Міхновський поставив дві дальші основи-філяри ідеології організованого українського націоналізму: революційну акцію і збройну боротьбу.

М. МІХНОВСЬКИЙ ПИШЕ КНИЖКУ “САМОСТІЙНА УКРАЇНА”

26 лютого 1900 р., отже в нецільний місяць по заснованні РУП, М. Міхновський на Шевченковому святі в Харкові, нав'язавши в своїй промові до РУП, накреслив її завдання й програму. Ці засади ввійшли потім у книжку **“Самостійна Україна”**, що її написав М. Міхновський на замовлення Комітету РУП і що була друквана в Галичині в 1900 р. заходом В. Старосольського і Є. Косевича, а звідси перепачкована на Східні Українські Землі.

М. МІХНОВСЬКИЙ У КНИЖЦІ “САМОСТІЙНА УКРАЇНА” ЗА ДЕРЖАВНОЮ САМОСТІЙНІСТЮ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

У книжці **“Самостійна Україна”**, що її написав М. Міхновський і яка була друквана в 1900 р. читаємо між ін. таке:

“Кінець XIX віку позначився явищами, що характеризують новий зворот в історії людства. Ці явища свідчать про те, що п'ятий акт великої історичної трагедії, званої “боротьбою націй”, вже почався і його закінчення наближається... Отже, коли справедливо, що кожна нація з огляду на міжнародні відносини хоче виявитися в формі незалежної самостійної держави; коли справедливо, що тільки держава одноплемінного національного змісту може дати своїм членам нічим не-

обмежену свободу всебічного розвитку духового та осягнення найліпшого матеріального гаразду; коли справедливо, що пишній розквіт індивідуальності можливий тільки в державі, для якої плекання індивідуальностей є метою — тоді стане зовсім зрозумілим, що державна самостійність це головна умова існування нації, а державна незалежність це національний ідеал у ділянці міжнаціональних відносин”.

Звертає увагу, що Міхновський не тільки вживає терміну “нація”, але й що клич самостійної і незалежної української держави підніс Микола Міхновський ще в 1900 р., в часах повної національної безпросвітності широких мас і тоді, коли “українофіли”, драгоманівці й соціалісти носилися з ідеалами просвітянщини, культурної автономії, а що найвище федерації.

МІХНОВСЬКИЙ ЗА САМОСТІЙНОЮ УКРАЇНОЮ ВІД КАРПАТ ПО КАВКАЗ

М. Міхновський не тільки висунув оцеї ідеал самостійности і державної незалежности, але і дав йому реальний зміст. Він у згаданій книжці пише далі таке:

“Над нами висить чорний стяг, а на ньому написано: **“Смерть політична, смерть культурна для української нації”**. Це не самі слова: їм відповідає зміст... І ось серед таких лихих обставин ми зійшлися до купи, ми згромадилися в одну сім’ю, перейняті великим болем до тих страждань, що вщерть виповнили народню душу і — наперекір логіці цих подій — ми виписали на своїому прапорі: **“Одна, Єдина, Нероздільна, Вільна, Самостійна Україна від Карпат по Кавказ!”**”

“Коли б навіть було доведене, що ми тільки різноманітність російської нації, то й тоді нелюдські відношення росіян до нас освячують нашу до них ненависть і наше моральне право вбити насильника, обороняючися від насилля... Через те ми можемо обсуджувати тільки засоби і способи боротьби. Бо хіба можлива для на-

шої нації є освіта доти, доки нація не матиме права розпоряджати собою й доки темрява є способом держати нашу націю в неволі?! Доки ми не здобудемо собі політичних і державних прав, доти не матимемо змоги влаштувати стан речей у себе дома по нашій впадоби. Бо інтерес наших господарів цілком протилежний нашим інтересам; бо розплющення очей у рабів є небезпечним для панів. Це останнє завдання мусить взяти на себе національна інтелігенція. Це її право та її обов'язок”.

МІХНОВСЬКИЙ КЛИЧЕ: “УКРАЇНА ДЛЯ УКРАЇНЦІВ!” І ЗАКЛИКАЄ ДО БОРОТЬБИ КРИВАВОЇ І БЕЗПОЩАДНОЇ

У дальшому Міхновський пише:

“Часи вишиваних сорочок, свиток, та горілки минули й ніколи не вернуться. Третя українська інтелігенція стає до боротьби за свій народ, до боротьби кривавої і безпощадної. Вона вірить у сили свої й національні і вона виконає свій обов'язок. Вона виписує на своїому прапорі ці слова: “Одна, Єдина, Нероздільна, Вільна, Самостійна Україна, від Карпат по Кавказ”. Вона віддає себе на службу цьому великому ідеалові й доки хоч на одному клаті української території пануватиме чужинець, доти українська інтелігенція не покладе зброї, доти всі покоління українців йтимуть на війну. Війна провадитиметься усіми засобами: і боротьба культурна вважається також відповідною, як і боротьба фізичної сили. Ми проголошуємо, що візьмемо силою те, що нам належить по праву, але відняте від нас теж силою. Наша нація довго нездужала, але вже стає до боротьби.

“Ми не хочемо довше зносити панування чужинців, не хочемо більше зневаги на своїй землі. Нас горстка, але ми сильні нашою любов'ю до України.

“Україна для українців, і доки хоч один ворог-чужинець залишиться на нашій території, ми не маємо права покласти зброю”.

Так досі не промовляв ні один українець і довго по Міхновським так не промовлятиме. Це ж бо проголошення всецілої боротьби з Москвою, боротьби на всіх ділянках, до збройної включно, за визволення української нації.

БЕЗКОМПРОМІСОВІСТЬ М. МІХНОВСЬКОГО СУПРОТИ РОСІЇ

У відкритому листі до російського міністра внутрішніх справ Сіпячина в 1900 р., що був видрукуваний іменем РУП у львівській “Молодій Україні”, М. Міхновський казав:

“Українська нація мусить добути собі свободу, хоч би захиталась ціла Росія. Мусить добути своє визволення з рабства національного й політичного, хоч би полилися ріки крови”.

У тому часі такою мовою не говорив ніякий український політичний діяч. Це були часи, коли були модні ідеї федералізму (Драгоманов), інтернаціонального соціалізму (що його визнавали українці у спільних із москалями партіях), і що найвище культурної автономії в рамках Росії, а то й звичайної просвітянщини (“українофіли”). Не диво, що сучасники, навіть прихильники Міхновського, часто не розуміли його, і по якимсь часі покидали його чи там відступали від його позицій. Так сталося і з РУП, яка, правду сказавши, не доросла до ідей Міхновського і в якій, побіч прихильників Міхновського, було й сильне крило його противників соціалістичного забарвлення, що створили пізніше УСДРП (Укр. Соц. Дем. Робіт. Партію) і навіть російську соціалістичну “Спілку”.

МІХНОВСЬКИЙ ПРОГОЛОШУЄ ПЕРШІ СОЦІАЛЬНІ ТЕЗИ НАЦІОНАЛІЗМУ

Але проголошена М. Міхновським ідея самостійної й соборної України від Карпат по Кавказ, яка стала кличем РУП, вийшла в світ і хоч згодом саму РУП

зліквідовано, вона перетривала. А втім дбав про це й сам Міхновський. По ліквідації Революційної Української Партії (РУП), він закладає в 1903 р. **“Українську Народню Партію”** (УНП), що до неї крім нього належали також Микола, Володимир та Сергій (брати) Шемети, Василь і Грицько (брати) Шевченки, Олександр і Сергій (брати) Макаренки, Ол. Степаненко, Мих. Біленький, Євг. Любровський-Письменний та інші.

Гаслом УНП було: **“Самостійна Українська Республіка працюючого люду, всесвітнє визволення поневолених націй і визволення праці від капіталу”**.

Тут уже бачимо перші соціальні тези (“визволення праці від капіталу”, “республіка працюючого люду”), що їх поставив Міхновський і що до сьогодні є основою соціальної політики українського організованого націоналізму. Не менш кидається в очі піднесення Міхновським клича “всесвітнього визволення поневолених націй”, клича, що саме сьогодні так пекучо актуальний і що його видвигає і боронить український організований націоналізм.

Щодо соціальних тез, то ось як розробляє їх М. Міхновський у програмі УН Партії та як взагалі ставить і в'яже з нацією соціальну справу, яка досі була монополем соціалістів різних відтінків:

“Усі лиха, що їх до цього часу терпить український народ, від того, що він до останніх часів не поглядав на свою справу національно, а тільки соціально, він не мав ідеалу самостійної України”. “Соціальна справа нації не є її домашньою справою, бо лежить у руках нації-пана. Вирвати свою соціальну справу з рук чужинців, забрати її в свої власні руки — це й є головний ідеал кожного поневоленого народу. Там, де існують нація-пан і нація-раб, там нема ніяких спільних інтересів між ними”.

Ось тут Міхновський перший проголошує основну засаду націоналізму: що без національного визволення не може бути і соціального визволення української

нації. І справа не тільки в якійсь одній класі ворожої нації, кажім, московській буржуазії, капіталістах чи поміщицтві, тощо, а взагалі в цілій ворожій нації-пану-поневолювачу, у всіх її класах, навіть у пролетаріяті пануючої нації. І про це зовсім виразно і недвозначно сказано в програмових тезах УНПартії (точка 4-а резолюцій), ухвалених на партійнім з'їзді в 1907 р.:

“Пролетаріят нації пануючої й поневоленої — це дві класи з неподібними інтересами”.

А в першій точці постанов згаданого з'їзду сказано:

“Український пролетаріят має по містах за завдання: 1. Організовано боротися проти капіталу і 2. забезпечити себе від конкуренції зайд, головним чином росіян, які, гнані стихійною силою шукання ліпшого життя, линуць потоками на українські міста й — завдяки культурному гнобленню української нації, опінії російської державної народности й підмозі капіталістів, що самі складаються переважно з москалів (лівобережна Україна) і тому охоче беруть до себе на роботу своїх земляків, — відбирають українському робітникові працю, вишхаючи його з усіх професій, з фабрик, з заводів і робітень у ряди безробітного пролетаріяту, в панцу моральної, а потім голодної смерті”.

Чи оправданість отих тез не доказують події останнього півстоліття, що минуло від часу ухвалення їх?!

МІХНОВСЬКИЙ ПРО УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ

В одній із брошур “Української Народньої Партії” з 1905 р. читаємо таке:

“Головна причина нещастя нашої нації — брак націоналізму серед широкого її загалу. Вплив московської культури й московського суспільства був до останніх 10 років настільки сильний, що українці щиро повторяли за своїми лукавими учителями - москалями, що націоналізм узагалі дурниця, що сепаратизм теж

нерозумна річ, бо ідеал усіх народів лежить у з'єднанні. В останніх часах хвиля націоналізму розливається щораз більше по Україні. Ця нова течія тепер повинна вивести тяжку боротьбу з старими течіями... Націоналізм це велетенська й непереможна сила. Під її могутнім натиском ламаються, здається, непереможні кайдани, розпадаються великі імперії й з'являються до історичного життя нові народи, що до цього часу були під чужинними гнобителями. Націоналізм єднає, координує сили, рве до боротьби, запалює фанатизмом поневолену націю в її боротьбі за самостійність... Українська нація мусить піти шляхом націоналізму, перейде його та повалить усе, що стоятиме перешкодою на цій дорозі”.

Ці думки настільки свіжі й актуальні, навіть термінологія настільки сучасна, неначе б ці слова писані тепер, в наші дні, а не пів століття тому взад, за царського режиму, далеко перед першою світовою війною, і на чверть століття перед створенням “Організації Українських Націоналістів”.

Крім вказання на значення і силу націоналізму, бачимо тут і з'ясування національного солідаризму (“націоналізм єднає, координує сили”), що є головною основою ідеології нинішньої “Організації Українських Націоналістів”.

ПОЛІТИЧНЕ “ВІРУЮ” МІХНОВСЬКОГО

Політичне “Вірую”, що його написав М. Міхновський, Українська Народня Партія (УНП) уняла в таких 10 заповідях:

1. Одна, Єдина, Неподільна, Самостійна, Вільна, Демократична Україна — республіка робочих людей.

2. Усі люди — твої брати. Але (москалі і вичислені деякі інші нації) це вороги нашого народу, поки вони панують над нами й визискують нас.

3. Україна для українців.

4. Усюди вживай української мови. Хай ні дружина твоя, ні діти твої, не поганяють твоєї господи мовою чужинців, гнобителів.

5. Шануй діячів рідного краю, ненавидь його ворогів, зневажай перевертнів-відступників, і добре буде цілому твому народові й тобі.

6. Не вбивай Україну своєю байдужністю до всенародних інтересів.

7. Не зробися ренегатом - відступником.

8. Не обкрадай власного народу, працюючи на ворогів України.

9. Домагайся своєму землякові поперед усіх, держись купи.

10. Не бери собі дружини з чужинців, бо твої діти будуть тобі ворогами, не приятелюй із ворогами нашого народу, бо ти даєш їм сили й відвагу; не накладай у купі з гнобителями нашими, бо зрадником будеш.

Чи не актуальні ці заповіді по сьогодні?! Тут і любов до батьківщини і патріотизм ("не вбивай Україну байдужністю", "не обкрадай власного народу", "шануй діячів рідного краю"), і національний солідаризм ("домагайся своєму землякові", "держись купи"), і почуття національної окремішності, гордості і підметності ("завжди вживай української мови", "Україна для українців"), і гніву на ворогів ("ненавидь ворогів", "зневажай перевертнів", "не зробися ренегатом", "не приятелюй із ворогами нашого народу", "не накладай вкупі з гнобителями нашими", "не працюй на ворогів України", "не поганяй твоєї господи мовою гнобителів"), і політично - державний ідеал самостійності і соборності ("одна, єдина, неподільна, самостійна, вільна") і соціальний ідеал ("демократична Україна, республіка працюючих людей"), отже все те, що ісповідує сьогоднішній український організований націоналізм.

М. МІХНОВСЬКИЙ ПРО ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

Восени 1905 р. “Українська Національна Партія” видала у Львові одне число часопису “Самостійна Україна”, в якому надруковано проєкт української конституції, опрацьованої Міхновським. У цьому проєкті Україна творить “союз вільних і самоуправних земель” української етнографічної території, де “вся влада належить народам українському”.

Дотичний уступ звучав так: “Союз українських вільних і самоуправних земель, створених на основі природних питоменностей і окремішностей, але заселених українським народом. Кожна земля має творити союз вільних і самоуправних громад”.

Це дуже помітна обставина, коли візьмемо на увагу, що аж 23 роки пізніше “Конгрес Українських Націоналістів” у справі державного устрою ухвалив у програмі ОУН наступне: “Основою адміністративного устрою Української Держави буде місцеве самоврядування; зокрема кожний край буде мати свій представницький законодавчий орган, покликаний місцевими організованими суспільними верствами та своєю виконавчу владу”.

Як бачимо, М. Міхновський не тільки накреслив ясну політичну мету української нації — Українську Самостійну Соборну Українську Державу від Карпат по Кавказ, і шлях до неї — безкомпромісову боротьбу з поневолювачами України на всіх ділянках — від культурної до збройної боротьби включно, але він визначив і головні основи устрою цієї держави (національний солідаризм, націократія, народовластя, соціальне благо українського народу).

ЧОМУ М. МІХНОВСЬКИЙ Є ПРАБАТЬКОМ УКРАЇНСЬКОГО ОРГАНІЗОВАНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ?

Микола Міхновський тому є творцем української націоналістичної ідеї і піонером-прабатьком українського організованого націоналізму, бо:

а) **творив сам або був співучасником творення перших націоналістичних українських організацій** (“Братство Тарасівців”, УНП),

б) **вживав означення “український націоналізм” у теперішньому його розумінні** (“головна причина нещастя нашої нації це брак націоналізму серед широкого її загалу”, “українська нація мусить піти шляхом націоналізму”, “націоналізм це велетенська і непереможна сила”, “націоналізм рве до боротьби, запалює фанатизмом поневолену націю в її боротьбі за самостійність”),

в) **перший визначив він такі основи ідеології українського організованого націоналізму та програмові напрямні** (“Братства Тарасівців”, РУП і УНП), згідні з цією ідеологією (в скобці у знаках наведення подані слова М. Міхновського):

1. **ідеал української нації** (“відрізнати свою націю від інших”, “українські національні почування”, а не класові почування чи братерство народів або інтернаціоналізм чи космополітизм, “захищати права української нації”),

2. **почуття національної окремішности, гордості і підметности** (“Україна для українців”, “завжди вживай української мови”, “ми не хочемо довше зносити панування чужинців”),

3. **любов до батьківщини і патріотизм** (“не вбивай Україну байдужністю”, “не обкрадай власного народу”, “шануй діячів рідного краю”),

4. **визволення української нації** (“визволення української нації”, а не визволення українського пролетаріату, і не пролетарі всіх країн єднайтеся, “здобути свому народові національну волю”, “українська нація мусить здобути собі визволення з рабства національного і політичного”),

5. **революційна акція і збройна боротьба** (“необхідність революційної акції та збройної боротьби за права українського народу”, “візьмемо силу те, що нам на-

лежить по праву”, “доки хоч на одному клапті української території пануватиме чужинець, доти українська інтелігенція не покладе зброї, доти всі покоління українські ітимуть на війну”),

6. зірвання з Москвою (“розбиття московських кайдан”, а не царських кайдан, чи капіталістично-буржуазних),

7. всебічна - тотальна боротьба з Москвою (“війна провадиметься всіми способами: і боротьба культурна вважається також відповідною, як і боротьба фізичної сили”),

9. державна самостійність і незалежність (не культурна автономія чи територіяльна автономія, не федерація, обласні самоуправи чи вільні громади, а “повна автономія”, “державна самостійність це головна умова існування нації”, “державна незалежність це національний ідеал у ділянці міжнародних зносин”, “розквіт індивідуальності можливий тільки в державі”, “вільна самостійна Україна від Карпат по Кавказ”),

10. соборність (“одна, єдина, нероздільна Україна від Карпат по Кавказ”).

11. націократія (не клясократія чи диктатура пролетаріату, бо “лихий економічний і культурний стан нашого народу залежить від його національного і політичного рабства”, “всесвітнє визволення поневолених націй”),

12. національний солідаризм (“цілоукраїнська національна родина”, а не землячество, партикуляризм, клясова боротьба, “ідеал усіх народів лежить у з’єднанні”, “допомагай своєму землякові”, “держись купи”, “націоналізм єднає, координує сили”),

13. соціальне благо нації (“народній добробут”, “ні визискувачі ні визискувані”, “самостійна Українська Республіка працюючого люду”, “вільна, демократична Українська Республіка робочих людей”, “визволення праці від капіталу”, “вирвати свою соціальну справу з рук чужинців”, “де існує нація-пан і нація-раб, там не-

ма ніяких спільних інтересів між ними”, “пролетаріят нації пануючої і поневоленої — це дві класи з неподібними інтересами”, “забезпечити себе від конкуренції зайд, головним чином росіян”),

14. **народовластя** (“Союз українських вільних і самоуправних земель; кожна земля має творити союз вільних і самоуправних громад”).

Справді тільки подив це все викликає до М. Міхновського та безмежне здивування, що не тільки наші попередники належно не оцінили і не uznали, а то й взагалі не розуміли М. Міхновського та ще й насміхалися над ним, який вперто і не уступаючи нікому і перед нічим проповідував свої ідеї; але й ми сучасники, а що більше ми, націоналісти, та ще й послідовники Міхновського, досі ані належно не пізнали, ані не оцінили ту людину, яка на цілу голову вибилася понад своїми сучасниками і яка своїми ідеями на чверть століття випередила цілу націю і найпередовіших її людей, якої ідеї лягли в основу ідеології й програми “Організації Українських Націоналістів” та якої ідеями живемо сьогодні не тільки ми, сучасні українські націоналісти, але й ціла наша нація.

**УКРАЇНСЬКИЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ
НАЦІОНАЛІЗМ ЦЕ НЕ ДОНЦОВСТВО**

При писанні цього розділу використані такі праці: 1) Три реферати В. Мартинця п. н. "Різниці між ідеологією ОУН і Донцова" (III - IV. 1952) у "Громаді Правників і Економістів" у Вінніпегу. 2) Книжка Ю. Бойка п. н. "Основи українського націоналізму" (1951), зокрема розділ п. н. "Модерний український націоналізм не є донцовством", з якого взято дослівно кілька уступів (дотичні місця зазначені замітками в тексті). 3) Книжка В. Мартинця п. н. "Українське підпілля" (1949), з якої взято дослівно кілька уступів. 4) Стаття В. Лопатинського п. н. "Ще про несовісну партійну пропаганду", "Новий Цілях" ч. 33/1952. 5) Книжка Д. Донцова п. н. "Підстави нашої політики" (Відень, 1921). 6) Книжка І. Мазепи п. н. "Підстави нашого відродження" (1946).

ХТО ВНОСИТЬ ПЛУТАНИНУ ЩОДО Д. ДОНЦОВА?

Вже від років існує надзвичайна плутанина щодо особи Дмитра Донцова і його ролі та впливів в організованім українськім націоналізмі, а то й ототожнювання його з організованим націоналізмом, а що більше, визнання його батьком українського націоналізму.

Цю плутанину спричинили й далі спричиняють: 1) противники українського націоналізму, зокрема і передусім соціалісти, 2) незнайки, які часто стають у позу всезнайків і 3) сам Д. Донцов.

ПАРТІЙНІ ПРОТИВНИКИ УТОТОЖНЮЮТЬ ІДЕОЛОГІЮ ОУН З ДОНЦОВСТВОМ

Вистачить для прикладу навести такі слова з книжки І. Мазепи п. н. "Підстави нашого відродження" (1946):

"Донцовський націоналізм залишився ідеологією Організації Українських Націоналістів (що повстала під його впливом), аж до початку другої світової війни. Наші націоналісти зрозуміли пропаганду Донцова, з його захопленням "чинами" Муссоліні, як заклик, до наслідування ідеології фашизму. Тому не задовольняючись абстрактною теорією Донцова, його прихильники почали самотужки шукати конкретизації його "програми" за допомогою теорії й практики італійського фашизму, тим більше, що саме в цей час (початок тридцятих років) італійський фашизм досягнув свого найбільшого розвитку".

До цього можна тільки додати, що сопартійники І. Мазепи, соціал-демократи, так само як і соціалісти-революціонери, ніколи не мали іншого окреслення для українських націоналістів, як "фашисти", "нацисти", "реакціонери" і "терористи", намагаючись навіть уникати означення "українські націоналісти". Що більше,

ще далеко до створення ОУН, Ізаак Мазепа виступав у 1927 р. у Варшаві, Подєбрадах і у Львові з публічними рефератами проти тодішньої “Легії Українських Націоналістів”, і його виступи були такі ж тенденційні, не-об’єктивні, як і пізніші виступи проти ОУН, від першого ж дня її існування (1929) аж по 1946 р., коли то оголосив цитовану книжку.

Другим прикладом тенденційности, необ’єктивности і навіть несовісности можуть служити вжиті в 1952 р. та ще й не в агітаційній літературі чи навіть у публіцистиці, а в науковім творі “Енциклопедії українознавства”, такі слова, опрацьовані д-р Степаном Бараном і д-ром Степаном Витвицьким, обома провідними членами УНДО:

“ОУН була до певної міри українським відповідником тодішнього німецького та італійського націоналізму. З її ідеологів найбільшої популярности набув Д. Донцов, особливо завдяки своїй критиці українського минулого та демократичного світогляду”.

Такі писання, як обидва цитовані, осудугідні не так тому, що вони вийшли з-під пера колишніх і теперішніх прем’єрів і міністрів, провідників партій і визначних публіцистів, які — хоч супротивники — повинні були здобути на певну об’єктивність, але тому, що вони свідомі неправдиві. Бо ж хто як хто, але І. Мазепа вже в початках існування ОУН, а тим більше по 17 роках, знав, що ані ОУН не повстала під впливом Донцова, ані Донцов не був ідеологом ОУН, і що Донцова “Націоналізм” появилася в 1926 р., отже тоді, коли на рідних землях і в низці еміграційних осередків існували вже від років націоналістичні організації, які в 1927 р. покликали до життя “Провід Українських Націоналістів” і з черги злилися в ОУН (1929), при чому ні “Конгрес Українських Націоналістів”, який покликав до життя ОУН і визначив її ідеологію, ні пізніше ПУН не прийняли ідеології “Націоналізму” Донцова як ідеологію ОУН. А втім Донцов не тільки вже в 1927 р. відмовив усяку

співпрацю з існуючим тоді ПУН, а що більше, вже з 1928 р. зазначив своє негативне становище (НВісник ч. 7-8) до тодішніх починів організованого націоналізму з-приводу появи “Розбудови Нації” (1928) і в тому ж році “Розбудова Нації” (ч. 7-8) оголосила відповідь Проводу Українських Націоналістів Донцову, відповідь з-під пера інж. Д. Андрієвського. І від того часу тривали постійно напружені відносини між Донцовим і ПУН аж до 2-ої світової війни, при чому Донцов не раз робив у ЛНВ і “Віснику” полемічні випадки проти поодиноких членів ПУН.

Партійні противники утотожнювали ідеологію ОУН з ідеологією “Націоналізму” Донцова не тільки з простої злоби, але передусім тому, що це було їм вигідно для побороювання українського націоналізму. Виступаючи проти Донцова як проти чоловічого представника українського націоналізму і “ідеолога ОУН” та ототожнюючи Донцова і його “вістниківство” з націоналістичним табором, супротивники били по українському націоналізмі в цілому, при чому український організований націоналізм (зовсім відмінний від донцовства) побивали донцовством, з яким їм легше було боротися. Отже так вони розраховувалися з українським організованим націоналізмом за донцовство, а що більше за італійський фашизм, за німецький нацизм та за інші чужі рухи і ідеї, що їх популяризував між українцями Донцов. І робили це вони свідомо, бо так І. Мазепі, як іншим соціал-демократам, подібно як усім іншим партійникам, було добре відомо, що ОУН ані не наслідувала, ані не прийняла чи конкретизувала, ані не пропагувала чи хочби тільки популяризувала ідеологію італійського фашизму, а навпаки в низці енуціяцій і публікацій (напр. “Фашизм” проф. О. Мицюка) відмежувалася від неї. Але це ніяк не перешкоджало партійникам (які навіть не цікавилися ідеологією і програмою ОУН) цілими роками вести настирливу, вперту, брехливу пропаганду, немов то український націоналізм це “копія чу-

жих рухів”, це “фашизм”, “український нацизм” і саме завдяки отій пропаганді соціалістів наші вороги — поляки і більшовики — заговорили й собі про “німецьку інтригу”, “українських фашистів”, “нацистів” та ін.

НЕЗНАЙКИ І ВСЕЗНАЙКИ УТОТОЖНЮЮТЬ УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ З ДОНЦОВСТВОМ

Побіч партійних противників плутанину щодо особи Д. Донцова та його впливів в організованім українськiм націоналізмі вносили і далі вносять незнайки, з яких дехто стає в позу всезнайка. Вони то утотожнювали і утотожнюють донцовство з організованим націоналізмом та визнавали Донцова батьком українського націоналізму.

А втім сприяли тому зовнішні обставини. Справа в тому, що ідеологічно-програмова та вишкільна література ОУН по нинішній день не є велика. Але важніше те, що перед 2-ою світовою війною і ця невелика література УВО-ОУН була не тільки нелегальною на територіях, окупованих більшовиками, але й під іншими окупаціями, зокрема на українських землях під Польщею. Не дивно, що поширення цієї літератури стрічало великі труднощі, а тому було обмежене, отже ця література не могла бути кожному бажаному доступною. Крім цього не кожний її бажав мати вже хоч би тому, що небезпечно її було посідати та наражало її власника на тюрму: так напр. за “Сурму” і “Розбудову Нації” польські суди засуджували на кілька років ув’язнення, а були випадки засуду на 8 років! Тому і з цих причин, і у висліді труднощів кольтортажі, і в наслідку утруднених транспортів із закордону, поширення підпільної літератури УВО-ОУН було дуже обмежене, а в додатку час її поширення дуже короткий: коли легальна книжка чи журнал мали “довге життя”, бо вони могли довгими роками переховуватися по публічних і приватних бібліотеках, де були постійно до розпорядимості, то ко-

ротке було життя нелегальної книжки, журналу чи часопису, які з таким трудом дійшли на призначене місце до рук читача, бо в обличчі постійної загрози ревізії і арештувань їх треба було часто дуже скоро нищити. А втім і ті читачі, яким підпільна література була доступна, не все діставали її постійно, число за числом чи книжка за книжкою.

Коли така була доля літератури УВО-ОУН, то в тому часі “Вістник” і твори Д. Донцова були друковані легально в Польщі, ні один твір, включно з “Націоналізмом”, не був конфіскований польською цензурою, і тому були вони доступні кожному не тільки в книгарнях і бібліотеках, але навіть в’язням у тюрмі. Скільки то людей познайомилося з “Націоналізмом” Донцова саме в тюрмі! І саме людей, які “нічого не читали” або дуже мало читали на волі! Не дивно, що такі люди за деревами не бачили лісу. І не дивно, що для декого ідеологія українського націоналізму обмежувалася до “Націоналізму” Донцова і “вістниківства”: отже є один ідеолог, що більше, батько українського націоналізму Донцов (ось так, як В. Липинський є самотнім ідеологом українського гетьманства) і є ОУН, яка цю ідеологію визнає і здійснює (як у гетьманців “Союз Гетьманців-Державників”). Справді все виходило просто і навіть не треба було собі морочити голову запитом: Як це так — ідеолог живе собі явно-славно в Польщі, друкує легально і за дозволом польської цензури ідеологію націоналізму, а визнає цього ж націоналізму, члени УВО-ОУН, чомусь то сидять або в підпіллі, або закордоном, або в тюрмах, де вони — чи не дивно? — можуть зовсім легально й з дозволу окупаційних судових властей читати “Націоналізм” Донцова. Що більше, не морочили собі цим голови навіть деякі націоналісти, мало обзнайомлені з ідеологією ОУН, для яких Донцов також був батьком українського націоналізму і самотнім, — а коли не самотнім, то найбільшим — ідеологом українського націоналізму.

А втім чи треба дивуватися, що так думали 15 чи 20 років тому 18-20 літні члени юнацтва ОУН, які робили перші кроки в підпіллі і брали перші політичні книжки в руки (починаючи, розуміється, від “Націоналізму” Донцова), коли колишній довголітній найближчий співробітник Донцова (а теперішній його противник!) д-р М. Шлемкевич, що його дехто вважає за знавця цієї справи, вже понад 12 років висуває при своїй концепції “синтези” таку схему: український соціалізм представлений його ідеологом М. Драгомановим, український монархізм репрезентований В. Липинським, а український націоналізм персоніфікований в особі Д. Донцова. Хоч це ясно і просто, але все ж дивно навіть не те, що д-р Шлемкевич висунув таку схему, як те, що він із надзвичайною впертістю її обстоює вже 12 років, і ще тепер її пропагує, хоч ще 12 років тому йому вказано на її хибність і примітивність. А втім і без того вже і сліпий міг за цих 12 років побачити, що Донцов не тільки не був і не є батьком українського націоналізму (ним є Міхновський!), ані одиноким сучасним його ідеологом, але ідеологія Донцова, оте “вістниківство” (як він сам її називає) не є ані ідеологією ОУН, ні УГВР, ні навіть не є офіційною ідеологією ОУНР (де опинилося найбільше визнавців ідеології Донцова і де вже по 2-ій світ. війні Донцов знайшов своєрідний притулок), отже Донцов із своєю ідеологією сьогодні не персоніфікує націоналістичного табору, ні в цілості, ні частинно.

ДОНЦОВ ПРИМЕНШУЄ І НЕПРАВДИВО ПРЕДСТАВЛЯЄ МІХНОВСЬКОГО

Але ж бо до повстання легенди, неначе б то Донцов це батько українського націоналізму, причинився не тільки д-р М. Шлемкевич, і разом із ним плеяда незнайків та партійні противники, але приложив рук до цього і сам Донцов.

Справа в тому, що Донцов свідомо применшував, а то й неправдиво представляв творця української націоналістичної ідеї та піонера-прабатька українського організованого націоналізму М. Міхновського. Донцов представляв тенденційно отого Міхновського, який ще пів століття тому — отже в часі, коли Донцов ще належав до російської соціал-демократичної “Спілки” — творив перші націоналістичні організації і який перший визначив основи ідеології і програми українського націоналізму (найвищий ідеал — українська нація, визволення української нації, революційна акція і збройна боротьба за визволення, державна самостійність і незалежність України, соборність українських земель, націократія, національний солідаризм, народовластя та ін.), що чверть століття пізніше лягли в основу ідеології й програми “Організації Українських Націоналістів” (ОУН) та якого ідеями живе сьогодні наша нація.

Донцов пропагував і популяризував у своїх писаннях, у редагованім ним “Вістнику”, і у видаваних ним книжках-монографіях усяких можливих чужинних ідеологів, учених і політиків (*nomina sunt odiosa!*), а втім він, як ніхто інший, найбільше спопуляризував між сучасними поколіннями М. Драгоманова, списавши про нього (хай і як його противник) за останніх 30 років більше паперу, ніж це зробили всі українські соціялісти разом узявши та ще й примусив їх писати про Драгоманова (в його обороні). А справжнього прабатька-піонера українського націоналізму, Міхновського, неначе не добачував, згадуючи його лише десь-не-де, та й то у викривленім образі та найменше зв’язуючи його з сучасним націоналізмом. Так поступав він із тим Міхновським, що його готові ідеї (правда, не всі!) він, Донцов, осівши по визвольних змаганнях на постійне у Львові, перебрав і продовжував по смерті Міхновського пропагувати. Між тим обов’язком Донцова повинно було бути популяризувати і піонера цих ідей

тим більше, що 1) Донцову, як наддніпрянцеві, який брав участь у політичній житті Наддніпрянщини перед 1^{ою} світовою війною, була відома діяльність і писання Міхновського, і 2) що галицькій суспільності, відділеній до того часу австрійсько-російським кордоном і воєнними фронтами від Наддніпрянщини, а передусім галицькій молоді, яка зо шкільних лавок чи з військових лав вступала до політичного життя, була просто незнана і особа, і діяльність Міхновського.

Між тим, коли вже не монографію про Міхновського не видав Донцов, і коли в інших своїх писаннях не вважав він потрібним присвятити йому відповідну й належну увагу, то саме в книжці “Націоналізм” Донцов повинен був відвести М. Міхновському почесне місце, як піонерові українського націоналізму. І ось у тому “Націоналізмі”, якого 255 сторін у великій частині присвячені полеміці з Драгомановим (і його популяризації!), тільки розміром на I (одну) сторінку друку пише він про Міхновського, та й то неправдиво, подаючи, що брошура Міхновського “Самостійна Україна” “яко практичну мету виставляла автономію (привернення Переяславських пунктів)”, коли вже сама назва книжки Міхновського (“Самостійна Україна”) цьому перечить, подібно як кілька разів ужитий у ній клич: “Самостійна, нероздільна, вільна, єдина, одна Україна від Карпат по Кавказ”, не говорячи вже про те, що в цій книжці Міхновський виразно, і то не раз, пише про “незалежну, самостійну державу”, “державу одноплемінного національного змісту”, або що “державна самостійність це головна умова існування нації”, “державна незалежність це національний ідеал у ділянці між-національних відносин” або “Україна для українців” і “доки хоч на одному клаптику української землі пануватиме чужинець, доти українська інтелігенція не покладе зброї, доти всі покоління українців ітимуть на війну”.

Треба мати справді відвагу при наявності таких

фактів твердити, що брошура “Самостійна Україна” не висувала “гасла самостійности”, а що “вона виставляла автономію”. І, як бачимо, саме таку відвагу мав Донцов, а його тенденційність супроти Міхновського просто б’є в очі, та ще й коли візьмемо на увагу легенду — а поширював її передусім сам Донцов — що це перший Д. Донцов у 1913 р. на студентським з’їзді у Львові підніс гасло самостійности України, подібно як і те, що Донцов це батько українського націоналізму, бо він перший почав ставити основи ідеології українського націоналізму, а що більше, він перший почав уживати окреслення “український націоналізм”*)

ТРИ РОДИ ВЗАЄМВІДНОШЕННЯ МІЖ ІДЕОЛОГІЄЮ НАЦІОНАЛІЗМУ І ДОНЦОВСТВОМ

Як уже вказано, проти українського націоналізму вороги його виступають майже завжди, як проти світоглядних позицій Д. Донцова. Такий підхід треба визнати лише за зручну пропагандивну методу для поборювання організованого націоналізму. Але суть явищ при цьому фальшується. Під явище націоналізму підтасовується явище донцовства, щоб у боротьбі з останнім досягнути назовні ефектного тріумфу, як нібито над націоналізмом взагалі.

Насправді ж світогляд українського націоналізму далеко не покривається з “донцовством”. Ба, більше. як побачимо далі, український націоналізм багато в чому звучить, як антитеза до постулатів Донцова.

Та разом з цим було б неправильним твердити, що відношення між ідеологією українського націоналізму й ідеологією Донцова лежить у площині контрастів.

Насправді дійсність виглядає куди складнішою.¹⁾

*) Про це подрібніше в дальшому розділі п. н. “Вістниківські методи”.

1) Від слів у I-ім уступі “проти українського націоналізму вороги” аж до слів “куди складнішою” це дослівний передрук із книжки Ю. Бойка “Основи українського націоналізму”, 1951, стор. 26.

Справа в тому, що були проблеми, щодо яких організований український націоналізм ішов разом із Донцовим.

Але ні контрастом - суперечністю в одних справах, ні співзвучністю в других не вичерпується взаємовідношення між українським організованим націоналізмом і донцовством. Є й третій рід цього взаємовідношення: український організований націоналізм розробляв проблеми, що їх Донцов зовсім не торкав ніколи. Тут організований націоналізм ішов самостійно і його творчість тут оригінальна.

Отже взаємовідношення між ідеологією націоналізму і донцовством можна коротко так сформулювати: український організований націоналізм ішов в одному разі разом із Донцовим, в другому проти нього, а в третьому зовсім окремо, займаючися проблемами, що їх Донцов не порушував.

У ЧОМУ ІДЕОЛОГІЯ НАЦІОНАЛІЗМУ СПІВЗВУЧНА З ДОНЦОВСТВОМ?

Становище організованого націоналізму було співзвучне з становищем Донцова головню у відношенні до:

1. Москви,
2. соціалізму й комунізму, та
3. провансальства з його комплексом духового рабства, почуття меншевартости, духа вигоди, смиренности, хуторянства і провінціоналізму, тощо.

Правда, цими трьома моментами не вичерпується співзвучність організованого націоналізму з донцовством, але це все таки головні співзвучності.

СПІВЗВУЧНІСТЬ У СТАНОВИЩІ ДО МОСКВИ

Незаперечна заслуга Донцова в тому, що він, як публіцист, продовжував діло Міхновського: відкривав нам очі на московську небезпеку й зробив усе належне,

щоб пізнання цієї небезпеки ввійшло в нашу “кров і кість”. Як колись Катон із своїм “*Carthaginem delendam esse*”, так цей надзвичайний знаток московської душі безнастанно вбивав у голови, що Москва — хай вона червона, чорна чи біла — наш смертельний ворог, що з ним треба боротися не на життя, а на смерть. Його статті, присвячені проблемам російської духовости, ненастанно виховували в українстві поставу повної, тотальної непримиренности до Москви, опанцирували українську людину міцною сталлю імунітету до будь-яких московських впливів.²⁾ Цю заслугу Донцова як публіциста, — подібно як С. Петлюри як політичного діяча й державного мужа — ніхто не зможе в нього відібрати.

Організований націоналізм пішов тут вповні слідами Донцова, який у свою чергу ішов слідами Міхновського.

СПІВЗВУЧНІСТЬ У СТАВЛЕННІ ДО СОЦІАЛІЗМУ І КОМУНІЗМУ

Це саме можна сказати і щодо ставлення ОУН і Донцова до соціалізму й комунізму як явищ і економічних, і політичних. Донцов, сам колишній соціаліст, немилосердно з них здирав маски, виказуючи їх правдиве обличчя і справжню природу, погубну для України.

СПІВЗВУЧНІСТЬ В СТАВЛЕННІ ДО КОМПЛЕКСУ ПРОВАНСАЛЬСТВА

Так само ніхто не може заперечити, що Донцов, — як послідовник ідей творця-піонера українського націоналізму, М. Міхновського, — був першим українським публіцистом, що безпосередньо по невдачах наших визвольних змагань вже з року 1922, в яскравій і по-

2) Від слів “Його статті, присвячені” аж до слів “московських впливів” — дослівно з книжки Ю. Бойка “Основи українського націоналізму” стор. 29.

риваючій формі підніс кличі українського націоналізму, як прапор нашої доби³⁾). Що більше, він є також автором спроб систематизації цих ідей і розрібки націоналістичного світогляду. Правда, не вдалося йому дати закінченої, суцільної, філософічної системи, і не дав він програми, тактики й стратегії визвольної боротьби, але його заслуга в тому, що він спричинився до визрівання й оформлення української політичної думки. Його заклики до внутрішньої самостійности української людини, до волювості й мужности, розпалювання фанатичної віри в націю й розбуркування волі нації розвинути свою індивідуальність та бажання чину й влади, його боротьба з психологією духового рабства й заклик “нових людей” сильних індивідуальностей, його проповідь нації як органічної цілості й безоглядне поборювання хуторянства, провінціоналізму й клясовости, правда, не були чимсь зовсім новим у нашій минулості й теперішності, але Донцову вдалося силою й пристрастністю свого вислову розбуркати спокійне плесо українського національного “ставочка”, сильним подухом потрясти “вишневыми садками”, захопити українського духового гречкосія “за живе” і у рефлекторному світлі вказати йому на те, на що він досі не надто звертав уваги.

Немає сумніву, що якби Донцов і не з’явився на арені ідеологічної боротьби, український націоналізм так чи інакше знайшов би себе і яскраво виявив: цього вимагала сама логіка українського життя, що вже мала за собою впродовж ряду десятиліть довгий ланцюг таких духових явищ націоналістичного характеру, що віщували народження великого революційного руху. Але поява яскравої фігури Донцова прискорила процес формування нової духовости. Своїми темпераментними скрайностями Донцов дуже надавався для того, щоб

3) Від слів “був першим українським публіцистом” аж до кінця (“доби”) — дослівно з цитованої книжки Ю. Бойка стор. 27.

збурити суспільність, внести в неї небувале до того напруження суперечних думок і переживань.

Над головами “поважних”, “заслужених” батьків народу Донцов заніс свій бич. Він жорстоко і немилосердно картав українське “провансальство”, почуття меншеварности, дух вигоди, заспокоєности, сентиментальної мрійливости, що проходить крізь усе життя українського інтелігента і позначає його політичну практику, відсутність життєвого інстинкту боротьби за своє право, немов вроджену і з молоком матері сприйняту миролюбність, смирність, яка приводить українця до послідовної капітуляції скрізь там, де треба боронитися чи й наступати проти ворога.⁴⁾

Донцов кликав до оновлення української людини, до повороту її в лоно стародавніх українських традицій, що знали культ перемоги, лицарства, здобувчости. Він проповідував патос дерзання, що лежить в основі психіки людини Заходу. Активістична духовість Окциденту знайшла в ньому гарячого апологета. Україна, — не переставав твердити Донцов, — лежить у колі засягу цієї духовости, і саме тут є та межа, що назавжди внутрішньо відділяє український тип від російського.

Всі зазначені риси позицій Д. Донцова були тими непроминально позитивними елементами його діяльності, значення і великість яких, можливо, ще й рано оцінювати історично. Це були ті елементи світоглядів, в яких Донцов не виходив з річища розвитку націоналістичної думки і світовідчування там, де він їх ставив загально.

Одначе вже в деталізуванні цих ідей, в їх повнішому розгортанні виявилось те специфічно донцовське, що впродовж довгих років насторожувало до нього націоналістів, організаційно відмежовувало його від націоналізму і, зрештою, призвело до усвідомлю-

4) Від слів “Немає сумніву, що “в попереднім уступі аж до “проти ворога” з наведеної книжки Ю. Бойка, стор. 28.

вання, що він значною частиною своєї ідеологічної діяльності заперечує самі засади українського націоналізму.⁵⁾

У ЧОМУ ІДЕОЛОГІЯ НАЦІОНАЛІЗМУ ІДЕ ОКРЕМО ВІД ДОНЦОВСТВА?

Проблеми, що їх Донцов не порушував, а що їх організований націоналізм розробляв самостійно, є такі:

- 1) Польсько - українська проблематика,
- 2) проблеми соборності України,
- 3) стратегія й тактика організованого визвольного руху, а зокрема ідеологія, програма й тактика ОУН і братніх націоналістичних організацій.

ДОНЦОВ НЕ ПОРУШУЄ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

Ще перед обняттям редакції “Літературно-Наукового Вістника”, Донцов видав у Відні в 1921 р. книжку “Підстави нашої політики”, кинувши в ній клич “геть від Москви!” і орієнтації на Європу, при чому до цієї Європи включив і Польщу, кладучи тим самим ідеологічні підвалини під польонофільські політичні концепції.

У цій книжці Донцов писав таке (стор. 97):

“Питання Польща чи Росія у нас не існувало. Це питання ставлялося так: або спираючися на цілу бувшу “західню Росію” (нові окраїнні держави), що без Польщі (і без Румунії) було неможливим — і роблячи відповідні, зрештою часові, майже конечні жертви, прямувати до суверенности країни. Або знов — через антипольську або антирумунську політику розбити бльок західніх окраїнних держав, (яких? — моя прим.), старатися відібрати українські провінції Польщі й Румунії ціною втрати національної суверенности

5) Від слів “Донцов кликав до” в третім уступі від кінця, аж до кінця з книжки Ю. Бойка, стор. 29-31.

(чому? — моя прим.) **Кожний (!), хто стремить до з'єднання всіх українських земель зараз (чому зараз? хто так робив за винятком комуністів і радянофілів? — моя прим.) ставлячи цей постулат понад усе (!!) і орієнтується на схід (а хто не орієнтується на схід і обстоює соборність? — моя прим.) — працює на користь Росії, намагаючи їй поставити хрест над українською непідлеглістю”.**

Як бачимо, Донцов віддавав Польщі (і Румунії) українські західні землі, осуджував антипольську і антирумунську політику, а соборність засуджував обов'язково як орієнтацію на Росію, та бачив тільки такі альтернативи або-або: або суверенність без соборности, або соборність без суверенности; або з Польщею (і Румунією), або з Росією. Інших зовнішньо-політичних комбінацій напр. і без Польщі, і без Росії, та інших в'язань як з Польщею і з Росією, і іншого ідеалу, як напр. і суверенність і соборність України для нього не було.

Правда, Донцов із моменту перейняття редакції ЛНВ не висував і взагалі збував мовчанкою проблему польсько-українських взаємовідносин. Але — як каже староримська приповідка “qui tacet, consentire videtur” — мовчанка означає згоду. Хоч у даному випадку мовчанку можна було розуміти інакше, і так дехто її й пояснював: що Донцов зрікся своїх давніших ідей, а не може про це писати з цензурних оглядів, тим більше, що перебування на території польської держави Донцова, як наддніпрянца-емігранта (не польського громадянина), було б тоді загрожене. Але такі міркування не можна було застосовувати до публіциста формату Донцова, що взявся реформувати націю, ставлячи підстави національної політики, бо міг він, як сотні інших наддніпрянських емігрантів і сотні українців — польських громадян, зовсім добре осісти закордоном і звідси голосити свої думки; через особисту вигідність одиниці, хоч би величини Д. Донцова, не сміла терпіти наша загальна

справа. Це тим легше було Донцову здійснити, бо він не вперше перебував на еміграції й перебував уже не один рік закордоном. А що найважливіше: полк. Є. Коновалець спершу від УВО, а з черги від ОУН, не раз пропонував Донцову переїзд закордон, розуміється, з тим, що організація перебрала б його матеріяльне забезпечення; але Донцов постійно відмовлявся. А врешті було ще одно “але”. Правда, Донцов не повторював своїх давніших ідей, але в ЛНВ анонси про свою книжку “Підстави нашої політики” давав довгі роки, себто не тільки не зрікався своїх ідей, там поданих, але допорунав їх далі. Але все ж треба ствердити, що від часу перейняття ЛНВ Донцов як не писав проти Польщі, так і не писав у користь Польщі. Взагалі уникав цієї тематики.

Але йшло не тільки про Польщу чи про ці або інші ідеї з “Підстав нашої політики”, а взагалі про всю українську проблематику в аспекті тодішніх польсько-українських взаємовідносин. А цих Донцов не торкав, неначе б їх не було. Це просто знаменне: коло 20 років жив Донцов у Польщі, в середині польсько-українського вулкану і неначе б то замкнув очі й заткав уха на своє довкілля. Навколо нього від 1921 р. розвивалася діяльність “Української Військової Організації” (УВО); в 1922 р. була велика саботажна акція, що вогнем обхопила цілий край; в 1921-1924 була університетська акція; в цих роках і в дальших відбувалися атентати, “екси” і саботажі в акомпанієменті револьверових стрілів, вибухів бомб і скрипу шибениць; була пацифікація, відбувалися безпереривно масові арештування, судові процеси за процесами; гриміла українська легальна преса, кричала польська преса, кричала чужинна преса у цілому світі, протестували українці по всіх країнах світу; з черги слідувала революційно-політична діяльність “Організації Українських Націоналістів (ОУН); до зажертої боротьби з диктаторською Польщею була втягнена ціла українська суспільність, включно до дітей, які переводили шкільну акцію; стріляли Твердохліба, Со-

біньського і Голуфка, вішали Біласа й Данилишина, Голояда і Пришляка; були “чорні кави”, “реальна політика”, “нормалізація”, ішов спір довгі роки між українськими політичними групами за розв’язку проблеми польсько-українських відносин, себто за політичну стратегію й тактику (автономія і замирення чи дальша боротьба) — а Донцов 20 років мовчав про це все, неначе б того всього не було. Отже не тільки не стояв на чолі націоналістичного табору, не кермував його акцією, не давав йому ідей-сугестій у боротьбі з Польщею, не вироблював плянів, і взагалі не брав ніякої участі в акції організованого націоналізму на ЗУЗ проти Польщі, але неначе замкнувся в склянім замку, відокремивши себе від цих справ.

А втім не ішло тільки про справи Західніх Земель і українсько-польських відносин на них. Ішло і про проблему Польща - Україна в міжнародньому аспекті. 20 років ішли змагання націоналістичного табору за підстави нашої політики на зовнішнім полі, змагання ОУН з польонофільським табором, що згуртувався коло уряду УНР і що стояв на позиціях Варшавського договору із 1920 р., дарма, що цей договір втратив і юридичну вартість із моментом заключення поляками Ризького договору в 1921 р., і взагалі всяке реальне значення з огляду на ворожу Україні і українцям політику Польщі. Ці змагання вимагали не тільки теоретичного уґрунтування (Польща чи Москва? Чи ні одна ні друга?), але й широкої пропагандивної і політичної діяльності, щоб паралізувати заходи Польщі на міжнароднім полі і впливи польонофілів, які мали численні організації закордоном. Ці проблеми також для Донцова неначе б не існували.

Але й ці проблеми (Польща-Україна) і попередні (польсько-українська проблематика на ЗУЗ) існували для організованого націоналізму, УВО-ОУН, і він ними займався, з одної сторони вирішуючи їх теоретично, а з другої сторони, проводячи оці свої теоретичні вирі-

шення в практиці. Вся преса УВО-ОУН, нелегальна і легальна, стояла тут впродовж років на послугах, містачи сотні, а то й тисячі статей на теми польсько-української проблематики і політичної стратегії, що більше видавано книжки (напр. “Реальна чи визвольна політика?”, “На вічну ганьбу Польщі”, “Шкільна акція” та ін.) і взагалі приділювано цим справам велику частину теоретичної й практичної праці. Дехто навіть робив закид, що справам західньо-українських земель і польсько-українській проблематиці УВО-ОУН присвячують у порівнянні з іншими землями й справами пропорційно більше уваги, ніж належало б. Не беремось про це судити, бо не це тут важне, а важне ствердження, що цими справами займався організований націоналізм і не займався ними Донцов та що організований націоналізм ішов тут самостійно, незалежно від Донцова.

СОБОРНІСТЬ — ГОЛОВНА ПРОБЛЕМА ОРГАНІЗОВАНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ, А НЕ ДОНЦОВСТВА

Вороже становище організованого націоналізму до Польщі, — і то так коли мова про справу Західніх Земель України, як і в ставленні ним тез і напрямків зовнішньої політики України — відкривало перед націоналістичними організаціями — від УВО почавши, потім “Групу Нац. Молоді”, “Легію Українських Націоналістів” і “Союз Націоналістичної Молоді”, а на ОУН скінчивши, — нову проблематику: соборности.

Це не тільки справа Варшавського договору і державних кордонів на р. Збруч. Це наперед психологічне соборництво. Далі це соборництво думки і соборництво чину. Отже — почуватися соборником, думати як соборник і діяти як соборник. У дальшому це соборність політики і організаційна соборність.

І чи не цікаво: коли переглянемо всі до одної українські політичні партії і групи перед 2-ою світовою війною, то одні з них (як напр. всі партії навколо уряду

УНР) ані своїми політичними концепціями ані членським складом не були соборницькими; інші своїм членським складом (одні гуртували галичан, другі наддніпрянців тощо) мали партикулярний характер; треті (поодинокі партії в різних окупаціях) внаслідок своєї діяльності, обмеженої тільки до даної країни, і складу членства мали територіальний характер. І тільки **одинок** ОУН і своєю ідеєю, і політичною концепцією соборности, і складом свого членства (з усіх земель України), і поширенням своєї організаційної сітки на всі землі України та в усі еміграційні скупчення відрізнялася від усіх без винятку політичних груп та була справжнім носієм і реалізатором ідеї соборности. Під цим оглядом її становище в порівнянні з усіма групами було справді **монопольне**. Ні УНДО (найбільша партія, хоч визнавала ідею соборности, але і складом членів, і засягом діяльності західньо-українська), ні соціал-демократи (жменька емігрантів, та й то в таборі коло польонофільського уряду УНР), ні гетьманці (зречення гетьманом Закарпаття), ні соціал-революціонери (наддніпрянці, обмежені до еміграції), ні соціал-радикали (галицька група), ні волинські політичні партії, ні закарпатські, ні буковинські партії не могли під тим оглядом конкурувати з ОУН.

І хоч від того часу багато змінилося в українським політичним житті — (ось напр. соціал-демократи, які ще недавно покланяючися Марксові, викляли Міхновського і націоналізм, нині виклинають Маркса і прийняли головні ідеї Міхновського, включно до незалежності і соборности) — все ж і по сьогодні ОУН між усіма політичними групами і далі затримує **першенство** (хоч уже не монопольне становище) в справі соборництва, коли йде про політичну концепцію, склад членства і поширення організаційної сітки.

Такий стан накладав і на ОУН, і на попередні націоналістичні організації відповідні обов'язки: а саме побіч польсько-української проблематики розробляти

теоретично і проблематику соборности, що довгі роки була одною з головних проблем українського організованого націоналізму. І не тільки ставити ідеологічно, але й витримати бій із польонофільською концепцією — самостійности без соборности. І коли з'ясуємо собі, що ще двадцять років тому “Тризуб” (орган уряду УНР) в довголітній полеміці з органом Проводу Українських Націоналістів “Розбудовою Нації” обороняв оцю “самостійність без соборности” і Варшавський договір, а сьогодні нема ні одної політичної групи, яка б не стояла на засаді самостійности і соборности України, а вродаток по 30 річних зусиллях націоналістичного табору відкликаний Варшавський договір тими самими, що його заключали, то це треба поставити на рахунок перемоги організованого націоналізму.

І тут треба ствердити: участь Донцова в цьому була ніяка. Донцов визначивши своє негати́вне становище до соборности в “Підставах нашої політики” (1921), більше не займався проблематикою соборности.

ХТО РОЗРОБЛЯВ ІДЕОЛОГІЮ, ПРОГРАМУ І ТАКТИКУ ОРГАНІЗОВАНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ?

Донцов у своїм “Націоналізмі” голосив “новий світогляд”. Він проповідував за Шопенгавером “волю як закон життя”, за Гобсом “жадобу влади”, за Бергсоном “життєвий елян”, за Кулішем “правду сильного над слабим”, за Уордом “право сили”, за Спенсером “агресивність”, за Геглем “неспокій і насолоду ризиком”. За цими першими вимогами “волевого націоналізму” він проповідував такі дальші вимоги: за Ренаном “романтизм”, за Парето “догматизм”, за Гюйо “ілюзіонізм”, за Ле Боном “нетолерантність”, за Боклем “фанатизм”, за Шпенглером “ненависть”, за Стендалем “гнів”, за Ніцшем “безморальну чесноту”, за Макіявелі “аморальність”, за Фереро “ексклюзивність - виключність”, за Сорелем “творче насильство”.

Донцов проповідував також прихід “нових людей”. Але що ці “нові люди” — вольові, з життєвим еляном, з жадобою влади, догматики, ненависники, романтики, ексклюзивні, аморальні, нетолерантні, насильники — конкретно мали робити? Як вони мали поставитися до дійсності на українських землях? Цього Донцов не казав. Чи мали вони творити підпільну організацію, чи може чергову легальну партію? Чи одно і друге? Чи ані одне, ані друге, а щось інше, і що? Чи мали боротися з окупантами збройно, чи тільки язиками (промовами у ворожій парламенті), чи пером (статтями в пресі), чи чимсь іншим? І з якими окупантами? З усіма, чи тільки з Москвою? Чи з усіма без Польщі? І за що вони мали боротися? За націоналістичну Україну? Гаразд! Але яка конкретно ця націоналістична Україна? Які її державні границі? Який державний устрій? Який економічно - соціальний устрій? Які зовнішньо - політичні в'язання? І як цю Україну здобути: зовнішньою інтервенцією? Чи внутрішньою революцією? Чи одним і другим? Чи ні одним, ні другим? А може ці “нові люди”, вольові, сильні, які знають, чого хочуть, вже є та діють? А може типові “нової, сильної людини” відповідають борці, бойовики УВО і члени існуючих націоналістичних організацій?

На ці запити Донцов не відповідав і взагалі не цікавився питанням “що і як?”, і не подавав він ніяких програм і не розробляв стратегії націоналізму, розуміється, коли не вважати стратегією і програмою “волевого націоналізму” проповідуваного Донцовим за Фіхтем “пожадання неясно відчутого”, за Пегюї “містики”, за Шопенгавером “сліпої діяльності, а вкінці “чину для чину без мети” та “гнатися в безвість”.

А саме так писав Донцов у “Націоналізмі”, подібно писав він і в пізніших своїх творах, а що більше, навіть в останніх, вже по 2-ій світовій війні виданих творах (“Дух нашої давнини”, 1951, і “Правда прадідів

великих”, 1952) в обличчі тяжких проблем нинішніх часів, перед якими опинився український націоналізм, він не виходить поза такі загальники, як “жорстокий, суворий і поетичний вік”, і пише про “людей особливого типу” та проповідує “лицарський стиль життя” і “дух бойовий, наїздницький, ратний дух”.

Однак усе це ніяк не дає відповіді на питання, які постійно стоять перед кожним із нас: ЩО сьогодні мають українські націоналісти робити і ЯК мають робити. Все це взагалі далеке від стратегії українського націоналізму і визвольного руху, так само як чверть століття тому тодішні націоналістичні організації не вважали такою стратегією проповідування Донцовим “сліпої діяльності” і “чину для чину” та вказівку “гнатися у безвість без мети”.

Ці організації мусіли мати точну МЕТУ, і точні відповіді на запити: ЩО і ЯК? А тому, що Донцов таких відповідей не давав і взагалі цими справами не займався, то всією цією проблематикою стратегії - програми і тактики українського організованого націоналізму, а що більше, українського визвольного руху мусіли зайнятися незалежно від Донцова націоналістичні організації.

І під цим оглядом за останніх понад 30 років пророблено велику працю. Її почала в 1921 р. “Українська Військова Організація” (УВО) з органом “Сурма”; до неї долучилися та її продовжували від 1922 р. “Групи Української Національної Молоді” в Празі, Берні, Пшібрамі, Відні, Грацу, Леобені і Львові з органом “Національна Думка”; також “Легія Українських Націоналістів” (що повстала в 1925 р. зі еліття трьох давніше утворених ідеологічно - політичних організацій) з органом “Державна Нація”; і врешті від 1925 р. “Союз Української Націоналістичної Молоді” з численними групами по ЗУЗ, з органом “Смолоскипи”. В 1929 р. це був Конгрес Українських Націоналістів, який встановив ідеологічні, програмові й тактичні тези україн-

ського націоналізму на підставі півторирічної праці десятків членів націоналістичних організацій. По ньому від 1929 р. перебрала цю працю "Організація Українських Націоналістів" (ОУН), що мала десятки тисяч членів по всіх українських землях і еміграційних скупченнях, з своїми органами "Розбудова Нації" (Прага), "Український Націоналіст" (підпільний), "Бюлетень КЕ ЗУЗ" (підп.), "Юнак" (підп.), і часописами "Український Голос" і "Наш Клич" на ЗУЗ, "Самостійна Думка" (Чернівці) і "Незалежність" (Париж). У всіх них сотні авторів розробляли актуальні питання стратегії і тактики українського націоналізму. Крім цього ОУН видавала альманахи (напр. "Ідея в наступі") і книжки на ці теми (напр. М. Сціборський: "Націократія", М. Сціборський: "ОУН і селянство", М. Сціборський: "Робітничче питання"; Боярський: "Українська внутрішня політика", Боярський: "Національний солідаризм"; В. Мартинець: "Реальна чи визвольна політика?", В. Мартинець: "Жидівська проблема в Україні", В. Мартинець: "За зуби й пазури нації", В. Мартинець: "Замітки для майбутньої конференції українських націоналістів"; Ю. Вассиян: "Програма виховання в організації українських націоналістів"; проф. О. Мицюк: "Аграризація жидівства України", та інші, аж до виданих в останніх роках книжок З. Книша "Устрій Організації Українських Націоналістів" і Ю. Бойка: "Основи українського націоналізму", "Проблеми історіософії українського націоналізму" і "На головній магістралі"). Крім цього ОУН видавала тільки для членів окремі "Вишкільні курси", в яких були розроблені такі питання, як "Підставові засади націоналізму", "Нація та держава", "Проблема державного устрою України" та ін. а д-р О. Кандиба-Ольжич із низкою співробітників культурної референтури ПУН розробляв у низці публікацій напрямні політики українського організованого націоналізму на культурній ділянці.

Для потреб зовнішньої політики ОУН мала пресові

бюра в Женеві, Берліні і Брюсселі, видаючи бюлетени в чужих мовах ("Bulletin of Ukrainian Information" (Geneve), "Ukraine" (Berlin), "Bulletin d'Information Ukrainiennes" 'Ukrainische Pressedienst', 'Osteuropaeische Korrespondenz') та представників для зв'язку з політичними, журналістичними і урядовими колами в Парижі, Лондоні, Берліні, Римі, Женеві, Кавнасі, Данцігу, та Мадриді, а на тему зовнішньої політики видала такі книжки, як Е. Onatsky: "Russia e Ucraina" (Roma), "The Ukrainian Question a Peace Problem" (Geneva), "Die Ukraine unter Fremdherrschaft" (Berlin), "Ukraina svetimoj valdzioj" (Kaunas), "La Pologne, la Russie et l'Ukraine" (Geneve), "Ukraine von gestern und heute" та інші.

Але й на цьому не кінець. Бо в низці країн від 1930 р. потворилися нові громадські організації, які ісповідували український націоналізм і стали помічними у визвольній справі України, причинившись своїми органами не тільки до пропаганди націоналістичних ідей, але й розробки ідеологічно-програмово-тактичних проблем українського націоналізму. Це було паризьке "Українське Слово", чернівецька "Самостійність" і "Молода Буковина", празький "Пробосм", хустська "Народня Воля", ужгородський "Наступ", берлінський "Український Вістник" (орган УСГ, а з черги "Відродження"), ню-йоркський "Вістник ОДВУ" і канадійський "Новий Шлях".

Отже йшло тут про довголітню працю сотень людей, яка засягала своїми впливами не десятки, а сотні тисяч, а то й мільйони людей на рідних землях, в еміграційних скупченнях і на зовнішнім полі. Праця плянова, з ясным з'ясуванням мети і засобів, а не "сліпа діяльність" і "гнання в безвість без мети".

І до цієї праці не мав ніякого відношення Д. Донцов.

**РІЗНИЦІ ІДЕОЛОГІЙ ОРГАНІЗОВАНОГО
І Т. ЗВ. ВОЛЕВОГО НАЦІОНАЛІЗМУ**

У цьому розділі використані такі праці: 1) Книжка Ю. Бойка п. н. "Основи українського націоналізму" (1951), зокрема розділ п. н. "Модерний український націоналізм не є донцовством", з якого передруковано дослівно коло 8 сторін (в тексті зазначено це по-дрібно) і який, лігши в основу цієї праці, є тут на ділі тільки ширше розроблений і доповнений цитатами з додаткових джерел. 2) Статті Дм. Кармазина п. н. "Микола Сціборський — теоретик українського націоналізму", "Самостійна Україна" чч. 11, 12/1951 і ч. 1/1952, з яких передруковано дослівно один розділ (в тексті зазначено). 3) Книжка М. Сціборського п. н. "Націократія" (1935). 4) Книжка Д. Донцова п. н. "Націоналізм" (1926). 5) Книжка Д. Донцова п. н. "Дух нашої давнини" (1944). 6) Стаття Д. Донцова п. н. "Відозва до Гриців", "Вісник" (1952). 7) Статті Д. Чорного п. н. "На черзі", "Праця" (1909). 8) Стаття Ст. Ленкавського п. н. "Філософічні підстави "Націоналізму" Донцова", РН (1928). 9) Стаття п. н. "Реколекції для д-ра Д. Донцова", "Шлях" (1952). 10) Стаття Ю. Вассіяна п. н. "Ідеологічні основи українського націоналізму", "Розбудова Нації" (1929). 11) Стаття Ю. Вассіяна п. н. "До головних засад націоналізму", "Розбудова Нації" (1928). 12) Стаття Дм. Андрієвського п. н. "Розбудова Нації", "Національна Думка" (1927). 13) Стаття Є. Онацького п. н. "Листи з Італії. Дещо про фашизм", РН (1928). 14) Книжка І. Боярського (О. Бойдуника) п. н. "Національний солідаризм" (1946). 15) Книжка В. Мартинця п. н. "Замітки для майбутньої конференції українських націоналістів" (1927). 16) Стаття В. Мартинця п. н. "Ми й українські політичні партії", "Розбудова Нації" (1928). 17) Книжка В. Мартинця п. н. "За зуби й пазурі нації" (1937). 18) Книжка В. Мартинця п. н. "Українське підпілля" (1949).

ОРГАНІЗОВАНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ ЗА НАЦІОКРАТІЮ, А “ВОЛЕВИЙ НАЦІОНАЛІЗМ” ПРОТИ НАЦІОКРАТІЇ, І ЗА АРИСТОКРАТІЮ

Один із ідеологів українського організованого націоналізму, член “Проводу Українських Націоналістів”, інж. М. Сціборський, в своїй книжці “Націократія” (1935) писав між ін. таке:

“Український націоналізм змагає до створення політичного, соціального та господарського ладу самостійної Української Держави на принципах націократії” (стор. 73). “Для українського націоналізму — Українська Нація є вихідним заложенням чинности та цілевим означенням усіх його прямувань” (стор. 74). “Виходячи із спиритуально-волюнтаристичного світогляду, український націоналізм сприймає власну націю за найвищу, абсолютну ідейну й реальну цінність, видвигаючи гасло: Нація понад усе! Націоналісти хочуть бачити Українську Націю великою, потужною, могутньою й щасливою” (стор. 77-78). “Розуміння нації, як найвищої в своїй внутрішній цінності й значенні основи суспільного життя, приводить націоналізм також до відповідного трактування істоти та завдань держави”. “Тільки через власну державу нація стає творчим чинником історії й повноправним господарем своєї власної долі” (стор. 79). “Український націоналізм хоче спричинитися до створення потужної й великої держави, що в стані була б кожночасно — через свою внутрішню скріпленість і зовнішню активність — найкраще здійснювати завдання Української Нації та захищати її інтереси перед іншими націями” (стор. 81). “Це конструктивне завдання націоналізм означає в гаслі: — Держава вище клас і партій!” (стор. 84). “За фундамент своєї суспільно-виробничої й політичної будови націократія бере животворчі — характерні для нашої доби інтересів Української Нації — основні групи селянства, робітництва й провідної, продукуючої інтелігенції” (стор. 90).

Такі є підставові засади націократії, що стала хребтом ідеології Організації Українських Націоналістів.

У протилежності до неї **Д. Донцов**, що є ідеологом — за своїм власним окресленням — “волевого націоналізму” або “вістниківства”, стоїть на зовсім відмінних позиціях. Як з’ясованню засад націократії присвячена книжка М. Сціборського “Націократія”, так позиції “волевого націоналізму” Донцов з’ясував у книжці “Націоналізм” (1926), а проти-націократичне становище з’ясоване в його книжці “Дух нашої давнини” (1944). В цій останній книжці (2-е вид., 1951) Донцов виразно пише:

“Ідеї цієї книги — засадничо інакші від ідей демократії, клясократії або націократії”. “Відмінна є й ідея цієї книги про провідну верству. Базою творення цієї верстви є для мене не мітичний “демос”, не маса (демократія), ані та чи інша кляса (“клясократія”) ані партійно-політична програма (націократична монократія), лише — каста “лучших людей”, як каста оперта на чужій всім згаданим течіям засаді суворого добору й чистки, на засаді персональної моральної якості. Репрезентувати націю має, на думку цієї книги, не “трудова інтелігенція”, не кляса хліборобів, не монократія, лише окрема верства “лучших людей”. Ні демо-кратія, ні клясо-кратія, ні націо-кратія, лише аристо-кратія, каста ліпших людей” (стор. 6-7).

Абстрагуючи від того, що Донцов неправильно, а навіть тенденційно з’ясовує націократію як “партійно-політичну програму” і “націократичну монопартію”, хоч 16 років перед отаким писанням була видана книжка Сціборського, де докладно з’ясована суть націократії, важніше щось іншого: Донцов засадничо (як сам пише) і взагаліному відкидає націократію. А з того висновок: що “волевий націоналізм” (донцовство-вістниківство) — це відмінна ідеологічна система від організованого націоналізму навіть, коли тут і там їх ідеологічні складники однакові, чи скорше, на перший погляд однакові.

Це зокрема треба пам’ятати при розгляді справи “волі” і “волюнтаризму”.

СЛІПА ВОЛЯ І ЧИН БЕЗ МЕТИ “ВОЛЕВОГО НАЦІОНАЛІЗМУ”, А ІДЕЯ ТА ВОЛЯ ТВОРЧОСТІ (СИНТЕЗА ЧИННОЇ ІДЕЇ) ОРГАНІЗОВАНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

Донцов, як відомо, волонтарист. Волонтаризм є ідеалістичною філософічною течією, що бачить світ, як волевиявлення: воля є первопричиною всього існуючого, з неї все повстало і все складається.

Волонтарне начало високо, але не безумовно підносить ідеологія організованого націоналізму. У ставленні до волонтаризму саме і виступає якісна різниця двох націоналістичних течій.

І так Донцов підносить вольові гони в абсолют. Сутність життя, за його поглядами, висловлюється в космічному русі електронів. Цей рух у космосі стихійний. Відповідно до нього стихійними і іраціональними є й вияви “енергетизму” людини. “Наша свідома, раціоналізована воля є лише частиною космічної іраціональної волі”, — пояснював Донцова його прихильник і коментатор С. Ленкавський. Звідси і донцовське визначення нації специфічне: “волонтарно” — “енергетично” — “динамічне”. В нації виявляється космічна воля, воля гатунку, що тримається негатиєю волі інших гатунків.

Коли організований націоналізм у своїх визначеннях природи нації бере за основу начало творче, позитивне, інакше в Донцова. Він негативіст від початку до кінця. Від філософічних узагальнень до окремих оцінок життєвої практики. Механістична паралель між явищами фізичними з одного боку, та психічними й соціально-історичними заводить Донцова дуже далеко від розуміння правдивих співвідношень між основними факторами життя. Для нього чин є могутній, всевладний і є його божищем. Він захоплений містикою чину, “чину не як засобу ділання на других, лише як засобу власної екзальтації”, “чину для чину, без мети”, “сліпої діяльності”. Для нього чин — це “щось як містика молитви

або екстаза танцю, самоціль”. Під цим оглядом життя розглядається як ненастанне змагання “бути вправним, сильним”, життя береться “як спорт” (Д. Донцов: Санчо Панча в нашій дійсності”, “Вісник”, 1934, ст. 581). Без будь-яких застережень передруковує Донцов у ЛНВ Бернара Грассе “нотатки про чин”, в яких, між іншим, читаємо: “Для того, щоб чинити, треба вірити тільки у власний чин”, і “смак до зовнішнього чину та до внутрішнього життя не можуть поділити між собою серця, не шматуючи його”. Тут маємо недвозначне відмовлення будь-якої ролі для рацію, для інтелектуальної свідомости.

Зовсім інший підхід до волонтарного начала в таборі організованого націоналізму. І тут так само воля визнається основним життєформуєчим чинником. Але не абсолютним і не безмежно владарним.

Один із ідеологів організованого націоналізму, тодішній член ПУН Ю. Вассиян у статті “Ідеологічні основи українського націоналізму” (“Розбудова Нації”, 1929, ст. 67) писав таке:

“Ні скрайній раціоналізм, що кінчить статикою свідомости, ні чистий волонтаризм, що врешті губиться в містичній неозначеності сліпої прастикії, не підходить для цілей націоналістичної ідеології, яка найглибшу свою істоту віднаходить в синтезі чинної ідеї”⁶⁾.

М. Сціборський у книжці “Націократія” пише про це так:

“Націоналістичне розуміння нації ґрунтується на спірітуально-волонтаристичному світогляді, себто такому, що головними підставами й двигунами життя нації вважає її дух (ідеї) і волю до творчости” (стор. 74).

Теоретичні позиції українського націоналізму в цьому питанні вповні ясні. Отже хоч і “волевий націоналізм” (Донцова) і організований націоналізм (ОУН)

6) Від слів “Донцов, як відомо, волонтарист” на початку цього розділу аж до слів “синтезі чинної ідеї” з книжки Ю. Бойка “Основи українського націоналізму” стор. 31-33.

зважають головними двигунами життя “волю” і обидва вони волонтаристичні, але різниця між ними в тому, що коли Донцов проповідус “почуття без означеного і ясно-го предмету”, “глухі інстинкти” (за Гюйо), “містику” (за Пегюї), “іраціональну волю”, “пожадання неясно відчутого” (за Фіхтем), “гнання у безвість”, “сліпу діяльність” і “чин для чину, без мети”, то організований націоналізм виступає проти “неозначености сліпої пра-стихії” і проповідував “волю до творчости”, “дух-ідеї”, “синтезу чинної ідеї”, “ідейну творчість”, себто ідейний, пляновий чин.

“ВОЛЕВИЙ НАЦІОНАЛІЗМ” ВІДМЕЖОВУЄТЬСЯ ВІД ПІЗНАННЯ (СВІДОМОСТИ, РОЗУМУ), — А ОРГАНІЗОВАНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ ВВАЖАЄ ЙОГО КОРИСНИМ І ПОТРІБНИМ

У своїм творі “Націоналізм”, Донцов, опираючися на вченні Уорда (L. Ward) пише між ін. таке (ст. 164-5) :

“Мети одиниці й природи різні. Ціль природи — функція (виживлення, репродукція, розріст спецієс), ціль одиниці — почування (feeling), заспокоєння емоції. Але вони допасовані одне до одного. Гонена до чину своїми “емоціями”, “волею”, одиниця, не свідома того, переслідуючи свої “мети” — осягає “мети” природи. Почування пристосоване до функції. З точки погляду природи — афект є засіб для функції. З точки погляду організму — функція засіб для ефекта. Втіха, відчувана одиницею при сповненні функцій природи, не була намірена, не є коначною складовою частиною природи, але стає одинокю “метою” істот, що живуть... Так ці ефекти, емоції одиниці стають соціальною силою, динамічним двигуном суспільности, що утримує її при житті, спричинює її зріст і розвиток. В соціалнім житті ця афектна сила є джерелом всякого чину і подій. Інтелект лишається направляючим чинником, силою ж, що ділає в напрямку збереження роду, є воля, що є синонімом бажання. Ці бажання — самолюбство, любов, ненависть, порив, лют, змагання до підбою — це засада, що оживляє світ. “Сама жадоба діяльности є наймогутнішим стимулом органічної і надорганічної еволюції”. Отже всяка збірна філосо-

фія гуртової одиниці (а в першій мірі нації) повинна бути збудована не на відірваних засадах логіки, лише на цій волі до життя, без санкцій, без оправдання, ні умотивовання”.

Ця шопенгаверівська “воля життя” (Wille zur Macht), як вказує далі Донцов (ст. 162, 161) —

“це є сила в собі, що не має нічого до діла з розумовою здібністю. Без неї ні розум, ні інтелект не мали б нічого до роботи. Ця воля (яку Шопенгавер зве ще “сліпою діяльністю”, “хотінням”, “тугою”, “поривом”, “жагою”, “люттяю”. “гнівом”, “ненавистю”) це перша галузка життя. “Не інтелект створив природу, але природа інтелект” (ст. 162). “Головним мотором наших вчинків є власне бажання, афекти, пристрасті, за якими в хвості йдуть мотиви”. “Головним двигуном поступків є “сліпа діяльність”, яка вправді йде в парі з пізнанням, але ніколи не ведеться ним”. “Шопенгавер говорив про “сліпу діяльність” (blinde Taetigkeit), що ділає сама з себе, лише в супроводі, але не під проводом розуму” (ст. 161).

І вказуючи далі за Шопенгавером, що “головною прикметою волі є те, що вона є ціл’ю у собі” (ст. 160), що це “прагнення абстрактне, іраціональне, цястія в собі” (ст. 160), і що на цьому “іраціональному чиннику історії повинен спиратися всякий здоровий націоналізм” (ст. 159), Донцов подає за Баресом, що “розум — яка ж то незначна частина нашої душі” (ст. 162), за Спенсером, що “інтелект не є силою (power) лиш знаряддям; не річчю, що сама рухає і творить, лише річчю, яку рухають і якою творять сили, що стоять поза нею”, а за Юмом, що “розум ніколи не може бути мотивом наших ділань, коли не в’яжеться з якоюсь пасією або афектом”, при чому “ці емоції — “безцільні” (ст. 163).

Отже Донцов і його “волевий націоналізм” відмежовується від пізнання, як одної з суттєвих властивостей людського життя. Він уважає душу не за “щось, що пізнає, лише за щось, що хоче”. Він іде слідами за Ніцше, який твердив, що “пізнання вбиває чин, до ділання треба бути оточеним заслонами ілюзії”.

Від цього істотно відрізняються позиції тих ідеологів, які творили організований націоналізм. У них відношення між розумом і волею окреслюється зовсім інакше, хоч вони також не твердять, що розум це головний мотор психічного життя. Пізніший член ПУН, Д. Андрієвський ще в 1926 р. та й то на сторінках "Літературно-Наукового Вісника" (Ст. "Свідомість чи віра", ст. 310) писав:

"Ми далекі відкидати і заперечувати роль розуму і свідомости в житті взагалі і в нашім національнім житті зокрема. Адже людина коли і винеслась понад звірину, то лише через розум. Свідомість не лише корисна але й потрібна. Лише не вона рішає справу руху чи спокою, експансії чи завершення, життя чи смерти живого організму, а щось інше. Її роль скорше підрядна, вона підпорядкована укритій логіці подій, що виявляється скорше нашою вірою, поняттям інстинкту, стихійним змаганням. Свідомість потрібна, бо вона чинить контроль над нашими актами, організує наші моральні й фізичні сили, усуває труднощі з путі, скорочує час природного процесу, до певної міри моделює цей процес, але далеко не усуває всіх помилок, а головню не годна служити моторною, двигачою силою"⁷⁾.

Інший ідеолог українського організованого націоналізму, пізніший член ПУН, Ю. Вассиян у творі п. н. "Ідеологічні основи українського націоналізму" (РН, 1929, ст. 65-67) пише таке:

"Організацію Українських Націоналістів треба вважати за один із викладників наростаючих молодих сил, що їх зроджує Українська Нація для великого призначення в найближчій будучності: українського державного чину". "Під знаком державного чину стоїть будучність Української Нації й тільки через нього зможе виявити свою духову й фізичну дозрілість у мірі, вимаганій потребами повного політичного визволення". "Завдання націоналізму в стисло політичному розумінні полягають у підготовці та здійсненні програми національної революції, що дасть Українській Нації міцні форми державного життя. Однак

7) Від слів "відмежовується від пізнання як одної" аж до "двигачою силою" дослівно з цитованої книжки Ю. Бойка стор. 33 - 34.

здвигнувшись із стану недержавности зможе політично поневолена нація тільки шляхом найтіснішого з'єднання всіх своїх сил під прапором єдиної спільної політичної ідеї". "Історія визвольних змагань різних європейських народів підтвердила правду, яка голосить, що всякий визвольний чин був ділом духа, був перемогою чинної волі над нахилами до квієтизму, був подвигом, а не пожитком".

В дальшому в'яжучи удачний зовнішній чин із психологічним типом чоловіка чину, пише про останнього так:

"У ньому нема місця для тої глибокої протилежности, що заходить поміж самовартістю інтелектуальної культури та динамізмом іраціональних стихій життя; він перемагає її принципом чинного ідеалізму, в розумінні якого ідея є сила творча, що проєктується безпосередньо в діяльний поступ, а чин є часове здійснення ідеї". "Звідси найбільший натиск націоналістична ідеологія кладе на свідомий організований чин".

Отже, хоч і "волевий націоналізм" (Донцова) і організований націоналізм (ОУН) не вважають розум мотором життя, все ж різниця між ними та, що "волевий націоналізм" відмежовується від пізнання-свідомости-розуму, мовляв, пізнання вбиває чин, і тому проповідує "сліпу діяльність" і "безцільні емоції", а організований націоналізм вважає свідомість-розум-пізнання корисним і потрібним, і проповідує свідомий організований чин, чин як здійснення ідеї, себто чинний ідеалізм.

"ВОЛЕВИЙ НАЦІОНАЛІЗМ ВВАЖАЄ ОДИНИЦЮ "ЗНАРЯДДЯМ ІДЕЇ", А ДЛЯ ОРГАНІЗОВАНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ "ОДИНИЦЯ НЕ ЗАСІБ, АЛЕ ІДЕАЛ НАЦІЇ"

Якщо для "волевого націоналізму" все є виразом космічної волі, то не залишається в цій системі місця і для повнотної індивідуальности. Індивідуальність спустошується, вона перестає бути особою, стає алгебричним знаком, втіленням більшої чи меншої суми "електронів". Коли їх мало — людина травоїзд, багато — лю-

дина стає бестією. Послідовник Донцова Ленкавський так характеризує ставлення донцовського націоналізму до людини (“Філософічні підстави “Націоналізму” Донцова”, РН, 1928, ст. 275):

“Людина, з погляду нової етики — це не якась абсолютна вартість, що її не можна порушувати, — не існуючий факт із своїм окремим світом, з своїми втіхами й смутками, що їх треба шанувати. Людина — це хвилева потенціальна сила, це сума безмежних можливостей реалізації ідеї”.

Маємо тут класичну формулу донцовського відношення до людини, як до сліпого знаряддя “ідеї”, розуміється, ідеї іраціональної, себто могутньої, відрухової, сліпої. Послідовники Донцова змагали і в лавах організованого націоналізму виробити такий тип людини, що був би лише носієм сліпої “могутньої ідеї”. Така людина мусіла бути лише шкаралущею для цієї ідеї, механічним солдатиком. Така людина саме і стала знаряддям розколу в 1940 р.

Зовсім інший підхід до проблеми вартости людини маємо в організованім націоналізмі. Його метою є “найвищі синтетичні досягнення при найменшій затраті форм різnorodности життя та при найменшому обмеженні індивідуальної свободи” — пише згадуваний Ю. Вассиан (“До головних засад націоналізму”)⁸). В цій же праці він далі пише таке (стор. 42):

“Для одиниці нація є ... ідеєю, формою творчого буття, що не дивлячись на багату різnorodність своїх ідеалів, вдержує їх у відношенні певного споріднення, співзалежності. Одиниця вважається супроти нації засобом тільки зі становища свідомости, що ідея нації переходить межі її існування, — отже тільки зогляду на свою часово обмежену участь в ідеї нації, тоді як вона є ціллю зогляду на обставину, що актуальність самої ідеї зумовлена неперервною присутністю одиниць, які дають їй зміст та вдосконалюють його. Якщо розум людський зумів би знайтися в положенні надособового суб'єкту нації, він бачив би в одиниці не

8) Від слів “все є виразом” на початку розділу аж до кінця (“засад націоналізму”) дослівно з книжки Ю. Бойка стор. 34-36.

засіб, але ідеал нації". "Таке розуміння нації й ролі в ній людської одиниці є головною основою націоналізму".

Цей же самий автор у другім творі ("Ідеологічні основи українського націоналізму") пише таке (стор. 76):

"Одиниця є в суспільстві неодмінний підмет і таке її положення означає з одного боку засаду суспільного інтегралізму, висловлюючого безпосередню й активну причасність одиниці у складі організованої громади без огляду на рід, обсяг та видайність виконуваної функції. З другого боку впливає з цього ж самого положення засада індивідуального максималізму, по думці якого одиниця змагає до найповнішого самовиявлення на ґрунті збірного життя, передумовою чого може бути виключно її дійсно вища духовна якість. На перехресті обох засад родиться вся проблематика та власна динаміка історично-суспільного процесу".

**"ВОЛЕВИЙ" НАЦІОНАЛІЗМ Є ЗА "ПАНІВНОЮ
КАСТОЮ ПРАВИТЕЛІВ" БЕЗ КОНТАКТУ З
"ІНЕРТНОЮ І ТУПОЮ НАРОДНЬОЮ МАСОЮ", А
ОРГАНІЗОВАНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ Є ЗА "ПОСТІЙНУ
СПІВЧИННІСТЬ ЕЛІТИ Й МАСИ" ТА ЗА "ЗБІРНУ,
ДІЮЧУ ВОЛЮ НАРОДНІХ МАС".**

У питанні "маса і провід" українському організованому націоналізмові його партійні противники приписують т. зв. "вождизм", диктатуру й тоталізм. Якщо придивитися до "генеральної лінії" і ідеології, визначеної Проводом Українських Націоналістів, то ці твердження розбігаються з дійсністю.

Поширеному в XIX ст. культові маси, "народу", Донцов протиставить культ "касти ліпших людей". Він писав:

"Провансальці, демократи і прочі народолюбці казали, що впорядкує світ і здійснює ідеї завжди народ. Ми відповідаємо — ніколи народ, а творче насильство ініціативної меншости".

Народницькій концепції демократичних “апостолів черні”, як їх називав Донцов, він протиставить свою аристократичну концепцію проводу й маси. У своїй книжці “Дух нашої давнини” він пише (ст. 118), що “вивести країну з руїни потрапить лише нова панівна каста “ліпших людей”, яка стане над “інертною і тупою народньою масою”. Адораторам бездушної, незгірархізованої, аморфної, пасивної і вигідницької маси протиставиться апотеоза героїв, наділених рисами “холодної твердості панівних рас”. Він пише далі:

“В кожній суспільності націю представляє її правляча каста”. “Каста правителів, не назвою, а суттю, — повинна бути окремою громадою, зліпленою, поперше, з іншої глини, викута з іншого металю, ніж інертна, байдушжа, хитлива маса; подруге, — мусить займати окреме становище, власне творити з себе окрему касту, позбавлену такого постійного контакту з масою, як це водиться в демократіях; потрете — мусить ця каста виказувати зовсім окремі прикмети духа й душі, інші ідеї мусять горіти в її головах, аніж це в обмеженої, нездібної вийти поза межі вузького кола своїх буденних інтересів народньої маси”.

Таке трактування маси і проводу народу (еліти), що його висунув Донцов, приписують організованому націоналізмові. Це роблять не тільки звичайні обивателі й свідомі наклепники, але й політики і професори, які такі твердження видають за об’єктивне і наукове дослідження української суспільно-політичної думки. На ділі ж трактування проблеми маси і проводу в системі українського організованого націоналізму в однакої мірі є запереченням як народницько-драгоманівських поглядів, так і аристократично-донцівських. Організований націоналізм відкидає обидві крайні концепції проводу і маси, а дає цій проблемі синтетичну розв’язку. З цього приводу М. Сціборський, як один із чоловіх ідеологів і теоретиків ОУН, недвозначно закликав “поставитися з критичністю до тих надмірних

ідеалізаторів режиму диктатури меншости та її метод”, які творили собі оманливі ілюзії спасенности цих метод для України і витворювали “помилкові й небезпечні погляди на більшість (народню масу), як на ту “ворохобну юрбу” або “деструктивну чернь”, щодо неї, мовляв, можуть бути застосовані лише два засоби кермування: сліпий послух і... погорда”. І він дає в книжці “Націократія” таку позитивну відповідь:

“Історія дає численні приклади величезної ролі індивідуальности й провідної еліти в державно - політичному та культурно - цивілізаційному житті народів. Заперечувати ці факти можуть хіба сторонники вульгарно - демократичного культу натовпу, комуно - соціалістичного “колективу”, або анархізму. Але... чи управляють вони до скороспілих, при тому “засадничих”, висновків про брак конструктивности народньої більшости, до погорджування нею?... Чи справді народні маси — це лише “юрба”, що її отарна психіка, примітивність і ворохобність унеможливають творчість і засуджують її лише на ролю сліпого знаряддя в руках провідної меншости?... Такі погляди, що їх тепер доволі часто зустрічаємо в надто екзалтованих ідеалізаторів “вождизму”, є діаметральною протилежністю до теорій політичної демократії та споріднених із нею “народницьких” течій, що лише в масі добачують джерело “правди всіх правд”. Порівнюючи ці відмінні погляди, ми гадаємо, що правда десь посередні”. “Заперечування *ad hoc* творчих спроможностей народніх мас повинно привести до заперечення значної частини історії культури людства... Досить вглянутися в етнографію, епос, мистецтво, sztukу, музику, культуру і т. д. даного народу, щоб переконатися в тій важливій ролі, що її відіграє будуючий і інстинкт його мас. Що більше історія дає також приклади, коли саме народні маси у своєму здоровому консерватизмі й духовій устійненості, виказували у рішачючих подіях далеко більшу відпорність, ніж їх провідні верстви: вони зберігали здобутки національних культур і політично - державних традицій навіть тоді, коли їх еліта, під впливом асиміляції, ставала на службу ворожих історичних факторів”. “Саме життя логічно розділяє ролю маси і еліти”. “Еліта (провідна меншість) є функцією власного народу; її внутрішній зміст і спроможности у великій мірі залежать від його зрілості й розвитку, а провідна роля — від постійного з народом контак

ту через втягнення найглибших його прошарків у процес активної співтворчості з нею”.

Що більше, в цій же своїй книжці “Націократія” М. Сціборський виразно заявляє, що державний устрій мусить

“забезпечити нації корисне сполучення авторитарности проводу зі збірною, діючою волею народніх мас. При цьому сполученні відбувається постійна співчинність між творчістю провідної меншости й працею, корективами й безпосередніми почуваннями середньої “масової” людини. У цей спосіб переходить нормальний обмін функцій у національно-державному організмі, подібний до циркуляції крови в здоровій людині”.

Зіставляючи позиції народників-демократів з одного боку і позиції Донцова з другого, ми бачимо, що позиції організованого націоналізму у відношенні до них обох це позиції синтези у відношенні до тези й антитези з відомої діалектичної тріади Гегеля.⁹⁾

Що ж до різниць становища “волевого” і організованого націоналізму до проблеми “маса і провід”, то треба ствердити ось що: хоч і “волевий націоналізм” (донцовство, вістниківство) і організований націоналізм (ОУН) обстоюють “ініціативну меншість” і “провідну еліту”, але різниця між ними в тому, що коли Донцов проповідує “ніколи народ”, а “каста правителів”, і то без “постійного контакту” з “інертною, тупою масою”, до якої він ставиться з погордою, то організований націоналізм обстоює “співчинність, співтворчість і постійний контакт еліти й маси” та “сполучення авторитарности проводу зі збірною, діючою волею народніх мас”.

9) Від слів “У питанні “маса і провід” аж до кінця (“діалектної тріади Гегеля”) дослівно з статті Дм. Кармазина “Микола Сціборський — теоретик українського націоналізму”, “Самостійна Україна” ч. 1/1952.

ОРГАНІЗОВАНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ Є ПРОТИ “НАСЛІДУВАННЯ КОНЬЮНКТУРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ”, А “ВОЛЕВИЙ” НАЦІОНАЛІЗМ Є ЗА ТАКИМ НАСЛІДУВАННЯМ І ПРОТИ “КУЛЬТУРНО-ДУХОВОЇ САМОВИСТАЧАЛЬНОСТІ УКРАЇНИ”.

Заслугою Донцова є постійне підкреслювання приналежності України до Заходу. Однак і у цьому поруч правильної постановки проблеми, коли Європу мислиться як суму великих культурно-історичних і психологічних вартостей, в якій і Україна має своє окреме питомиє місце, допускається Донцов і таких акцентів, коли бере Європу тільки як зразок до наслідування. Він пише (“Вісник”, 1933, VI, ст. 465):

“Захід — то Ніцше, то Шенглер, то Клемансо, то новий Рим, то Сорель, то дзвін алярму, що будить сплячих! Шевченко — його відгомін у нас”.

Якщо навіть високо підношуваний Донцовим Шевченко є тільки відгомонам цілого ряду імен, що знаменують собою “європейський дух”, то чим же тоді є українська духовність взагалі, як не копією “якщо вона хоче бути чимсь”?

Зовсім інші акценти у проблемі європейськості українства дає організований націоналізм устами середовища д-ра **О. Кандиби-Ольжича** (“Проблем”, 1941, ч. 4, стор. 237):

“З «Європи» повинні ми взяти те, що потребуємо і перетравити в собі... Духова Європа проте не сміє обмежувати нашу волюву свободу, не сміємо імітувати кон'юнктуральну «Європу», допасовуватися «Європі», але маємо, досконало пізнавши її, здобути”.

Організований націоналізм знаходить покликання для себе в тому, щоб, спираючись на окцидентальні духові первні, виступити в ролі порядкуючого чинника на європейському Сході і в передній Азії. Але саме таке ставлення до Європи викликає в Донцова роздратован-

но-іронічну репліку (Донцов: “Чи Захід?”, Вісник, 1934, У, ст. 378):

“... не визнають Європи, бо, мовляв, ми лише географічно до неї належимо. А культурно мусимо і Москві дулю показати, і на гнилий Захід наплювати. Самовистачальність! Новий степовий Рим!”

Але розбіжності на цьому не обмежуються. Донцов дуже часто захоплюється не Європою як культурно-цивілізаційним колом тисячолітніх вартостей, а Європою кон'юнктуральною. З аспекту діячів цієї кон'юнктуральної Європи оцінює він і Європу попередніх століть, схилиючися перед “кострищами для еретиків”, “інквізицією для недовірків”. (“Вісник”, 1934, ст. 386).¹⁰⁾

Отже хоч і “волевий націоналізм” (Донцова) і організований націоналізм (ОУН) однаково кличуть “Геть від Москви!” і підносять приналежність України до Заходу, все ж різниця між ними в тому, що “волевий націоналізм” бере Європу як зразок для наслідування і є проти культурно-духової самовистачальності України, а організований націоналізм вважає, що “не сміємо наслідувати кон'юнктуральну Європу”, а з окцидентальних духових первнів “повинні взяти те, що потребуємо й перетравити в собі” і маючи вольову свободу самостійно “виступити в ролі порядкуючого чинника на європейському Сході”.

ОРГАНІЗОВАНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ЄДНІСТЮ, А “ВОЛЕВИЙ НАЦІОНАЛІЗМ” ЗА “ДВОПОДІЛОМ І ТРИПОДІЛОМ” І ЗА “РОЗДОРОМ У РІДНІЙ ХАТІ”

Національна єдність — це головна основа організованого націоналізму. І то не тільки ОУН. Вже в деклярації “Братства Тарасівців” у р. 1893 є сказано про “ціло-українську національну родину”. Слідом за тим

¹⁰⁾ Від початкових слів “заслугою Донцова” аж до кінця дослівно з цитованої книжки Ю. Бойка стор. 36-38.

у політичній “вірую” Української Національної Партії (1905) 9-а точка звучала: “Допомагай своїй земляробів перед усіх — держись купи!” та в брошурі УНПартії (напевно авторства М. Міхновського) з того ж року читаємо: “Націоналізм єднає, координує сили” і “ідеал усіх народів лежить у з’єднанні”.

Ще на півтора року перед створенням ОУН, пізніший член ПУН, Д. Андрієвський писав (“Національна Думка”, VII-VIII. 1927 ст. “Розбудова Нації”) таке:

“Розбудова нації в сучасній її стадії зумовляє цілість, спайність, монолітність нашого національного тіла”.

Так само майже на півтора року перед створенням ОУН, В. Мартинець (в брошурі “Замітки для майбутньої конференції українських націоналістів”, 1927) писав:

“В тому часі, коли обставина, що наша нація живе несамостійним життям і є розділена між чотирьох окупантів, вимагає якнайбільшого скоординованого діяннн народу, а в політичній ділянці координації сил наших нечисленних і слабких політичних партій, створення одного політичного уряду і т.д., то на ділі стрічаємо протидежність: кожна партія представляє окрему політичну концепцію зовсім виключаючи інші, так що неможливе навіть короткочасове порозуміння між партіями, а не то тривала співпраця; маємо кілька урядів закордоном, осмішлюючих себе й нашу державну ідею, які ні разу не намагалися нав’язати якое порозуміння. Наслідком цього являється роздрібнення сил, постійно зростаюче вичерпання й зайва витрата енергії на взаємне поборовання, яке сталося ціллю існування наших партій, а навіть урядів”.

Ще на рік перед створенням ОУН, пізніший член ПУН Ю. Вассиян писав (“До головних засад націоналізму”, РН, 1928, ст. 38-39-41) таке:

“Передовим для націоналізму являється момент національної єдності, вдержання якої передумовляє будівництво реального життя на докладному знанні соціальної структури всіх у нації діяльних людських чинників”. “Пред-

метою його уваги є утворення найкорисніших умовин, що в них єдність нації оставала б постійно основою органічного зв'язку поміж усіма її розгалуженнями".

Цей же самий автор в іншій праці ("Ідеологічні основи українського націоналізму", РН, 1929, ст. 70) писав:

"Здвигнутись із стану недержавности зможе політично повелена нація тільки шляхом найтіснішого з'єднання в сіх своїх сил під прапором єдиної спільної політичної ідеї".

М. Сціборський ("Націократія", ст. 85) дає таке визначення нації:

"Являючись підставою існування даної людської спільноти, нація єднає в своїй тяглій незмінності її окремі складники. Органічна у своїй духовій і фізичній істоті як цілість, вона і цим складникам надає в кожну пору історичного розвитку органічний характер".

Ці тези стали основою для розробки цілої ідеологічної системи національного солідаризму, що його член ПУН О. Бойдуник визначує так (під псевдом П. К. Боярський: "Національний солідаризм", 1946, стор. 61-63):

"Для солідаристичної системи не тільки людина і її добробут узалежнені від спільноти й її добробуту, але й навпаки — спільнота й її добробут узалежнені від людини й її добробуту". "Солідаристична система не нівелює окремішности, самостійности і самовідповідальности одиниці чи гуртів одиниць у їхньому житті. Тільки з факту національно-духової єдности народу й державного громадянства вимагає від одиниці і гуртів одиниць співдії й співвідповідальности". "Національно-солідаристична система бере нарід у його національній, духово-моральній єдності, з його державою, як формою, як реальну дійсність". "Національна духово-моральна єдність народу й держави вимагають, щоб одиниця в цій чинності і відповідальності не йшла в розріз і не потрапляла в суперечності із шкодою для себе, народу й держави, з іншими одиницями й спільнотою, чи то в фахово-станових чи в загально-національних пи-

таннях. Ось ця вимога обминути цю суперечність і прагнення налагодити життя так, щоб воно відповідало вимогам одиниці, фахо- станів, народу, держави та взаємного добробуту і спокійної творчості, примушує до взаємних уступок, взаємочинностей і співвідповідальности”.

У дусі всіх цих ідеологічних визначень йшли й практичні заходи націоналістів, та ще й далеко перед створенням ОУН. У 1925 р., безпосередньо по смерті С. Петлюри, члени тодішніх націоналістичних організацій зробили перші — перші в українському політичному житті взагалі! — спроби консолідації й об’єднання розсварених політичних партій і центрів. А коли ці намагання потерпіли невдачу через спротив партій, і організований націоналізм пішов шляхом дальшого свого розвитку, то зараз по заіснуванні Проводу Українських Націоналістів, він заявив (РН, ч. 1, ст. 6), що “йому чужі спроби розбивання партій і центрів, поглиблення анархії та збільшування партійної гризні” та що “він далекий від того, щоб перешкоджати всякому здоровому національному чинові, без огляду на те, від кого він походить, що більше готовий кожний такий чин підперти”. В кілька місяців пізніше він знову повторив (В. Мартинець: “Ми й українські політичні партії”, РН, ч. 6, 1928, ст. 240):

“Кожний здоровий прояв, без огляду на те, хто буде його автором (монархісти, радикали, УНДО, соціялісти, ердеки чи інші) не тільки не стріне перешкод із нашого боку, але ми готові його підтримати”.

Отже підтримка — перша засада національної єдності і спільного національного фронту. Цій засаді націоналісти — недивлячись на розбіжність їх ідеології й політичної акції від інших політичних груп — були постійно, аж по сьогоднішній день — вірні. Згадати б тут спільний протипольський фронт під час пацифікації в 1930 р., як з черги протимосковський під час голоду 1932-33. Вони довгі роки підтримували і помагали закор-

доном акції Парляментарної Репрезентації (УНДО), недивлячись на розходження з нею на внутрішнім полі. Вони створивши ОУН, почали ініціювати творення по всіх осередках громадських організацій, які на практиці мали здійснювати клич національної єдності при помочі об'єднування (у відмінності від існуючих тодішніх організацій) українців різного територіяльного походження, різних віроісповідань, різних суспільних шарів і навіть різних політичних переконань. Самі назви цих організацій — “Українське Національне Об'єднання”, “Українська Національна Єдність” — говорять самі за себе. Це наставлення виявилось і в ініціативі ПУН для створення “Українських Національних Рад” у Києві і у Львові під час 2-ої світ. війни, а по війні в ініціативі для створення “Координаційного Українського Комітету” на скитальщині і “Української Національної Ради” та в чергових постійних консолідаційних зусиллях по нинішній день.

І ось увесь цей час Донцов протиставиться і цьому наставленню, і цій акції. Протиставиться з якоюсь надлюдською енергією, несамовитою впертістю й просто диявольською заїлістю, неначе б рятував націю перед катастрофою і загладою. Що найцікавіше: Донцов, який за час свого життя перебував у різних політичних таборах і не раз змінював погляди, у цьому питанні весь час займав і займає незмінне й непохитне становище. Ось що писав Донцов ще як соціаліст у 1909 р. (під псевдом Д. Чорний “На черзі”, “Праця”, ч. 2. 1909):

“Отже першим новим завданням у нашій національній політиці, яке насувають нам змінені умови нашого життя, це боротьба з всеукраїнством... Боротьба з всеукраїнством являється для нас конечністю... нашою ціллю є... внести роздор у рідну хату”.

І ця ціль — внести роздор у рідну хату — присвічує Донцову вже півстоліття, аж по нинішні дні. Він внутрішнє розбиття і роздор поставив на п'єдесталь

ідеї і не щадячи понижень і образ для тих, що бажають об'єднання (Швейки, Гахи, квіслінги, хитрі Паньки, хахли, льокаї, і т. д.), розбивачів національного фронту вважає героями і якимись вищими істотами ("шляхетніший тип людини"), закріпив їх і закріпив по нинішній день у хвилинах їх сумніву, перестерігав і заклинав навіть Господом Богом. Його не переконали справді катастрофальні наслідки для цілого народу розбиття під час 2-ої світової війни, не переконала братня кров, рясніше пролита, ніж кров наших ворогів, не переконав і повесний наш жалюгідний стан у висліді внутрішньої боротьби і самопожирання та самоспалювання. А коли почали недавно зарисовуватися перші контури одного національного фронту, Донцов зараз зареагував ("Відозва до Гриців", "Вісник", ч. 3. 1952, Нью-Йорк):

"Єднатися з Швейками для визвольної акції — є шкідлива утопія. Це дві раси людей, дві вдачі, які між собою нічого спільного не мають". "Це люди з «льонкайською психикою», порода «хитрих льокаїв». Партачі життя і творці життя — це дві раси. Тільки останні — єдино вони, вони самі — виведуть націю із стану ганьби"... "Що спільного між тими типами «єдинокровних братів»? Це люди різних психік, різних етик, з різної глини зліплені". "Тільки з таких Гриців виростають борці за націю, її оборонці, її провідна верства. Вони є кращі, вони шляхетніший тип людини. Об'єднуватися для свого великого діла вони повинні тільки з рівними, з однаковими собі духом". "А це той двоподіл чи триподіл людської спільноти, встановлений не тими чи іншими «амбітниками - монопартійцями», а Господом Богом, бо не є «згляйхшальтований» Його світ". "Відсепаруватися від цих останніх — нагле завдання для Гриців. Інакше трясовиння засмокче їх. Бо люди того типу — як би себе не звали — лібералами за Драгоманова, радикалами чи соціялістами, або «демократами», чи навіть як деякі з них «націоналістами», — представляють той самий тип вічного хахла або його відміни в Галичині — не смертельного рутенця, якого безмилосердно висмівав Франко". "Вирватися з цієї трясовини, відгородитися від неї, зіпхнути з чоловік становищ партачів життя це завдання тих Гриців, які ще не пачкують під прапором

націоналізму — вдачу й філософію хитрово Панька". "За грізна наша доба, щоб у ролі Бонапартів або Гарібальді виступали «єдинокровні Гахи або амбітницькі квіслінги»". "Тільки з тих Грицьків виростуть майбутні Юрії Переможці". "Тільки їх об'єднання об'єднає Україну".

ОРГАНІЗОВАНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ ПРОТИ ПРИЩЕПЛЮВАННЯ ЧУЖИХ СВІТОГЛЯДІВ НА УКРАЇНСЬКИЙ ҐРУНТ, А "ВОЛЕВИЙ НАЦІОНАЛІЗМ" САМЕ ПРИЩЕПЛЮВАВ ЇХ НА НАШ ҐРУНТ

Ще в стадії підготовки до Конгресу Українських Націоналістів і на рік перед створенням ОУН Ю. Вассиян ("До головних засад націоналізму", РН, 1928) писав так:

"Нація, органічно незріла й технічно не пристосована до складніших функцій життя, мусить що тільки в поступі методичного зросту доходити до накреслення світогляду, як виразу глужду своєї ролі, ніж класти в основу своєїм відродження якийсь суцільний світогляд, що не є її власним твором. Вже сама обставина, що нація є величиною органічного стану, виключає можливість націплєння на її дереві чужородного насіння, як це нам вимовно між іншим доводять невдалі спроби досконало організованого большевизму. Бож кожний світогляд навіть із можливо найширшою підставою, є своєрідний і заоднобічний, щоб можна було зробити його внутрішнім добром якоїсь національної системи, що сама не приймала в його творенні безпосередньої участі". "Подібно як релігійне почуття людини не є теоретичним здобутком, вислідом доцільної чинності розуму, але первовою внутрішньою формою духової природи, формою індивідуальности, так і світогляд має в собі первісну основу, що вможлиблює з'єднання поодиноких властивостей творчих у ритм культури, закінчену форму, своєрідний стиль, що не дадуться тому ніяк свідомо наслідувати. Світогляд являє завжди те найвище духове утворення, якого не можна повторити при допомозі технічних засобів. Того роду вартості прямо непереносні. Вони можуть бути найбільшою спонкою до того, що якась сусідня біопсихічна система починає поступ оригінального творчого розгортання своїх сил. Два огляди рішають про недоцільність бук-

в а л ь н о послуговуватися в творенні національного життя зразками чужого досвіду: річевий і методичний. Поперше, кожна нація підноситься до культурного стану тільки шляхом відосереднього здвигу, і у цьому міститься динаміка її характеру. Подруге, насильне засвоєння не-своєрідного відклонює лінію природного напрямку і тим зуживає нераціонально енергію”.

Отже треба ствердити, що подібно як основоположник ідеології українського організованого націоналізму М. Міхновський не творив її на чужих ідеях і зразках, так само чверть століття пізніше ОУН ставилася засадничо проти наслідування чужих світоглядів і прищеплювання їх на український ґрунт, і то без огляду на те, що ці світогляди могли бути націоналістичні.

Це правда, що український націоналізм це не поодиноке того роду явище. Вже в 1888 р. проф. Дашкевич так окреслив український націоналізм: “На український націоналізм складається почуття народности, любов до української народности й позитивне визнання її духової організації, яке часами переходило до ідеалізації минулого цієї народности”. Але таку любов власної батьківщини, оперту на почутті національної свідомости, та патріотичне почування, доведене до самопошвасти, бачимо й в інших народів. Є націоналізм англійський, французький, американський, російський, жидівський та інші, дарма, що форми їх прояву і внутрішній їх зміст з усією національною проблематикою дуже відмінні і щодо цього кожний із них має особливе обличчя, кожний із них справді національний феномен. Не можна поставити знаку рівности між сіонізмом (проявом жидівського націоналізму), большевизмом (сьогоднішній прояв російського націоналізму), фашизмом (проявом італійського націоналізму) і американською демократією (що є викладником американського націоналізму). І не можна подати якогось первозору націоналізму як універсального взору для всіх.

Тому то український організований націоналізм ясно, недвозначно й рішучо відмежувався зокрема так від італійського фашизму, як і від німецького націонал-соціалізму.

Для пригадки можна навести такі слова Є. Онацького ("Листи з Італії. Дещо про фашизм". РН, 1928, ст. 95):

"Італійський фашизм має те спільне з українським націоналізмом, що він теж є перш за все яскраво висловленим націоналізмом. Але позатим... Італійський фашизм завжди мав свою державу, яку треба було лише підперти, підремонтувати, підвести нові підмуровання, поставити побиті вікна, пофарбувати стіни та гарненько причепурити. Перед молодим українським націоналізмом стоїть цілком інше завдання: він мусить ще винайти свою державу, сприяти можливо скорому та щасливому її народженню й твердою рукою підтримати, коли вона почне здійматися на ще кволі ноги. Різниця величезної, принципової ваги. Фашизм є націоналізмом нації державної, ворожої будь-яким іредентам, готової всіх і вся принести в жертву культурі своєї твореної держави. Український націоналізм є, навпаки, націоналізмом нації недержавної, що тільки живе іредентизмом, і готовий принести всіх і вся в жертву для зруйнування культу тих держав, що не дають йому жити. Фашизм устами найбільшого свого проводиря й ідеолога Муссоліні нераз проголошував цілому світові, що він не є крам для експорту, що він на місці тільки в Італії, і це цілком зрозуміло, бо державний націоналізм виключає всі інші націоналізми — мусить навіть поборювати їх, бо вбачає в них можливих майбутніх ворогів чи суперників".

Знов же В. Мартинець (у книжці "За зуби й пазурі нації", 1937, стор. 95) так писав:

"До справи української расовости не можна підходити ні з фашистівськими, ні з націонал-соціалістичними расовими критеріями. Справу української расовости мусять рішати українці, для українців і з виключно українського становища та інтересів української нації. Себо коли німецькі расисти обороняють чистоту німецької чи там нордійської (північної) раси, коли вони всі інші раси (не тільки жидівську!) вважають "нижчими" расами, і тому є

проти мішання нордійської раси з іншими (зокрема з українцями), то це не означає, щоб це все, як папуги, ми повторили за німцями або аналогічно приміювали до української нації". "Нація має бути для нас приматом всіх приматів, а не раса".

І так ідеологія українського організованого націоналізму виходить із українського ґрунту, а зокрема вона нав'язує і до останніх визвольних змагань, і до недавно минулого, і до давно минулого (козацтво), і до далекої старовини (княжі часті).

О. Кандиба-Ольжич це становище українського організованого націоналізму на відтинку літератури з'ясовує так ("Героїзм в українській усній словесності", Українське Слово, 1939):

"Піднесений настрій, плекання героїчного культу, відданість ідеї та тому, хто її уособлює, — ось чого дошукуюся в нашій національній літературі. Починаючи старою добою і ківаючи новітніми поетами, тягнеться червона нитка самовідданості та героїчної жертвенності для ідеї. Чи то мітичний Боян, чи співець "Слова", чи літописці, чи кобзарі, чи Шевченко, П. Українка, Франко, чи нові поети — Тон однаково витриманий. Чи це дух княжих воїв, чи дух козаків, чи дух Крут та Базару, чи дух полонин Закарпаття, — це все український дух і характер. Чи це тріскот розпечених шоломів та брязкіт мечів, чи блиск вигнутих шабель та сухий тріск самопалів, чи рокотання струн бандури, чи сичання шрапнелів та рев гармат, — це прояв у літературі прагнення нації до вільного життя".

Для українських націоналістів ідеї про національну єдність гетьмана Мазепи ("в один гуж усі тягніте!"), що є тотожні з ідеями про єдність князя Ярослава Мудрого, чи думки універсалів гетьмана Б. Хмельницького ("залізо цінніше над золото"), або проповіді старинного київського митрополита Іларіона та писання літописця Нестора, чи мораль Святослава Завойовника ("Іду на ви!"), що відповідала моралі наших гетьманів ("Нехай вічна буде слава, же през шаблі маєм права"), важніші і більш зобов'язуючі, ніж мораль Макія-

велі і Ніцше або ідеї Шопенгавера, Уорда чи Гобса.

Між тим Донцов, поборюючи напр. на нашому ґрунті як чуже неорганічне українству вчення й політичне явище — інтернаціоналізм у викладі Маркса та інших соціалістичних теоретиків різних напрямків, разом із цим протиставляє їм як додатні — ідеї інших чужинців та політичні чужинні рухи (напр. італійський фашизм), при чому ставлячись до них не критично, а різко позитивно, неначе до своїх власних ідей, став не так інформатором, як популяризатором серед українців ідей і рухів, що тим самим мали стати взором для українського націоналізму, що його ідеологом-пропагатором був Донцов.

Навіть не враховуючи інших творів і писань Донцова, в одному тільки “Націоналізмі” (1926), в якому він голосив “новий світогляд”, Донцов — як це вже була мова — проповідував ідеї Шопенгавера (“волю як закон життя”), Гобса (“жадобу влади”), Берґсона (“життєвий елан”), Спенсера (“агресивність”), Гегля (“неспокій і насолоду ризиком”), Ренара (“романтизм”), Парета (“догматизм”), Гюя (“ілюзійонізм”), Фіхте (“пожадання неясно відчутого”), Ле Бона (“нетолерантність”), Бокля (“фанатизм”), Шпенглера (“ненависть”), Стендаля (“гнів”), Фереро (“ексклюзивність”), Пегґої (“містику”), Зімля (“безмотивний внутрішній неспокій”), Мораса (“владарну ідею”), Уорда (“владу напасника”), Сореля (“творче насильство”), Ніцше (“безморальну чесноту”), Макіявеллі (“аморальність”), Іодля (“аморальність великих ідей”).

Оцей чужий ідеологічний багаж бачимо не тільки в тому одному творі Донцова, але він характерний і для інших писань Донцова. Що більше, у бібліотеці “Вістника” Донцов видавав ще окремо твори чужинних авторів про чужинні світоглядово-політичні рухи. І тому, коли розглянути весь ідеологічний дорібок і видавничу діяльність Донцова, то не буде ні необ’єктивним, ні

перебільшеним твердження, що Донцов прищеплював на український ґрунт чужі ідеї і світогляди. Що більше, треба ствердити, що ідеологія-світогляд т. зв. “волевого націоналізму” (вістниківства, донцовства) це на ділі здебільшого конгломерат чужих ідей і світоглядів доволі вільно з собою пов’язаних і зовсім штучно нав’язаних до української нації.

“ВОЛЕВИЙ НАЦІОНАЛІЗМ” ЦЕ КУЛЬТ НЕГАЦІЇ, ЩО НАДАЄ “ВЕЛИЧЕЗНЕ ЗНАЧЕННЯ ВІД’ЄМНОМУ МОМЕНТОВІ КОЖНОЇ ІДЕЇ”, А ОРГАНІЗОВАНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ НАДАЄ ТАКЕ САМЕ ЗНАЧЕННЯ ДОДАТНИМ МОМЕНТАМ, ТВОРЯЧИ КУЛЬТ ПОЗИТИВНИХ ВАРТОСТЕЙ.

“Волевий націоналізм” (донцовство, вістниківство) це не тільки здебільшого конгломерат чужих ідей і світоглядів, зовсім штучно нав’язаних до української нації. Ще важнішою є обставина, що саме ті чужі ідеї і світогляди, що їх прищеплював Донцов на український ґрунт, мають у більшості взагалі негативний характер, а зокрема і особливо вони непридатні, а то й шкідливі для української нації.

Ось гляньмо хоч би тільки на наголовки поодиноких розділів тої частини “Націоналізму” Донцова, де він представляє суть “нового світогляду” і вичисляє вимоги “волевого націоналізму”.

“1. Розділ I. Песимізм і предтечі самовистачально-го націоналізму. 2. Розділ II. Воля як закон життя. Її форми. Воля влади. Роля від’ємного моменту. Дві перші вимоги волевого націоналізму. Розділ III. Романтизм, догматизм, ілюзіонізм, — третя вимога націоналізму. 4. Розділ IV. Фанатизм і “аморальність”, як четверта вимога волевого націоналізму. 5. Розділ V. Свідectво історії. “Романтизм” як чинник поступу. Синтеза раціоналізму та інтернаціоналізму. П’ята вимога волевого націоналізму. 6. Розділ VI. Творче насильство та ініціативна меншість, як порядкуючі сили. Шоста вимога волевого націоналізму. 7.

Розділ УІІ. Світогляд “фавстівських” і “буддійських” народів.
Ділема — або - або.”

Передусім впадає в око, що Донцов уважає потрібним навіть у наголовку піднести “ролю від'ємного моменту”, а в тексті (ст. 117) особливо підкреслити, і навіть розстріленими буквами подати:

“Звідси випливає величезне значення негативного моменту кожної ідеї, так зарозуміло осуджуваного в нас всіми філістрами від провансальства”.

Але ж бо Донцов не тільки вишукує негативні моменти кожної ідеї і підносить величезне значення цих моментів (а не позитивних!) у таких ідеях — що їх уважає основними вимогами “волевого націоналізму” — як “воля як закон життя” (Шопенгавера), “воля-жадоба влади” (Гобса), “романтизм” (Ренара), “догматизм” (Парета), “ілюзіонізм” (Гюя), “фанатизм” (Бокля), “ініціативна меншість” (Зімеля). Бо побіч тих ідей, що мають також позитивні моменти (які, однак, для Донцова без більшого, а то й без ніякого значення!), Донцов пропагує також *per excellence* негативні ідеї (не рідко примітивізуючи ідеї їх творців, як це зробив напр. з Дж. Лондоном або Т. Шевченком) і цим негативним ідеям надає не менш “величезного значення”: “ненависть” (Шпенглера), “нетолерантність (Ле Бона), “нелюдяність” (Сілея), “аморальність” (Макіявелі), “безморальну чесноту, право нападу і агресію в сферу існування інших” (Ніцше), “аморальність великих ідей” (Йодля), “творче насильство” (Сореля), “експансію як ціль” (Спенцера), “владу напастника-завойовника” (Уорда), “шікаговську інфралюдську мораль” (Сандборга), “щастя ножа” (Ніцше) і “радість убивства” (Джека Лондона). Крім цього пропагує “сліпу діяльність” (Шопенгавера), “чин для чину, хоч би він окупувся сльозами й кров'ю мільйонів” (що зовсім фальшиво подає ніби як ідею-віру Т. Шевченка!) і вкінці власну “ідею”, оригінально-донцівський “роздор у рідній хаті”.

Коли пропагувати отакі негативні ідеї, а в кожній іншій ідеї дошукуватися від'ємного, негативного моменту, і то надавати величезного значення оцим негативним моментам, і коли оці негативні моменти особливо наголошувати, безнастанно наголошувати, наголошувати цілими роками й творити просто культ саме цих складників, то це створює однобічний дух неґації, своєрідний комплекс притаманний саме “волевому націоналізмові” Донцова.

Абстрагуємо від тої обставини, що український організований націоналізм відмежувався від донцівського культу неґації (до речі, Провід Українських Націоналістів відкинув і засудив проєкт “Декалогу”, виготовлений прихильниками ідеології Донцова) і надаючи, навпаки, величезне значення додатнім моментам націоналістичної ідеї, у протилежності до донцовського культу неґативізму творив культ позитивних, формуючих ціннощів таких, як напр. національна єдність, національний солідаризм, співпраця всіх станів, клас і верств української нації, любов батьківщини, національна карність, жертвенний патріотизм, національна самопошана тощо, і здійснюючи ці ідеї в житті, видав таких людей, як Ольга Басараб, Білас і Данилишин, Головінський, Колодзінський-Гузар, Сенік-Грибівський, Чемеринський-Оршан, Кандиба-Ольжич, Леся Гнідевич-Никорович і десятки і сотні інших, які своєю кров'ю і життям засвідчили вірність ідеям українського націоналізму і стали світочами української нації.

Але прийміть навіть, що таки всі помилялися: і Папа римський, ставлячи на індекс книжку (і мораль!) Макіявелі; і всі християнські церкви всіх часів, встановлюючи свою мораль; і організований націоналізм з своєю ідеологією позитивних вартостей та його герої, а тільки один-одинокий Донцов не помилявся з своїми негативними кличками-ідеями. Тоді виникає запит що-

до цих негативних ідей “волевого націоналізму”: для кого і чому він їх пропагував і пропагує?

Чому Донцов пропагує, наприклад, “ідею” “роздору у власній хаті”, коли й без його пропаганди цей роздор існує ще, почавши від часів Ярослава Мудрого? Чи замало ми мали княжих і гетьманських міжусобиць? Чи замало було внутрішньої боротьби під час визвольних змагань 1917-21 рр., або під час 2-ої світової війни, або тепер? Чи справді нам так нічого не бракує, як “роздору у рідній хаті”? Чи може замало ми розбиті й розпорошені? Чи справді найбільшу загрозу для нашої нації творить національна єдність, яку чомусь голосив і князь Ярослав Мудрий, і гетьман Мазепа, і Шевченко, і Міхновський?!

Або пощо аж проповідувати нетолерантність і ненависть? Чи в нас справді забагато любови, толеранції і виrozumіння один до одного? Або може ми так страшно любимо наших ворогів і так дуже толерантні до них, (коли, розуміється, дістанемо над ними владу), як вказують приклади гайдамаччини, коліївщини, Хмельниччини або Волині в 1942-4? Чи справді в ненависті наше спасіння і саме її нам так дуже бракує?!

Або пощо для українців ці проповіді “експансії як ціль”, “влади напастника-завойовника”, “права нападу” і “агресії в сферу існування інших”? Кого ми збираємося нападати, і завойовувати: білорусинів чи донців або литовців чи грузинів? І пощо? Може на те, щоб вони допомогли нам визволитися від москалів і з-черги допомогли забезпечитися перед дальшими московськими і польськими нападами на нашу землю? А може проповіді “влади напастника-завойовника” є тільки на те, щоб ми самі перед собою виправдали владу польських і московських напастників-завойовників на Україну?

Або пощо апотеозувати “сліпу діяльність”, “гнання в безвість” і “чин для чину без мети”? Чи не досить

було в нас того всього? Чи може ще замало? Чи, навпаки, було в нас забагато плянкової, продуманої діяльності, і метового чину і це нам так пошкодило, що тепер нема іншої ради, тільки “гнатися в безвість” як біснுவаті, на сліпо, на зламання карку, без мети, без керми і без вітрил?

А вкінці, пощо ці проповіді “аморальности” різних родів? Чи справді в нас забагато і людської, і Божої, і національної моралі? Чи цей надмір моралі справді небезпечний для нашої нації? І чи саме тому треба так уперто пропагувати “аморальність”, “нелюдянність”, “брутальність”, “творче насильство”, “щастя ножа” і “радість убивства”? І супроти кого? Чи тільки супроти національних ворогів? Чи також або тільки супроти Шевченкового “меншого брата”? Чи може тільки і виключно супроти ненависних Донцову “єдинокровних Гахів” і “квіслінгів”, що “пачкують під прапором націоналізму вдачу і філософію хитрого Панька” і що їх за це Донцов у своїй “Відозві до Гриців” (“Вісник”, ч. 3. 1952) допорукає “зіпхнути з чоловічих становищ”?!

Та якби там не звучала відповідь на ці всі запити, одно є безсумнівне: може мораль Макіявелі була добра для італійців (хоч доля Борджіів, і взагалі Італії говорила б протилежне!); і може мораль Ніцше і Шопенгавера була добра для німців (хоч доля — їх визнавеця Гітлера та інших ніцшеанських “юберменшів” тому перечить!); і може мораль-ідеї Бареса і Мораса були добрі для французів (хоч теперішня доля французької імперії не дуже в тому переконує!) і може “шікаговська інфралюдська мораль” була добра для Америки (хоч, щоправда, декого тепер через ту мораль непокоїть будучність Америки!), то все ж ці чужинні негативні ідеї і мораль не для України і не для українців.

І про це свідчить конфронтація “волевого націоналізму” (донцовства) з українською дійсністю.

**ОРГАНІЗОВАНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ ЦЕ ІДЕОЛОГІЯ
ВСЕУКРАЇНСТВА, І НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ,
СОБОРНОСТІ, СПІВПРАЦІ І СОЛІДАРНОСТІ,
А “ВОЛЕВИЙ НАЦІОНАЛІЗМ” ЦЕ ІДЕОЛОГІЯ
РОЗДОРУ, БУНТУ І БРАТОВБИВСТВА.**

З зав'язком перших націоналістичних організацій ще далеко перед створенням ОУН, націоналісти почали, а від часу створення ОУН продовжали в усю широчінь боротьбу з нашими національними пороками: внутрішньо-національними міжусобицями, територіальним патріотизмом (наддніпрянци - наддністрянці), обрядово-церковною розпорею (православні-католики), політичним розбиттям (4 державні центри), ставленням інтересів груп, верств, партій і осіб понад інтереси нації, партійною нетерпимістю і сварками та з іншими колодами на шляху до визволення Української Нації. Український організований націоналізм, який став провідним політичним рухом, виявленим в організації з ідеологією, програмою і тактикою, протиставив нашим національним порокам не культ стихії, а організуючих потенцій, начало порядку, ідеал всеукраїнства, національної єдності, соборності, національної солідарності, почуття національної гідності, гордості, патріотизму і жертвенності (“обніміте, брати мої, найменшого брата”), засаду “Нація понад усе!” та творення духової держави, що була б найтривкішим фундаментом для фізичної держави, а що більше, яка улегшила б, а то й уможливила б здійснити наш найвищий ідеал — Самостійну Соборну Українську Державу, побудовану на всіх повищих принципах і на принципі народовластя.

У відмінності від цього “волевий націоналізм” (донцовство, вістниківство) поставив осуджувані організованим націоналізмом національні пороки на п'єдесталь священних ідей, між ними на перше почесне місце — “роздор у рідній хаті” і “боротьбу з всеукраїнством” та “двоподіл і триподіл людської спільноти, встановлений

Господом Богом". А побіч них на головних місцях — "ненависть", "нетолерантність", "нелюдяність", "виключність", "догматизм", "фанатизм", "аморальність", "безморальну чесноту, право нападу і агресію в сферу існування інших", "жадобу влади", "владу напастника", "творче насильство", "аморальність великих ідей", "щастя ножа" і "радість убивства", а вкінці "чин для чину без мети" і "сліпу діяльність". Справжній Пантеон негативних ідей, в якому надавалося "величезне значення негативному моментові кожної ідеї".

Донцов не тільки поставив на п'єдесталь священних ідей чужинні негативні ідеї й наші національні пороки, що були прокляттям нашої історії, але жрецьками в цьому Пантеоні вважав гідних бути тільки "нових людей", що їх прихід він проповідував у своїм "Націоналізмі" (1926 р.) разом із проповіддю "зовсім нового духа" і "нового світогляду". І цих вимріяних ним "нових людей", що мали вести "боротьбу з всеукраїнством" і "вносити роздор у рідну хату", оцих розбивачів національної єдності, нетолерантних фанатиків, сліпих догматиків, жадних влади ненависників, нелюдяних відокремленців, аморальних насильників і напасників, що відчувають "щастя ножа" і "радість вбивства", Донцов називав "ініціативною меншістю", "елітою", "вибранцями нації", "повитухою нових ідей", "носителями великих ідей", "найважливішим чинником історії" (як про це писав у "Націоналізмі" в 1926 р.) та "аристократами", "кастою правителів", "панівною кастою ліпших людей", "панівною расою", що тільки вона "потрапить вивести країну з руїни" (як писав він про них у 1944 р. в "Дух нашої давнини") та "борцями за націю, її оборонцями", "іншою расою людей", "шляхетнішим типом людини", "майбутніми Юріями Переможцями", що "єдино вони, вони самі виведуть націю з стану ганьби" (як писав він у "Віснику" в 1952 р.).

І не так у тому справа, що Донцов заповідав при-

хід отаких людей, але в тому, що такі люди знайшлися.

Це була група юнаків-націоналістів, які в часі виходу “Націоналізму” Донцова (1926) мали 16—19 років, а в часі створення ОУН (1929) почали університетські студії і ставляли свої перші кроки в націоналістичній організації, дехто спочатку в Юнацтві ОУН. Ідеологія “волевого націоналізму” Донцова була для них надзвичайно приманлива не тільки своїм новаторством (“новий світогляд”, як запевняв Донцов), але й своїм негативним змістом. І вони не тільки сприймали її безкритично (не диво, юнаки!), але і кожний із них буквально, та ще й спрощено-примітивно, примінював її до себе особисто.

Тільки уявити собі: згідно з проповідуванням Донцова (всі далі наведені слова взяті з його писань) “головним мотором наших учинків є власне бажання, афекти, пристрасті”. Ось начало всіх начал! “Розум ніколи не може бути мотивом наших ділань”. Що більше, “воля життя не має нічого до діла з розумовою здібністю”. “Ірраціональна воля всупереч до інтелекту” це “ціль у собі”. Та ба, розум-пізнання просто небезпечний, а то й шкідливий, бо “пізнання вбиває чин”. Не розум, а “головним двигуном поступків” є “сліпа діяльність, яка ніколи не ведеться пізнанням” і “не є під проводом розуму”. Отже вистачить тільки хотіти (а відомо, чим хто молодший, тим менше знає, а тим більше хоче, і чим хто молодший, тим плиткіше море для нього — по коліна, по кістки, а то й може по воді ходити!). Тому геть із розумом, пізнанням, досвідом, наукою, студіями і самонавчанням! — сказали собі згадані юнаки, бо все це до “чину для чину” зовсім непотрібне. “До ділань треба бути оточеним заслонами ілюзії”. А поза тим потрібна — “фантазія”, “бездоказовий порив”, “пожадання неясно відчутого”, “елемент нерозсудний”, “безцільні емоції”, “божевілля”, “сліпа діяльність”, “гнання в безвість”. Важний “чин для чину, без

мети, хоч би це був огонь, землетрус чи страшний суд, хоч би він окупувався сльозами і кров'ю мільйонів". Отже що більш безглуздний, божевільний, сліпий чин — то ліпше! Що за вигода! Просто не можна зробити ніколи ніякої дурниці! Дурницю роблять тільки ті, що кермуються розумом, оті "провансальці", "філістри", "хитрі Паньки", "вічні хахли" та інші того рода "роздвоєні душі", опортуністи.

А побіч того все дозволене — подумайте! — все, що досі їм, юнакам, забороняли родичі, учителі, священники і законодавці. І не тільки дозволене, але допорується як хосенне і спасенне: "ненависть", "нетолерантність", "нелюдяність", "аморальність" (чи не розкіш?!), "насильство", та "щастя ножа" і навіть "радість вбивства"!

І найважніше, коли вони — юнаки — будуть притримуватися тих засад, то не тільки не будуть викидьками суспільности, а суспільним шумовинням, струпом на національній тілі, виродками проклятими людьми і Богом та колодами на шляху визволення нації, а навпаки: вони будуть "шляхетнішим типом людини", "зовсім іншою расою людей", "аристократією" і саме їх обов'язком є "відсепаруватися, відокремитися від інших", від отої маси "рутеївців", "хаклів", "хитрих Паньків", "філістрів від провансальства", тощо. І не тільки відокремитися, але й "зіпхнути їх з чолових становищ".

Це тим більше, що природний прояв кожної здорової людської одиниці з її "волею до життя" це "воляжадоба влади". Хто її не має, той просто виродок. І це розуміється, стосується і тих юнаків, тим більше, коли вони хочуть бути "новими людьми", "ініціативною меншістю", "олітою", "провідною верствою", "вибранцями нації", "панівною расою" і "кастою правителів". Бо що ж це за правителі і панівна каста без влади? Отже, за всяку ціну треба дістати в свої руки владу, розу-

міється, наперед в ОУН, а потім над “тупою, інертною, байдужною і хитливою народньою масою”.

А що “Провід Українських Націоналістів” — провід оцих юнаків! — нездалий, про це переконував Донцов оцих юнаків довгими роками не тільки в особистих зустрічах, але навіть у писаннях. Він нарікав на полк. Є. Коновальця (про це в книжці “Українське підпілля” В. Мартинця), він виступав ще в 1928 р. (ЛНВ ч. 7—8) проти перших починів новоствореного ПУН і “Розбудови Нації”, він шкалював у пресі поодиноких членів ПУН, почавши від “Літературно-Наукового Вістника” і “Вістника” та продовжуючи це робити по 2-ій світовій війні на сторінках пар. “Українець-Час”, а що більше навіть у 1952 р. (йому мало було 1940 р.!) пише у “Віснику” (“Відозва до Гриців”), що “люди того типу, як би вони себе не звали... навіть як деякі з них націоналістами, представляють той самий тип вічного хахла” і тому завзиває він “Гриців” — “зіпхнути з чоловічих становищ” цих “єдинокровних Гахів” і “амбітницьких квіслінгів”.

Ось ідеологічно-психологічне підложжя бунту в колись єдиній, монолітній “Організації Українських Націоналістів”, братовбивства, “блискучого відокремлення” і “роздору у рідній хаті”.

Бо саме цим покінчилася спроба здійснення “волевого націоналізму” (донцовства, вістниківства).

**ІДЕОЛОГІЧНІ РОЗБІЖНОСТІ МІЖ ОУНР,
ЗЧ ОУНР І ЗП УГВР**

У цьому розділі використані такі матеріали: 1) "Лист до членів ОУНР" Степана Бандери з II - 1953. 2) Д. Донцов: "Шлях в провалля". "Вісник" орган ООЧСУ ч. 1/48, I - III 1951. 3) Д. Д.: "Шатость малоросійська". "Вісник" ч. 12 (13), XII - 1948. 4) "Становище Проводу ОУНР на Українських Землях до різних спірних та актуальних питань закордоном", "Сучасна Україна", Мюнхен, ч. 10 (61), 17. V. 1953. 5) Лист п. П. Полтави до п. А. Бабенка. — "Вперед" ч. 5/6 1951. 6) Повідомлення Пресового Бюро Закордонного Представництва УГВР. В липні 1950. 7) "Проти зловживання крайовими позиціями", "Визвольний Шлях" ч. 6(69), VI - 1953. 8) "С. Бандера проти воюючої України". — Видав Політично - Інформаційний Відділ УПА в Канаді, 1953. 9) "П. Полтава про український націоналізм, його заложення і цілі". "Гомін України" ч. 30(210), 25. VII. 1953. 10) "П. Полтава про непереможність ідеї нації і національного визволення", "Гомін України" ч. 81(220), 1. VIII. 1953. 11) **Лев Ребет:** "Соціальна програма українського визвольного руху. До питання безклясового суспільства". "Сучасна Україна", Мюнхен, ч. 19. IX. 1951. 12) "Удар по позиціях визвольного руху. З приводу "листа до членів ОУНР" Степана Бандери". "Сучасна Україна", Мюнхен, ч. 10(61), 17. V. 1953. 13) Н. Ю. Олещко: "Велетні духа і чину", "Гомін України", Торонто, ч. 30(210), 25. VII. 1953. 14) М. Сосновський: "Дискусія чи свідоме фальшування правди", "Гомін України", 16. 11. 1953. 15) Н. Олещко: "Безклясове суспільство", "Український Самостійник", Мюнхен, ч. 2(52) 1952. 16) М. Сосновський: "Творець нового етапу нашої історії", "Гомін України" ч. 35(224) 29 VIII. 1953. 17) 10-річчя III. Н. В. Збору ОУНР. "Гомін України", ч. 35(224), 29. VIII. 1953. 18) "Трибун національної честі". — "Гомін України" 5. IX. 1953. 19) "Прислухаймось до голосу з України". "Вперед", ч. 2(30), V - 1953.

ВСТУПНІ ЗАМІТКИ

У попередніх розділах представлено різниці між ідеологією українського організованого націоналізму, репрезентованого "Організацією Українських Націоналістів" (ОУН), і ідеологією т. зв. волевого націоналізму (донцовства, вістниківства), що його визнавці створили перед кільканадцятьма роками диверсію в ОУН і довели до розбиття монолітного націоналістичного табору.

У цьому, зерговому розділі будуть оголошені винятки з "Листа до зленів ОУНР" Степана Бандери (з лютого 1953), а також винятки з становища до цього листа "Політично-Інформативного Відділу Вояків УПА в Канаді" (з червня 1953) і органу ЗП УГВР "Сугасної України" (з 17 травня 1953). Ці матеріали і без наших коментарів показують, до зого дійшли ті, які розбили колись єдину ОУН, і що в свою зергу і вони поділилися та порізилися не тільки організаційно, але й ідеологічно. ЗЧ ОУНР різняться ідеологічно і від крайової ОУНР, і від ЗП УГВР, а одні, і другі, і треті відбігли далеко від ідеології українського організованого націоналізму, що його незмінним носієм і колись, і сьогодні є ОУН.

Але треба ствердити, що ідеологічна проблематика, та ще й в обличчі кількалітніх взаємних спорів ЗЧ ОУНР, ЗП УГВР і ОУНР представляє собою такий хаос, в якому навіть їх провідним зленам тяжко зорієнтуватися, не говорячи вже про людей збоку, та ще й звичайних смертельників, для яких усе це просто "китайська грамота". Та небагато краще є й з рядовими зленами цих організацій, у висліді зого в них поширений ідеологічний індеферентизм, мовляв, хай собі інші ломлять голову цими справами. А втім ідеологічна яловість, особливо літератури ЗЧ ОУНР аж надто б'є в оці,

а статей на ідеологічні теми в її пресі майже нема. Та чи дивно це? Бо хто сьогодні може сказати, яку ідеологію має ЗЧ ОУНР?! Цього, мабуть, не знають навіть ті, що стоять на голі цієї організації.

Не довідаємося цього і ми з наведених матеріалів, але все ж побазимо, в які ідеологічні суперечності заплуталися ті, які розбили єдину ОУН в претенсії, що це вони, і тільки вони одинокі, є справжніми носіями ідеї українського націоналізму і що це вони "справжні націоналісти".

У наведених матеріалах усі підкреслення, таксамо всі наголовки наші. Вкінці зазначаємо, що щоб уникнути плутанини, яку вносить С. Бандера, називаючи оголовану ним донедавна організацію ОУН, ми послідовно вживаємо для неї назви ОУНР (колись вона офіційно називалася ОУН СД і ОУНР).

С. БАНДЕРА ЗАЯВЛЯЄ, ЩО УСТУПИВ ЧЕРЕЗ "ІДЕЙНЕ, ПОЛІТИЧНЕ І ДІЄВЕ РОЗДВОЄННЯ РЕВ. - ВИЗВОЛЬНОГО ФРОНТУ ЗАКОРДОНОМ"

У своїм листі до "дорогих друзів і подруг" з лютого 1953 р. Степан Бандера пише таке:

"Головні мотиви мого уступлення з посту голови Проводу ОУНР пов'язані зі справою "опозиції" і ЗП УГВР. Зміст і напрямок політичної роботи ЗП УГВР повністю опанованого і використаного групою т. зв. опозиції, створює стан ідейного, політичного і дієвого роздвоєння революційно-визвольного фронту закордоном, крайне шкідливий для визвольної справи".

С. БАНДЕРА ЗАКИДАЄ Т. ЗВ. ОПОЗИЦІЇ ОУНР І ЗП УГВР ПЕРЕХІД ІЗ НАЦІОНАЛІСТИЧНИХ ПО- ЗИЦІЙ НА СОЦІЯЛІСТИЧНІ І НАЦІОНАЛ- КОМУНІСТИЧНІ

У дальшому С. Бандера пише в листі таке:

"В питаннях ідейно-програмових група т. зв. опозиції із ЗП УГВР перейшла з націоналістичних позицій на соціалістичні. Вона не тільки в своєму імені пропагує

соціалістичні тези, але, що гірше, вперто поширює серед української еміграції і перед чужинним світом фальшиві сугестії, що український визвольно-революційний рух, зокрема ОУН на Українських Землях, так само визнає соціалістичну програму і в її дусі веде визвольну боротьбу. Лев Ребет проголошує в "Сучасній Україні" твердження, що ОУН має соціалістичну програму, зрештою так само, як усі українські угруповання, за винятком гетьманців. Ідеологом тої групи став І. Майстренко-Бабенко, а його власна кількочленна групка, т. зв. ліва УРДП, з виразним націонал-комуністичним напрямком — це її одинокий союзник. Ця спілка найбільш промовисто виявляє, кудюю прямує ЗП УГВР, опановане групою "опозиції", та на які то "нові" шляхи старається звести визвольний рух.

І. Майстренко в своїй органі "Вперед", видаваній під іменем УРДП, цілком відкрито розвиває тезу, що українські комуністи-соціалісти (він ставить тут одверто знак рівняння), повинні опанувати й по своїй поправити українську національну революцію. Підставою й запорукою успіху такого напрямку мала б бути, за його твердженням, ця обставина, що комуністичний інтелектуальний елемент, вихований і вишколений у комуністичній партії та в большевицькій державній системі, є в Україні найактивніший, динамічний і він одинокий має знання і вміння організувати і вести державне життя. Тільки на початку загального революційного зриву мусять комуністи вживати тактики мімікрії (пристосування), щоб перетривати хвилю найгорячіших протикомуністичних настроїв та увійти в середину національно-революційних сил. В дальшому розвитку революції вони мають захопити в свої руки ініціативу, чільні пости й скермувати цілий революційний процес за своїм планом. Цей самий Майстренко рівночасно надає напрям органі ЗП УГВР "Сучасна Україна". На її сторінках він просовує ці самі націонал-комуністичні погляди, але в більш прихованій, закритій формі".

С. БАНДЕРА КАЖЕ, ЩО "ОПОЗИЦІЯ" Є ЗА "СПРАВДІ КОМУНІСТИЧНУ УКРАЇНУ, АЛЕ НЕ- ЗАЛЕЖНУ ВІД МОСКВИ".

В дальшому читаємо в листі С. Бандери таке:

"Власне ця Майстренкова тактика мімікрії є засадою дії т. зв. опозиції. Вона вже давно намагається підсунути визвольно-революційному рухові орієнтацію на елемент ко-

муністичних переконань, на т. зв. ідейних комуністів, яких, мовляв, треба приєднати до української революції як надійний актив. Цим та орієнтацією на зовнішні впливи й тенденції вона мотивує потребу переходу визвольного-революційного руху з націоналістичних на соціалістичні позиції. Група "опозиції" виразно признається до соціалізму, як свого ідейно-програмового напрямку. Але вона спрямовує свої соціалістичні тенденції не в напрямку старих українських соціалістичних партій, які в якійсь мірі протиставились комунізму, тільки в напрямку соціалізму - комунізму.

Ще маркантніше видно, який то тип соціалізму присвічує цій групі, по її політичних взаєминах. З одного боку противенство до речників і недобитків давних українських соціалістичних партій, а з другого — єдинство і найтісніша дружба з групою Майстренка, що соціалізм і комунізм уважає за одно й те саме, та хотіла б довести до того, щоб український визвольний рух за свою ціль прийняв комуністичну (по їхньому справді комуністичну) Україну, але незалежну від Москви. Той націонал-комунізм, якого відкритим речником на еміграції виступає І. Майстренко — це властивий зміст і вивершення соціалістичних тенденцій цілої групи "опозиції" — ЗП УГВР. Коли ж "опозиція" не вживає назви комунізм на окреслення змісту своїх позицій, то це пояснюється попередньо згаданою тактичною вказівкою Майстренка".

С. БАНДЕРА ПОЯСНЮЄ, З ЯКИХ МОТИВІВ ОПОЗИЦІЯ ОУНР ПЕРЕЙШЛА НА НАЦІОНАЛ-КОМУНІЗМ

С. Бандера дає таке пояснення причин, чому опозиція ОУНР перейшла на націонал-комунізм:

"Одні (з членів опозиції — наша прим.) змінили свої переконання в цих питаннях засадничо і захопились соціалістичними, а то й прямо комуністичними соціальними принципами і прийняли за свою ідею правдиве здійснення цих засад на національній базі, в рамках самостійної держави. Інші самі не мають переконання до комуністичних, чи наближених до комунізму гасел, але й не вважають їх якимсь засадничим злом, з яким не можна б погодитись. Натомість вони коряться пригломшуючим їх сугестіям, що — мовляв — "світ іде наліво", "тепер така доба, що комуністичні

кличі й ідеї перемагають, як найпередовіші і найбільш динамічні", тощо... Треті знову кермуються спільним для цілої групи поглядом, що внаслідок тотального опанування марксистсько-ленінською доктриною цілого життя, всіх діянок і проявів людської думки, при тотальному винищенні і вилученні кожного іншого напрямку, в Україні, як і в цілому СРСР, покоління, які вирости і виховались у цій системі, таки переконані, що ця доктрина правильна, добра і єдино можлива. А ці ж покоління — це ж є властива діюча частина народу, на яку мусить бути зорієнтована наша революція. Покоління, яке зростало в нашій дійсності і знає інші, ніж большевицька, системи, на ОСУЗ це вже тільки старі недобитки, а на ЗУЗ підлягає страшному большевицькому винищенню.

Ця підставова теза веде тих, що підпали під її сугестію, до такого дальшого міркування: серед основної частини українського народу як і у всіх давнопоневолених большевизмом країнах, немає, бодай у більшій кількості, елемента, який би власними чи набутими думками виробив собі переконання, що марксистсько-ленінська, комуністична теорія фальшива, зла. Якщо такі й є, то хіба в дуже незначному відсотку і їх не можна трактувати як вирішний чинник для напрямку революційної концепції. Визвольна революція мусить бути зорієнтована на стан, на погляди й настрої широких народніх мас, серед яких загально утвердилось переконання, що комуністична доктрина сама по собі добра і правильна. Тому визвольна революція не мала б жадного більшого відгуку серед цих мас, як що б за основу свого підходу до них брала негачію тої теорії і протиставлення їй цілком іншої, протилежної програми.

Концепція "опозиції" робить заключення, що ненависть до большевицької практики і брехні, поширена серед народу, не заторкує комуністичної теорії, тільки концентрується на усвідомленні суперечностей між теорією і практикою большевиків. В конвенції такого розумування ця концепція уважає за найбільше зрілий до протибольшевицької революції елемент т. зв. ідейних комуністів... Приймаючи тезу, що найактивніший, ідейний елемент, з генерації уроджених в підсовєтському періоді, організований і вихований у комсомолі й компартії, є захоплений комуністичним вченням, ця концепція твердить, що тільки серед тих елементів можна знайти одиниці здібні до провід-

ної ролі в протибольшевицькій революції. Таксамо проти-большевицьке наставлення широких народніх мас відно-ситься майже виключно до режиму і наявних уряджень боль-шевицької системи гноблення і визиску. Питаннями теоре-тичної програми ці маси займаються менше, а поскільки і займаються, то їхні переконання теж залишаються в полоні ідей комуністичної доктрини.

Такі то погляди становлять підложжя й основний зміст концепції, яку заступає група "опозиції". Тим мотивуються твердження, що ОУНР і цілий визвольно - революційний рух мусять змінити свої програмові позиції, переорієнтувати їх у напрямку т. зв. ідейного комунізму"

С. БАНДЕРА ТВЕРДИТЬ, ЩО ОПОЗИЦІЯ ОУНР ВІДКИДАЄ НАЦІОНАЛІСТИЧНУ ПРОГРАМУ І КЛИЧІ

По заподанні причин переходу опозиції ОУНР на позиції націонал-комунізму, С. Бандера пише далі таке:

"Визнавці цієї концепції твердять, що націоналістична програма й кличі визвольного руху цілком несприємливі й незрозумілі тим народнім масам і противні для активних, потенціально - революційних елементів. Проводити революційні змагання з такими "перестарілими" програмовими кличами, це — по їхній думці — товкти головою об мур. Замість того треба скерувати революційну концепцію на найслабше місце большевизму, яким є щілина — розрив між комуністичною теорією і практикою. Ідеї комунізму, голошені большевизмом, можна і треба повернути проти нього, як найсильнішу нищівну зброю. Треба взяти такі ідеї і кличі комунізму, які не реалізовані режимом і не-скомпромітовані ним, за свої, виписати їх на прапорі виз-вольної революції, зробитись їх захисниками і в їх ім'я бити большевизм, большевицьку систему й режим за те, що він ці, ним голошені ідеї потоптав, зрадив ім. Оце суть концеп-ції, яку група "опозиції" намагається прищепити визвольно - революційному рухові".

С. БАНДЕРА ЗАЯВЛЯЄ, ЩО КОНЦЕПЦІЯ “ОПОЗИЦІЇ” ОУНР І ЗП УГВР ЦЕ “ІДЕЙНА КАПІТУЛЯЦІЯ ПЕРЕД КОМУНІЗМОМ” І “В ІДЕЙНО-ПРОГРАМОВІЙ ПЛОЩИНІ СКРІПЛЮВАННЯ ПОЗИЦІЙ ВОРОГА”

С. Бандера в своїм листі до “дорогих друзів і по-друг” (ст. 4) пише в дальшому таке:

“Переймання до програми визвольного руху засад і положень комуністичної доктрини, наближування наших програмових засад до ворожих, чи позитивне оцінювання ворожої доктрини, як правильних, — доводить до скріплювання в ідейно-програмовій площині позиції ворога, до такого ж обеззброювання визвольної революції, до ліквідації ідеологічного фронту протибольшевицької боротьби і віддавання революційних сил в ідейний полон ворога”. “Большевизм дістав би найкраще ствердження, що комуністична теорія неоспорима й досконала, якщо б наш рух це підтверджував своїми власними потягненнями. Большевики навіть не потребували б виразно вказувати на факт ідейної капітуляції перед комунізмом найбільш ворожого йому українського національно-визвольного руху. Це було б очевидним для всіх і на всіх мало б дуже сильне ділання. Якщо б цей рух займав ідейно-програмові позиції, аналогічні з типічними комуністичними позиціями, то це кожний зрозумів би так, що він визнає положення комуністичної доктрини за найбільш правильні і не має власних, досконаліших, які міг би протиставити комунізмові. При такій постановці протибольшевицька боротьба в дійсності не була б революцією по змісті, тільки санаційною боротьбою за виправлення хиб і викривлень, які поробив большевицький режим у реалізації комуністичної програми”.

С. БАНДЕРА ЗАКИДАЄ ОПОЗИЦІЇ ОУНР ІДЕЙНЕ ЗАЛАМАННЯ, ЗНЕВІРУ В ІДЕОЛОГІЮ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ І ЩО ВОНА З ЗП УГВР ЗРОБИЛА “ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ЗМІНИ ІДЕЙНО-ПРОГРАМОВОГО ЗМІСТУ НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО РУХУ”

У дальшому читаємо в листі С. Бандери (стор. 8-9) наступне:

“Кожне наближення до марксіських, соціалістично-комуністичних програмових позицій, творення

перехідних помостів до них у різних питаннях, при існуючому положенні має значення улягання ідейному напорові воєра, а не атакування його. Найістотнішим у тенденції "опозиції" в ідеологічно - програмових питаннях є ідейне заламання, зневіра щодо правильности ідеології й програми українського революційного націоналізму і щодо її придатности в боротьбі з комуністичним большевизмом. З тої зневіри походить або нею мотивується — шукання інших позицій, як ідейної бази для тої боротьби, і то шукання по лінії наближення до марксистських тез. Носії тої зневіри і таких шукань твердять, що вони скріплюють, а не послаблюють ідейний фронт української революції. Але дійсність є інша. Бо і сама зневіра, саме відступлення від націоналістичних ідейних позицій є актом слабости, заламання, а ще більше, шукання такого підкріплення є проявом ідейної, бодай частинної капітуляції перед ворогом". "Вкінці справу погіршує те, що вона (опозиція) опанувала ЗП УГВР і з цього органу зробила собі інструмент для продовжування своїх намагань із поважнішими наслідками. Група "опозиції" почерез ЗП УГВР намагається змінити природу, ідейно - програмовий зміст і політичний напрямок націоналістичного, революційного руху, підмінити його стратегічний плян національної революції". "Відносно ЗП УГВР маємо поважний закид, що саме в цій ділянці, яка повинна б бути головним полем його діяльности, воно присвячує найменше уваги і заходів. Закордонне Представництво УГВР не видає жадного чужомовного інформативного органу, замість на зовнішню роботу зуживає засоби і сили на видавання української газети, яка служить за трибуну майстрєнківській ідейній диверсії в самостійницькому таборі. Це наймаркантише унагляднює, що "опозиція", опанувавши ЗП, зробила з нього не справжнє Закордонне Представництво УГВР, тільки новий політичний твір партійного типу і послуговується назвою і прерогативами ЗП УГВР для своїх групових цілей, але не дбає про виконання відповідних завдань".

С. БАНДЕРА ЗАКИДАЄ ЗП УГВР "ПІДРИВ УКРАЇНСЬКОЇ САМОСТІЙНИЦЬКОЇ АКЦІЇ ЗАКОРДОНОМ" І "ЛАМАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ФРОНТУ" З РІВНОЧАСНИМ "ЗЛОВЖИВАННЯМ ФОРМАЛЬНИМ УМАНДАТОВАННЯМ" КРАЮ

Щодо ЗП УГВР, то С. Бандера у своїм листі ставить справу (стор. 5, 6, 9, 13, 14, 15, 16) так:

"Визнавці націонал - комуністичного напрямку, ставлячи

за програмову ціль незалежну державу з комуністичним устроєм, вбачають у Тітовській Югославії взірець такої держави". "Кон'юнктурна піддержка Тіта безпринципною політикою західних держав дає їм аргументи до поширювання тези, що міжнародна констеляція створює пригожі умовини для творення і вдержання націонал-комуністичних держав, які були б незалежні від Москви, і стояли б у ворожій опозиції до неї, а внутрі мали б комуністичний устрій, на національній основі, в рамках національної держави. Рівночасно речники націонал-комуністичної концепції забирають за підтримкою чужинецьких сил, які мають кон'юнктуральний інтерес у поставанні таких рухів. Іде спекуляція на сугерованій тезі, що український народ вже так перейнявся комуністичною доктриною, що ґрунт і впливи в ньому може мати тільки концепція з комуністичною програмою, а протиставитись московсько-більшевицькому імперіалізму в Україні може тільки націонал-комуністичний рух, який треба створювати" (стор. 5-6). "Маємо до діла не тільки з відступленням самої "опозиції" від лінії ОУНР, але з її намаганням потягнути туди ОУНР і цілий визвольно-революційний рух, створити перед українським і стороннім світом враження, що наш рух перейшов на позиції, які заступає "опозиція" (Стор. 9). "Вправді ЗП, так само, як усі без винятку українські політичні чинники закордоном, ставиться негативно до московських імперіалістичних затій закордоном, до намагань втягнути в їх орбіту українську справу. Теж критично ставиться до проросійської концепції в американській політиці. Але в площині практичної політики постава ЗП УГВР протилежна і ломить український фронт. Воно піддержує з американськими чинниками взаємні практичної співпраці, при чому виступає і діє в імені крайової УГВР, зловживаючи формальним умандатованням". "Співпраця ЗП УГВР з американськими чинниками в такій ситуації, при проросійському курсі американської політики, являється найгіршим піддривом української самостійницької акції закордоном і підсиленням цього курсу" (Стор. 13-14). "Таким чином ЗП УГВР причиняється до нівечення, а не будування зовнішньо-політичних позицій визвольного руху" (Стор. 14). "У цілій шкідливій роботі сучасного ЗП УГВР найбільшим лихом є те, що воно виступає як закордонний орган УГВР, як зовнішня репрезентація українського визвольного руху". "Противенство в політичній дії і поставі ЗП ОУНР і ЗП УГВР має ще й значення розбиття і конфлікту внутрі визвольно-революційного табору закордоном, кон-

флікту, розграваного перед зовнішнім світом і на тлі відношення до зовнішніх сил. Це наносить велику шкоду його престижеві, доводить до взаємного паралізування й обмеження обидвох напрямків і дає змогу стороннім чинникам втручатись у внутрішні справи руху, щоб через підсилювання бажаного їм напрямку і гурта мати вплив на цілий рух" (Стор. 15).

С. БАНДЕРА ПРИЗНАЄ, ЩО "ОПОЗИЦІЯ ЗАКИДАЛА ЙОМУ НЕПРАВНЕ ПРИПИСУВАННЯ СОБІ ПОСТУ ГОЛОВИ ПРОВОДУ ОУНР" І "ТВЕРДИТЬ, ЩО ПРОВІД ОУНР НА УЗ НЕ ВВАЖАЄ ЙОГО ГОЛОВОЮ ПРОВОДУ ОУНР".

У своєму листі (стор. 17—19) С. Бандера пише далі таке:

"Становище Проводу ОУН на УЗ після смерті сл. п. пр. Тура якраз у цій справі відібрало мені ініціативу й децизію, належну голові Проводу ОУНР" ... "Опозиція" закидала мені неправне приписування собі посту голови Проводу ОУНР, не визнавала його і це своє становище маніфестувала, як в організаційному відношенні, так теж у публічних виступах. Провід ОУНР на УЗ про це мусів знати з матеріалів, які дійшли з закордону до нього і з особистого реферування зв'язкових. Але в його становищі до спірних справ закордоном немає осуду, ані відкинення такої постави "опозиції" ... "Це становище подане закордон у такій формулі, що "опозиція" на неї покликуються і твердить, що Провід ОУНР на УЗ не вважає мене головою Проводу ОУНР". "Повище потягнення Проводу ОУНР на УЗ в сполученні з постановою й інтерпретацією їх збіску "опозиції" заблюкували мені всяку можливість успішного застосування будь-яких засобів морального й організаційного впливу, належних голові Проводу ОУНР для остаточного розв'язання цілої справи".

С. БАНДЕРА ОСУДЖУЄ СТАНОВИЩЕ КРАЙОВОГО ПРОВОДУ ОУНР У СПРАВІ "ОПОЗИЦІЇ" І ВИЯВЛЯЄ ВУЗОЛ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ З "ЗАСАДАМИ НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО РУХУ" І "ПРОТИЛЕЖНІСТЬ САМОСТІЙНИЦЬКІЙ ЛІНІЇ"

Вкінці в листі С. Бандери знаходимо такі його ствердження (стор. 17):

"ЗП УГВР формально являється органом визвольного - революційного руху. Воно має змогу покликатись на становище Проводу ОУНР на УЗ з 1950 р. в якому стверджено умандатовання членів "опозиції" (деяких з - поміж них) в ЗП УГВР. На цій основі ЗП УГВР виступає в імені визвольного - революційного руху і, заслонюючись формальними повноваженнями, надає такий характер теж таким своїм виступам, які по змісту є виступами проти цього руху в цілості, через їх суперечність із ідейними, програмовими чи політичними позиціями руху, і приносить йому шкоду". "Становище Проводу ОУНР на УЗ після смерті сп. п. пр. Тура в справі "опозиції" і ЗП УГВР, в розріз із постановами II. Конференції ЗЧ ОУН, створило такий стан, що постава і робота опозиційного ЗП УГВР у шкідливий спосіб обтяжує цілий визвольний - революційний рух. Вона цілком суперечна з засадами націоналістичного руху в ділянці ідеологічно - програмовій, а в ділянці закордонної політики протилежна самостійницькій лінії Організації. Цей стан де - далі загострюється, розбіжності поглиблюються, а на тлі загального політичного розвитку, шкоди з таких відносин стають усе більші. Самостійницька політична робота закордоном спутана і у великій мірі спаралізована тою суперечністю і дволінійністю. В дальшій перспективі справа "опозиції" несе в собі загрозу внесення такої протинаціоналістичної диверсії у процес визвольної революції в Україні".

Такі то невтішні ствердження С. Бандери, який опозицією, диверсією і бунтом у колись єдиній ОУН почав своє "провідництво", і опозицією, диверсією і бунтом (проти себе!) закінчив це "провідництво", довівши за цей час до розбиття націоналістичного табору, роздріблення його сил і до загальної "війни всіх проти всіх" всередині цього табору, включно з братовбивствами і рясним пролиттям братньої крові, а вкінці до покинення більшістю своїх недавніх визнавачів націоналістичних позицій і прийняття іншої ідеології.

Білянс, яким годі надто гордитися! Справді Геростратова праця! І найтяжчий ворог українського націоналізму не зміг би добитись кращих успіхів у його нищенні!...

ВОЯКИ УПА ЗАЯВЛЯЮТЬ, ЩО "С. БАНДЕРА Є ПРОТИ ВОЮЮЧОЇ УКРАЇНИ" І "ВИРАЗНО І ОДВЕРТО ПОБОРЮЄ І УГВР, І УПА, І КРАЙОВУ ОУН" ТА ЩО ВІН НАМАГАВСЯ "ПІДПОРЯДКУВАТИ СОБІ ВОЯКІВ УПА" ТА "ОПАНУВАТИ ЗП УГВР І УНРАДУ".

"Політично-Інформаційний Відділ Вояків УПА в Канаді" в окремім проголошенні з приводу листа С. Бандери пише між ін. таке:

"Лист", що його розіслав С. Бандера "друзям і подругам", себто тільки вибранцям своєї організації — відомої під назвою З(акордонні) Ч(астини) ОУН або ОУНР — є цікавий для українського еміграційного суспільства не так своїм змістом, як таким, але як матеріальний доказ, що той "провідник" цієї еміграційної групи насправді є проти воюючої України. Бо досі він і його "друзі і подруги" дуже голосно говорили і широко розписувалися про свої зв'язки з воюючою Україною і заслужували назвою УГВР, а мишком заперечували крайові позиції і поборювали речників визвольного підпілля в Україні. Зміст "Листа" дає численні й авторитетні докази на те, як теж вияснило в ім'я чого той "провідник" займав таке двозначне становище досі, а тепер уже виразно й одверто поборює організації в Краю: і УГВР, і УПА, і крайову ОУН. Для точности пригадаємо, що в 1950 р. той С. Бандера намагався підпорядкувати собі "наказним порядком" вояків УПА, які продерлися бойовим рейдом з України в Західню Європу згідно з дорученням Головної Команди УПА і політичного керівництва визвольної боротьби в Україні — УГВР. В основному це йому не вдалося, бо на його службу стануло лише декілька людей і створили товариство бувших вояків УПА, підпорядковане ЗЧ ОУНР. Знаним є, що всі "історії" про С. Бандеру, як про організатора УПА, або, як він сам про себе пише, про "носія найвищого авторитету у визвольно-революційному русі" — є звичайною видумкою. Фактом бо є, що С. Бандера ані не організував УПА, ані жадними повстанськими групами ніколи не командував. В тому часі, як організувалася УПА, С. Бандера перебував у концтаборі в Німеччині" ... "Не є теж тайною, що від свого звільнення в 1944 р. С. Бандера знаходиться в Німеччині, про що зрештою сам не раз казав. — Тепер намагання С. Бандери йдуть

на опановання Закордонного Представництва УГВР, подібно як намагався він опанувати УНРаду чотири роки тому”.

ВОЯКИ УПА ЗАКИДАЮТЬ С. БАНДЕРІ УЗУРПАТОРСТВО, СЕБТО БЕЗПРАВНЕ “ПРОКЛЯМОВАННЯ СЕБЕ ПРОВІДНИКОМ “ВСІЄІ” ОУНР ВСУПЕРЕЧ СПРОТИВОВІ ЧЛЕНІВ ОУНР”.

В згаданім проголошенні вояків УПА читаємо з-приводу уступлення С. Бандери таке:

“С. Бандера подав до відома про своє так зване уступлення з посту “голови проводу ОУНР” нотаткою в контрольованій ним газеті “Український Самостійник” з 1952 р. Насправді це було уступлення з “нічого”. Літом 1943 року на III - му Надзвичайному Зборі ОУНР обрано колегіальний провід ОУНР з Т. Чупринкою (інше псевдо: Тур) як головою Проводу ОУНР та скасовано вождівську систему. Після смерти ген. - хор. Т. Чупринки в березні 1950 р. на той пост обрано в Краю іншу людину, бо ще за життя ген. - хор. Т. Чупринки вирішено: керівництво підпільної організації повинно бути на українських землях, а не на еміграції. Однак на т. зв. міттенвальдській конференції закордоном 1948 р. С. Бандера “проклямував” себе провідником “всієї” ОУНР, всупереч спротивові членів ОУНР, яких вислав крайовий провід у 1944 р. на еміграцію для політичної роботи. Тих членів ОУНР (а до них приєдналося згодом більше людей із рядів ЗЧ ОУНР) Бандера в своєму листі називає “опозицією”.

ВОЯКИ УПА СТВЕРДЖУЮТЬ, ЩО С. БАНДЕРА І ЗЧ ОУНР ВЖЕ РАЗ КАЯЛИСЯ ЗА УХИЛ-ПОМИЛКУ, ЩО “ВІДІЙШЛИ ВІД ДУХА І БУКВИ ПРОГРАМОВИХ ПОСТАНОВ III ЗБОРУ”.

Цитуючи слова листа С. Бандери з закидами націонал-комунізму на адресу “опозиції” ОУНР, вояки УПА в цитованім своїм проголошенні заявляють таке:

“Ці закиди не нові. Їх висувано на сторінках бандерівської преси, а зокрема на сторінках “Сурми” поверх два роки, аж поки з Краю не прийшла виразна заборона таке висувати; до речі, преса С. Бандери і ЗЧ ОУНР підчинилась тому дорученню і навіть помістила “Роз’яснення” своїх помилок. Бо в присланім з Краю “Становищі проводу

ОУНР на Українських Землях до різних спірних питань або актуальних питань закордоном" з липня 1950 р. сказано буквально таке:

"Закордонні Частини ОУНР в цілому ряді питань відійшли від духа і букви програмових постанов III-го Збору". "В питанні філософії... в соціально-економічних питаннях... в питанні визначення внутрідержавного ладу української держави... Провід ОУНР на Землях вважає, що становище проводу ЗЧ ОУНР — неправильне".

А щодо писань підпільних публіцистів в Україні, що їх пропагувало і пропагує закордоном Закордонне Представництво УГВР, а С. Бандера називає їх "марксистськими", сказано:

"Провід ОУНР на Землях стверджує, що всі центральні крайові видання ("Ідея і Чин", "Випуски", окремі статті П. Полтави, У. Кужіля, О. Горнового, А. Осипенка, З. Савченка, Левенка) є Проводом ОУНР на Землях апробовані і відбивають його погляд. Всі вони писані згідно з постановами III-го НВЗ ОУНР і немає в них ніякого "марксистського ухилу".

З того бачимо, що теперішні закиди С.. Бандери в сторону ЗП УГВР є лише повторенням давніших закидів у сторону цілого підпілля в Україні, провід якого офіційно ці закиди відкинув і спростував".

ВОЯКИ УПА ТВЕРДЯТЬ, ЩО "ДЛЯ ВСІХ ЧЛЕНІВ ОУНР В УКРАЇНІ БУЛО ЯСНО, ЩО ГОЛОВОЮ ОУНР НЕ Є С. БАНДЕРА" І ЗАПЕРЕЧУЮТЬ ЙОМУ ПРАВО ВИСТУПАТИ ЯК "РЕЧНИКОВІ ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ".

В дальшому вояки УПА цитують слова листа С. Бандери, мовляв, "представники опозиції стояли на тому, що я не є головою Проводу ОУН, не маю права в такому характері діяти і виступати; такі твердження опозиція "обстоювала твердо" та що "ЗУ УГВР й "опозиція" намагалася різними способами дискредитувати авторитет голови Проводу ОУНР перед українською еміграцією і перед чужинним світом та протиставитись моїй політичній діяльності", а "кожний мій виступ в будь-якій формі, як речника визвольного руху, був наражений на відкрити протиакцію з їх боку, на дискре-

дитування найгіршими методами й демагогічними аргументами”, — і пишуть з цього приводу таке:

“З наведених уривків бачимо, що: 1) справу ставлено ясно і відкрито, бо для всіх членів ОУНР, які були в підпіллі в Україні під час війни, ця справа була ясна, що головою ОУНР не є С. Бандера; 2) Закорд. Представництво УГВР не мало потреби спростовувати “виступів чи зовнішньо-політичної діяльності С. Бандери, бо її не було, а писання “Слова” чи “Листів” до “друзів” ледве чи можна назвати політичною діяльністю. Є тільки питання, чи ЗП УГВР мало право заперечувати “виступи” С. Бандери, як “єдиного речника визвольного руху” закордоном? Сам С. Бандера в “Листі” каже, що так, бо “воно (ЗП УГВР) має змогу покликатися на становище Проводу ОУНР на Українських Землях із 50 р., в якому стверджено умандатовання членів “опозиції” (деяких з-поміж них) в ЗП УГВР”.

ВОЯКИ УПА ЗАКИДАЮТЬ С. БАНДЕРІ “ЗАРОЗУМІЛІСТЬ І МОРАЛЬНУ НИЦІСТЬ”.

У своїм проголошенні вояки УПА цитують такі слова листа С. Бандери:

“Дехто з друзів висловлював здивування, чому я так поступив аж тепер, хоч причини такого уступлення існують уже довгий час, зокрема, чому я не зробив такого висновку після одержання становища Проводу ОУНР на УЗ в 50 р. Моя відповідь наступна: тоді, зараз після смерті сл. п. пр. Тура (Чупринки), я не міг цього зробити, бо таке безпосереднє чергування того рода струсів було б надмірним моральним переобтяженням для революційних кадрів у батьківщині”. “При всьому я не кермувався будь-якими особистими мотивами, а тільки своїм розумінням добра справи і конечности”.

До цих слів С. Бандери вояки УПА заявляють наступне:

“А нам здається, що кожний читач зрозуміє, чим кермується С. Бандера”. “Писати так про себе самого і прирівнювати своє еміграційне борсання “уступлення” до геройської смерті сл. п. ген.-хор. Т. Чупринки — це тільки зарозумілість і моральна ницість. Такі еміграційні “струси” ніколи не мали, не мають і не будуть мати ніякого впливу на визвольне підпілля в Краю”.

Ось так дезавують вояки УПА С. Бандеру і його

ЗЧ ОУНР, які довгими роками спекулювали на УПА, мовляв, це їхня армія, ними створена, і ними ведена, і для неї збирали великі мільйони пожертв на скитальщині і за океаном, мільйони, що їх ця УПА ніколи не бачила. Та куди гірше те, що щоб легше можна було збити на УПА моральний і грошовий капітал, преса ЗЧ ОУНР цілими роками виписувала різні, на ділі дуже шкідливі для УПА, нісенітниці, в роді того, що є 500,000 вояків УПА, що УПА має панцирні формації, літунство, а що більше фабрики літаків і ліків тощо.

Одно, що приходиться жалувати, це те, що вояки УПА закордоном так пізно зробили проголошення в справі С. Бандери. Бо саме оця явна брехлива демагогія С. Бандери і ЗЧ ОУНР і спекуляція їх на УПА примушували частину української еміграційної суспільності поставитися не тільки негативно до такої акції ЗЧ ОУНР, але й деякий час поставитися стримано навіть до самої УПА.

ЗП УГВР ПИШЕ ПРО “НАЯВНИЙ, ПОСЛІДОВНИЙ І ОСТАТОЧНИЙ ВІДХІД С. БАНДЕРИ З ПОЗИЦІЙ ОУНР НА РІДНИХ ЗЕМЛЯХ”.

Орган ЗП УГВР, “Сучасна Україна” в ч. 10 (61) з 17 травня 1953. в проголошенні з-приводу “листа до членів ОУНР” С. Бандери п. н. “Удар по позиціях визвольного руху” та в уступі п. н. “Розрив С. Бандери з підпіллям” пише таке:

“С. Бандера свого часу поважився був виступити з обвинуваченням нашого підпілля в “комунізмі” і голословні обвинувачення С. Бандери були такого самого змісту, як теперішні, спрямовані в бік ЗП УГВР. Значить, теперішні закиди С. Б. в бік ЗП УГВР — це фактично посилення обвинувачень його в бік українського збройного підпілля”. “Лист С. Бандери — це рівночасно його відповідь на офіційне становище проводу ОУНР на Рідних Землях, що було переслане разом із листом П. Полтави 1950 р. закордон і було теж передане С. Бандері. Це становище досі відоме тільки певному колу причетних до справи людей, бо згідно з бажанням проводу ОУНР на Рідних

Землях — як, в обличчі розходжень С. Бандери і керованих ним ЗЧ ОУН з краєм, назвала себе організація на батьківщині — це становище мало бути підставою для нормалізації відносин і тому не повинно було бути публіковане. Одначе в обличчі наявного, послідовного і, мабуть, остаточного відходу С. Бандери з позицій ОУНР на Рідних Землях, публікація офіційного становища керівників підпілля на батьківщині до порушень С. Бандерою ідеологічно-програмних справ необхідна”.

ПРОВІД ОУНР СТВЕРДИВ, ЩО НА Ш. НВ ЗБОРІ РІШЕНО, ЩО “ОРГАНІЗАЦІЯ НЕ ЗВ’ЯЗУЄ СЕБЕ НІ З ІДЕАЛІСТИЧНИМ, НІ З МАТЕРІАЛІСТИЧНИМ НАПРЯМКОМ”.

У дальшому “Сучасна Україна” оголошує досі недрукований документ — “Становище проводу ОУНР на Українських Землях до різних спірних або актуальних питань закордоном” з липня 1950 р., в якому читаємо таке:

“На основі надісланих з-за кордону матеріалів ЗУ ОУНР та т. зв. опозиції стверджуємо, що ЗЧ ОУНР в цілому ряді питань відійшли від духа і букви програмних постанов Ш-го збору”. “В питанні філософії Ш-їй НВЗ ОУНР став на становищі, що організація не зв’язує себе з жадним філософським напрямком — ні з ідеалістичним ні матеріалістичним... Провід ОУНР на Землях вважає недоцільним офіційно, в сфері ідеології, зв’язувати ОУНР з будь-якою філософською системою... Для нашої ідеології це рішуче непотрібне, а в політичній практиці це може нам давати лише негативні наслідки”.

Отже ОУНР рішила, що її зовсім непотрібна будь-яка філософічна система в сфері ідеології, що вона не тільки може без того обійтися, але яканебудь філософічна система може навіть ще бути шкідлива, а тому організація не зв’язує себе ні з ідеалістичним, ні з матеріалістичним, ні взагалі з жадним філософічним напрямком, що з другого боку означає, що члени ОУНР не є також в’язані ніяким напрямом і тому можуть “приватно”, на власну руку, визнавати ідеалістичний

або матеріалістичний напрямок, або взагалі жадного напрямку не визнавати.

ПРОВІД ОУНР НА ЗЕМЛЯХ ЗАКИДАЄ ПРОВІДОВІ ЗЧ ОУНР ІДЕОЛОГІЧНІ УХИЛИ, ЗОКРЕМА У СПРАВІ ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ І “УСУСПІЛЬНЕНОГО СЕКТОРА”.

У дальшому в “Становищі проводу ОУНР на Українських Землях” читаємо таке:

“Провід ЗЧ ОУНР відійшов від духа програмових постанов III-го НВЗ ОУНР і в соціально-економічних питаннях, ставивши на становищі, що підставовою засадою, основним принципом соціально-економічного ладу і відносин у державі має бути особиста, індивідуальна соціально-економічна самодіяльність кожної людини на базі посідання власності засобів продукції і самої продукції (Див. “Сурма” ч. 18-19, 1950), приписуючи усупільненому секторові тільки “підпоміжну ролі”. Провід ОУНР на Землях стоїть на становищі, що найвищим власником усіх багатств країни з’являється цілий народ. Форми власності в українській державі можуть бути такі: національно-державна, громадсько-кооперативна і індивідуальна трудова власність. Всі основні галузі господарства згідно з постановами III-го НВЗ ОУНР, себто підземні багатства, ліси, води, промисловість, транспорт, банки, будуть національно-державною чи громадсько-кооперативною власністю. Отже основний сектор господарства країни буде усупільнений. Провід ОУНР переконаний, що така система відповідає українському народові, що він її хоче, що вона буде для нього корисна, що вона в нічому не придушє одиниці в її економічній діяльності”.

ПРОВІД ОУНР НА ЗЕМЛЯХ ЗАКИДАЄ ПРОВІДОВІ ЗЧ ОУНР ТАКОЖ УХИЛ “У ПИТАННІ ВИЗНАЧЕННЯ ВНУТРІ ДЕРЖАВНОГО ЛАДУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ”.

У наведеном “Становищі проводу ОУНР на українських землях” читаємо вкінці таке:

“Провід ОУНР на Землях вважає, що становище Проводу ЗЧ ОУНР в питанні визначення внутрідержавного ладу української держави — неправильне. Нашій Організації треба ясно

визначити, як виглядатиме державний устрій української держави, поперше, тому, щоб завершити процес свого ідейно-програмового оформлення. Подруге, цього вимагає від нас конкретна політична обстановка. Народ, зокрема в Східній Україні, хоче знати, який буде державний лад української держави. І ми мусимо йому це сказати, тим більше, що цим шляхом ми далеко легше підводимо його до самостійницько-державницької свідомости взагалі. Ми сьогодні вже виразно сказали, що майбутній лад в УССД буде демократичний. Визначення форми державного ладу не означає, що наша Організація ставить питання державного устрою понад саму державу, що ми ним підмінюємо нашу основну мету — УССД”.

П. ПОЛТАВА ТВЕРДИВ, ЩО НЕ ВСІМ БОЛЬШЕВИЦЬКИМ ІДЕЯМ ТРЕБА “ВІДМОВЛЯТИ СЛУШНОСТІ” І ЩО “НЕГАЦІЯ ВОРОЖОЇ ВІРИ, ІДЕОЛОГІЇ” І ВЗАГАЛІ “НЕГАЦІЯ ВОРОГА НЕ МУСИТЬ БУТИ АБСОЛЮТНОЮ”.

Навівши закиди С. Бандери на адресу “опозиції” і ЗП УГВР в націонал-комунізмі, “Сучасна Україна” у відповідь наводить в уступі п. н. “П. Полтава спростовує С. Бандеру” винятки з листа П. Полтави з серпня 1950 р., адресованого “До друзів закордоном” і врученого свого часу С. Бандері. У цьому листі П. Полтава писав таке::

“Вважаю, що революцію треба розуміти не тільки як повну і абсолютну неґацію системи, проти якої іде боротьба, неґацію форм і змісту, не тільки як протиставлення існуючому чогось цілком нового, докорінно різного, чогось такого, чого ще ніде не було і т. п. Вважаю, що революцію треба розуміти теж як с и н т е з у різних здобутків теперішнього розвитку в нову здорову цілість. Новим у цій цілості буде те, що в ній по-новому будуть об’єднуватися різні елементи різних, часто протиставних собі систем. Інколи революція може полягати теж у викиненні з одних форм старого змісту і в наповненні тих самих форм новим змістом. Як відомо, про суть усього рішає не форма, а зміст. Отже, коли форма сама по собі добра, а реакційний лише зміст, то чому мала б бути обов’язково знищена і закинута разом із змістом також і форма? Перше розуміння революції вважаю занадто теоретично-догматичним, замало життєвим. В житті правдоподібно може

бути немало випадків, коли революція мусить іти ще й іншими шляхами. Виходячи, мабуть, із такого розуміння революції, деякі друзі роблять не цілком правильні висновки щодо метод нашої боротьби тут на Землях. В записці пр. С. Бійлихо (псевдо С. Бандери — Наша прим.), наприклад, говориться, що "злий то підхід, що б'ється тільки тактику, а ідеям признається слухність". Треба, мовляв, бити по всій системі: і по ідеології, і по практиці. Практично ж справи виглядають так. Большевики в своїй пропаганді говорять, що вони, наприклад, за національну свободу і незалежність усіх народів, за суверенність усіх національних держав, за знищення визиску людини людиною, за культурне і заможне життя якнайширших мас народу, за ліквідацію протилежності між містом і селом, між фізичною і розумовою працею і т. д. і т. д. Чи можемо ми відмовити цим ідеям слухності, як ідеям? Чи ж можемо ми сказати, що ці ідеї самі по собі протинародні, назадницькі? Понашому, кожна думаюча людина мусить погодитися, що ці ідеї самі собою — правильні, здорові. Так власне думають підсоветські маси. А як що так, то ми по цих ідеях, як таких, не сміємо бити, бо опинимося на становищі противників цих ідей, отже на становищі противників ідей правильних, виступимо перед масами як реакціонери, противники поступу. Але це також не означає, що ми не маємо за що бити по большевиках, які ці ідеї тільки формально голосять. Річ у тому, що большевики ці ідеї тільки голосять, але не здійснюють, що вони використовують ці самі по собі передові ідеї як ширму для прикриття своєї скрайньо протинародньої політики. І ось по тому нам треба бити. І ми тому в таких випадках б'ємо по большевицькій практиці, а не по ідеях". Інша річ, коли ми стрічаємося з невірними теоріями большевицької ідеології, як ось, наприклад, з теорією Сталіна про можливість побудови комунізму в одній країні, чи з теорією про передовість російського народу і т. п. Тоді ми б'ємо і по теорії. Не вважаю, що "така постава рівнозначна з капітуляцією чи принаймні слабстю".

"Не цілком вірним є твердження, що тільки категорична, всеціла, до найглибших основ негация ворожої віри, ідеології, цілого його вчення, теорії (в тому змислі — так я це розумію — що треба відкидати всі ідеї без винятку, що їх голосить ворог), як і практики, дасть нашій революції міцний ідейний ґрунт, буде ділати на маси силою великої віри, буде переконувати й поривати. Повторюю: негация не мусить бути абсолютною в тому змислі, що треба обов'язково негувати навіть передові ідеї, що їх із певною, фальшивою

метою голосить ворог. Далі ця негація не мусить обов'язково теж бути негацією певних створених ворогом таких чи інших форм, коли ці форми самі по собі не є протинародні. Наприклад, негуючи большевизм, ми не можемо заперечувати правильності ідей знищення визиску людини людиною. Або: негуючи большевизм, ми не можемо бити по широко розбудованому в ССРСР шкільництві, бо середні школи по селах самі по собі не є нічим протинароднім. Бити тільки в тому випадку треба по большевицькому змісті, який вони надають своєму шкільництву. А большевицьку систему санітарних пунктів по селах, безплатного лікування також треба афірмувати, бо заперечувати, абсолютно негувати — ніяк не можна. Ні в якому випадку не можемо сказати щоб наша постановка не впливала на маси (силою своєї віри), щоб мас "не перекопувала і не поривала". І одне, і друге".

2.

У доповненні до дотеперішніх матеріалів містимо винятки з статей ідеолога ОУНР П. Полтави. Замітне при цьому ось що:

1) ЗП УГВР у своїм органі "Сугасна Україна" в з. 10/61 з 17 травня 1953 р. — як це ми подавали в попередніх розділах — зокрема в устуні "П. Полтава спростовує С. Бандеру" вказує, що "С. Бандера представляє в кривому дзеркалі позиції нашого підпілля і опісля дає їм безтідставне клеймо комунізму", і що "П. Полтава вже раз спростовував такі самі обвинувачення С. Бандери на адресу визвольного руху на рідних землях", себто "Сугасна Україна" виказує суперечність між становищем С. Бандери (ЗЧ ОУНР) і П. Полтави (ОУНР).

2) Лондонський "Визвольний Шлях", що є органом ЗЧ ОУНР, обурюється в з. 6 за червень 1953 р. на "Сугасну Україну" за таке протиставлення П. Полтави (ОУНР) — С. Бандері (ЗЧ ОУНР) і намагається доказати цитатами з писань П. Полтави, що останній і визна-

вав ОУНР під проводом С. Бандери, і проповідував ідеологію українського націоналізму, що її ісповідує ЗЧ ОУНР. Його підтримує в тому торонтонський “Гомін України” з 25. 7. 1953 р. в статтях п. н. “П. Полтава про український націоналізм, його заложення і цілі” та Н. Ю. Олешка п. н. “Велетні духа і гину” і з 1 серпня 1953 р. п. н. “П. Полтава про непереможність ідеї нації і національного визволення”.

3) А між тим другий ідеолог — хай і неофіційний — ЗЧ ОУНР, постійно друкований у пресі ЗЧ ОУНР, Д. Донцов, ще в 1951 р. на сторінках нью-йоркського “Вісника” органу ООЧСУ (з. 1-48) в статті п. н. “Шлях в провалля” недвознажно осудив ідеологію П. Полтави, який був ідеологом ОУНР (у краю).

Оці суперечності вказують не тільки на ідеологічні розбіжності між ОУНР, ЗЧ ОУНР і ЗП УГВР, але і на повну ідеологічну суматоху і нерозбериху в ЗЧ ОУНР, які доходять до того, що не лише годі визнатися в подробицях ідеології, але навіть не знати, яка є хогзби в загальному ідеологія цієї організації і хто є її ідеологом: Полтава чи Донцов, чи один і другий рівночасно, чи ні один ні другий, чи може Полтава є ідеологом ОУНР а Донцов ідеологом ЗЧ ОУНР?! І не знати, що ця організація визнає: націоналізм (як твердить П. Полтава), чи неокомунізм (як твердить Д. Донцов), ідеалізм чи матеріалізм, чи одно і друге, чи ні одно ні друге (як постановив III-ій НВЗ ОУНР), а вкінці, чи ЗЧ ОУНР визнають ідеологічні постанови III-го НВЗ ОУНР, чи не визнають, і чи ЗЧ ОУНР визнають за свою ідеологію ОУНР (в краю) чи не визнають?

Ці-вступні замітки даємо на те, щоб зитаз не втратив орієнтації в матеріялах, що їх нижче подаємо без ніяких коментарів і щоб не загубився в тих суперечностях, що з ними стрінеться.

“ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ” ТВЕРДИТЬ, ЩО П. ПОЛТАВА ЦЕ ІДЕОЛОГ “НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО РУХУ, РЕПРЕЗЕНТОВАНОГО ОУНР ПІД КЕРІВНИЦТВОМ С. БАНДЕРИ”.

“Визвольний Шлях” (Лондон, ч. 6(69), з червня 1953, в статті п. н. “Проти зловживання крайовими позиціями”) пише між ін. таке (підкреслення наші):

“Останнім часом відоме середовище т. зв. ЗП УГВР (пишемо т. зв. тому, що групка безвідповідальних людей, перетворила ЗП УГВР на новий політичний твір партійного типу, який послуговується назвою і прерогативами ЗП УГВР для своїх групових цілей) в своєму органі “Сучасна Україна” від 17. 5. 1953 р. виступило з новою голосною й наочною провокацією під кличем: “Розрив Степана Бандери з підпіллям”. “Бо ж утотожнювання крайових позицій із позиціями Майстренка і Ко. — є грубою провокативною спробою захитати довір'я українського народу, а також і української еміграції до українського революційно-визвольного руху, який стоїть на націоналістичних позиціях. Це стверджує також і П. Полтава в листі до “громадянина Бабенка”, в якому, між іншим, пише: “ОУНР, УПА, все сьогоднішнє визвольне підпілля в Україні за своїм ідейним змістом є організаціями націоналістичними, вони стоять на націоналістичних позиціях”. “Сам же П. Полтава у своїй статті “Елементи революційності українського націоналізму” (“Ідея і Чин”, ч. 10, 1946 р.) починає характеристику українського визвольного руху так: “Наш націоналістичний рух, репрезентований ОУНР під керівництвом Степана Бандери, ми називаємо революційним рухом і т. д. . . . (підкр. наші)”.

“ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ” ТВЕРДИТЬ, ЩО “П. ПОЛТАВА ПРОПОВІДУЄ НЕ СОЦІЯЛІЗМ ЧИ НАЦІОНАЛКОМУНІЗМ, А ГОВОРИТЬ ПРО ВИКОРИСТАННЯ ЛИШЕ ДОБРИХ ФОРМ ЧИ ІДЕЙ, ЩО ЇХ ВОРОГ ВКРАВ ВІД НАЦІОНАЛІЗМУ”.

У дальшому на сторінках “Визвольного Шляху” читаємо таке:

“П. Полтава проповідує не соціалізм чи націонал-комунізм, а говорить про використання лише добрих форм чи

ідей, що їх ворог вкрав від націоналізму, маскується ними та з певною фальшивою метою їх голосить між народом. В справі комунізму і соціалізму, починаючи з 1917 року, П. Полтава в статті "Елементи революційності українського націоналізму" ("Ідея і Чин", ч. 10, 1946 р.) робить такі висновки: "Тому український націоналізм найрішучіше сьогодні поборює т. зв. КП(б)У, яка в цілості являється агентурою московсько-більшевицького імперіялізму в Україні. Український націоналізм веде боротьбу також проти тих усіх епігонів соціалізму 1917-20 рр. на українському ґрунті, які стоять на становищі інтер-націоналізму і які боротьбу за клясове визволення ставлять понад боротьбу за національне визволення, не розуміючи того, що знищення соціального гноблення в Україні може прийти лише в наслідку національного визволення". "Українській інтелігенції — далі стверджує П. Полтава — її соціалістичні погляди перешкодили стати на самостійницький ґрунт і в наслідок того перешкодили позитивно розв'язати справу визволення українського народу в рр. 1917-18". А в рефераті: "Концепція самостійної України і основна тенденція політичного розвитку сучасного світу" П. Полтава пише: "Сторічний майже досвід існування соціалізму доводить, що йому не пощастило знищити чи янєбудь захитати ідеї нації. Вона із зудару з соціалізмом виходить переможно".

"ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ" ТВЕРДИТЬ, ЩО П. ПОЛТАВА БУВ "ЗА ПОВНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ВИЗВОЛЕННЯ", "ЗА ПОБУДОВУ НАЦІОНАЛЬНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ САМОСТІЙНОЇ СОБОРНОЇ ДЕРЖАВИ" І "ПРОТИ ВСЯКИХ АВТОНОМІЙ, "СОЮЗНИХ РЕСПУБЛІК", "ФЕДЕРАЦІЙ" ТОЩО" І ПРОТИ "УСТУПОК ОКУПАНТАМ".

З черги "Визвольний Шлях" в цій же статті подає таке:

"Які ж є позиції Воюючої України в справі побудови української держави, що їх, мовляв, "заступає" тут на еміграції ЗП УГВР, а С. Бандера подає в кривому дзеркалі та безпідставно дає їм клеймо "комунізму"? Чи справді український визвольний рух поділяє погляди І. М. ка, який вважає, що української держави "творити не треба" (бо є УССР!), а лише "від-

творювати з - під намулу сталінізму" (мабуть, на те, щоб відновити "справжній комунізм")? На це питання знову дамо відповідь словами П. Полтави. Це робимо тому, щоб показати, як "П. Полтава спростовує С. Бандеру". Він пише: "Основною метою українського націоналізму в даних історичних умовах є побудова на етнографічних землях Української Самостійної Соборної Держави". "Український націоналізм ніколи не йшов на жадні уступки окупантам, не погоджувався на жадне часткове лише, половинчате розв'язання української справи з боку окупантів чи всяких інших чужих сил. Український націоналізм проти всяких автономій, "союзних республік", "федерацій", тощо..." "Ідея УССД, що її українські націоналісти визнають активно і в боротьбі за здійснення якої вони проявляють сувору принциповість — це перший найважливіший елемент революційності українського націоналізму". "Перед українським націоналізмом з усією гостротою стоїть сьогодні завдання зліквідувати всі ці жахливі наслідки, що їх у духовості українського народу викликало майже 30-річне панування большевицьких імперіялістів в Україні". "Український націоналізм уважає, що оскільки основним засобом завоювання українських земель окупантами була війна, насильство, остільки основним засобом визволення українського народу мусить бути війна в точному розумінні цього слова"... "Масову протиокупантську боротьбу на українських землях ОУНР під керівництвом Степана Бандери намагається організувати за всяких умов. Така тактика логічно випливає з перерахованих нами принципів, прийнятих ОУНР: перевиконувати народ шляхом включення його в активну протиокупантську боротьбу, ставити на народ, як на основну силу, за допомогою якої побудується Самостійну Україну. ОУНР уважає, що саме українські землі є тим тереном, де буде в основному вирішуватися доля України, її бути чи не бути. Доля України не буде вирішуватися ні над Сеною, ні над Темзою, ні в Нью-Йорку, а лише над Дніпром, над Дністром, у Києві". Ось ці короткі цитати із статті П. Полтави "Елементи революційності українського націоналізму" вказують ясно, що український визвольний рух бореться не за "відтворення" української держави "з - під намулу сталінізму", а за повне національне визволення, духове відродження українського народу і побудову національної УССД"

“ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ” ЗАЯВЛЯЄ, ЩО П. ПОЛТАВА БУВ “ПРОТИ ПОГЛЯДУ МАРКСИЗМУ НА ДЕРЖАВУ” І ПРОТИ “ЯКОГОНЕБУДЬ ЗВ’ЯЗУВАННЯ УПА, ОУНР І ВСЬОГО СЬОГОДНІ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ В УКРАЇНІ З МАРКСИЗМОМ”.

“Визвольний Шлях” у цитованій вже статті “Проти зловживання крайовими позиціями” пише з черги таке:

“В статті “Наше вчення про національну державу” (“Сучасна Україна”, ч. 9. 1951 р.) П. Полтава також різко відкидає майстрєнкївську “науку” про “відтворення” української держави. Він пише: “Наше вчення про державу формувалося в ідейній і політичній боротьбі на два фронти: в боротьбі проти різних імперіалістичних поглядів, що їх голосили представники великодержавних націй — з одного боку, та в боротьбі проти погляду марксизму на державну — з другого боку”. “Висновок марксисти роблять такий: держава мусить зникнути, вона непотрібна, і тільки тоді, коли буде знищена держава, людство заживе справді щасливим і вільним життям”. “Уважаємо, що як це воно було завжди дотепер і є сьогодні — так і в майбутньому, незалежна національна держава є тою єдиною формою політичної організації народу, яка забезпечує йому найкращі умови для всебічного розвитку всіх його духових і матеріальних сил. Без власної національної держави народ є призначений на загибель”. “Оборонці” і “репрезентанти” “крайових позицій” із середовища “Сучасної України”, загрузши в національно-комуністичному багні, вже навмання намагаються одною рукою схопитися за ідеалізм, а другою за матеріалізм, а за свою віру прийняли філософічний матеріалізм. Але власне в крайових матеріалах бачимо зовсім щось іншого”.

“Тим часом справжні позиції Воюючої України не є ані націонал-комуністичним ані марксистськими. І тут дозволимо собі відновити середовищу “Сучасної України” цитатами з листа П. Полтави, написаного “до громадянина Бабенка”, себто до відомого “ідеолога” позицій “Сучасної України” і “Впереду”. П. Полтава відповідає Бабенкові на такі питання: “Перше питання: чи УПА та сьогоднішнє визвольне українське підпілля в Україні стоять на точці погляду марксизму? Чи переходить на позиції марксизму ОУНР на українських землях? Чи Горновий — це “старий марксист”, як це характеризується його у виданнях Вашої партії, та чи Полтава —

"націоналіст" переставляється на бік марксизму?". "Скажу відразу, що яенебудь зв'язування УПА, ОУНР і всього сьогодні українського визвольного руху в Україні з марксизмом, називання деяких провідних людей нашого руху, відомих за кордоном із їх публіцистичних праць, марксистами — є глибокою помилкою". "Кажу, що ми щонайменше тільки до деякої міри "каближуємось" до соціалістичних теорій тому, що ці свої погляди ми оформували не як "учні Маркса", не як послідовники соціалізму, а в боротьбі з марксизмом, як цілісною ідеологією, без найменшого захоплення марксизмом, в боротьбі з усіма практичними шкідливими наслідками марксизму на українському ґрунті. Ці свої погляди ми формували й формуюмо цілком емпірично, виходячи з наших націоналістичних позицій. На якій же тоді основі можна зв'язувати з марксизмом нас, учасників сьогоднішнього визвольного руху в Україні, якщо наше становище до марксизму таке, як це ми вище з'ясували, себто, коли ми виступаємо проти марксизму майже на всіх лініях? Такий погляд на нас цілком невірний. Ми рішуче спростовуємо такі твердження про нас. Невільно нас зв'язувати з марксизмом тому, що наш рух виник, сформувався і діє як протидія тим українським політичним силам, які, зв'язавшись з марксизмом, гальмували або гальмують процес національно - політичного відродження українського народу, скеровували визвольні змагання українського народу в невластивому напрямку. Невільно нас зв'язувати з марксизмом тому, що ми є в найповнішому значенні цього слова рух національний, а не класовий чи класово - інтернаціональний, як цього вимагав би марксизм".

П. ПОЛТАВА БУВ "ЗА ПОБУДОВУ В МАЙБУТНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ БЕЗКЛАСОВОГО СУСПІЛЬСТВА", ПРОТИ КАПІТАЛІЗМУ І ПРОТИ БОЛЬШЕВИЦЬКОГО СУСПІЛЬНОГО ЛАДУ.

"Гомін України" в ч. 30 (219) з 25 липня 1953 р. в статті п. н. "П. Полтава про український націоналізм, його заложення і цілі", стверджуючи "життєвість і незвичайну актуальність" ідей, видвигнутих П. Полтавою, наводить із статті П. Полтави п. н. "Елементи революційности українського націоналізму" ("Ідея і Чин", ч. 10, 1946 р.) таке:

"Український націоналізм бореться за побудову в майбутній українській державі безкласового суспільства, в якому не існуватиме експлуатації людини людиною, в якому не будуть економічно панувати одні верстви суспільства над іншими. Основою цього ладу буде суспільна власність на знаряддя і засоби виробництва. В цей спосіб зліквідується економічна основа творення експлуаторських класів. В протилежність до того, як це сьогодні обстоїть справа в СРСР, побудова внутрішнього ладу на справедливих демократичних основах виключить також можливість творення експлуаторських класів на ґрунті політичних привілеїв. Побудова безкласового суспільства, знищення експлуатації працюючих дадуть у наслідок буйний розвиток продукційних сил України".

"У своїй програмі ОУНР орієнтується на найновіші, найпередовіші досягнення сучасних суспільно-економічних наук і на досвід практичної, як внутрішньої, так і міжнародної політики. Український націоналізм уважає, що поворот до капіталізму Україні непотрібний. Поборюючи капіталізм, український націоналізм найрішучіше борює також большевицький суспільний лад. Цей лад характеризується, як ми вже також про це говорили, існуванням експлуаторської класи большевицьких партійних вельмож і експлуатованої маси працюючих". "Демократичний лад у майбутній Українській Державі, при якому влада буде дійсно вибиратися й контролюватися народом, виключить можливість творення експлуаторської класи на базі політичних привілеїв".

Пригадаємо на цьому місці, що сам Провід ОУНР на землях у 1950 р. ствердив у цій площині розбіжності з ЗЧ ОУНР, заявивши у вже раз цитованому нами "Становищі проводу ОУНР на Українських Землях до різних спірних або актуальних питань закордоном" таке:

"Провід ЗЧ ОУНР відійшов від духа програмових постанов III-го НВЗ ОУНР і в соціально-економічних питаннях, ставивши на становищі, що підставовою засадою, основним принципом соціально-економічного ладу і відносин у державі має бути особиста, індивідуальна соціально-економічна самодіяльність кожної людини на базі посідання власності засобів продукції і самої продукції (Див. "Сурма" ч. 18-19, 1950), приписуючи у суспільному секторі тільки "підпоміжну роль".

“ГОМІН УКРАЇНИ” ТВЕРДИТЬ, ЩО “СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЗАЛОЖЕННЯ ОУНР ВІДЗЕРКАЛЮЮТЬ ПРАГНЕННЯ УКРАЇНЦІВ УСІХ ЗЕМЕЛЬ” І “ОДНОЧАСНО ПОСТАВЛЕНІ НА ВИСОТУ ЗАГАЛЬНО-УКРАЇНСЬКИХ ІДЕАЛІВ І СОЦІАЛЬНОГО ПОСТУПУ”, А ТАКОЖ СТВЕРЖУЄ, ЩО “В РОЗ’ЯСНЕННІ ПРОВІДУ ОУНР НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ” БАГАТО СПІРНИХ ПРОБЛЕМ ДОСИТЬ ВИРАЗНО УТОЧНЕНО”.

У супровідній статті Н. Ю. Олешка п. н. “Велетні духа і чину”, “Гомін України” в тому ж ч. 30 з-приводу наведених ним ідей П. Полтави писав таке:

“У світлі наведеного тільки і можна до кінця зрозуміти той вклад у новітні форми українського національно-визвольного руху, що його внесли сл. п. П. Полтава і О. Горновий”. “Не вони були творцями руху, не вони були основоположниками засад його, але вони дали йому те, що по силі значення не поступається перед тим першим: вони надали штучно замкненому в межах одної провінції рухові, замкненому не лише організаційно, але й в системі думання на правду всеукраїнського змісту. Його соціально-політичні заложення відзеркалюють прагнення українців усіх земель, вони приведені у відповідність із історичною дійсністю і одночасно поставлені на висоту загально-українських ідеалів і соціального поступу”. “У таких умовах дуже легко могла повстати загроза ідейного закріплення, мертвого догматизму, як би крайове підпілля не заповнило цієї страшної для руху люки, як би в ньому не знайшлося таких надлюдської сили постатей, як сл. п. П. Полтава і О. Горновий. І вони не тільки спромоглися на це, вони не тільки надали підпіллю значення ідеол. центру цілого руху, в тому числі і тих кадрів його, що закордоном — вони досягли ще більшого: вони зробили поважний вклад у саме вчення про національну ідею, в науку націоналізму”.

У черговому числі з 1 серпня 1953 р. в статті п. н. “П. Полтава про непереможність ідеї нації і національного визволення”, “Гомін України” робить такі додаткові уточнення:

“У попередньому числі нашої газети в доповнення до статті Н. Ю. Олешка п. н. “Велетні думки і чину” ми навели думки сл. п. П. Полтави, що стосувалися основних заложень

українського націоналістичного руху. Це ми зробили доцільно тому, що серед окремих середовищ нашої еміграції є тенденції представляти український визвольний націоналістичний рух — рухом чи то, нібито, соціалістичним чи неомуніцистичним рухом, що, нібито, мав відійти з націоналістичних ідейно - програмових заłoжен. Для цього використовується в писаннях окремих авторів відірвані вислови крайових діячів і публіцистів, у тому передусім П. Полтаву, недивлячись на те, що в різних матеріалах, а зокрема в "Роз'ясненні Проводу ОУНР на українських землях" та у відповіді П. Полтави еміграційному публіцистові Бабенкові — багато спірних проблем чи понять було досить виразно уточнено і, могло б здаватися, цілком задовільняюче".

І так із усіх досі наведених голосів про П. Полтаву з середовища ЗЧ ОУНР виходить зовсім недвозначно, що воно вважає П. Полтаву, так само як і Горнового, своїми ідеологами і ідеологами українського націоналізму.

Але інший погляд на це має інший ідеолог націоналізму — і ідеолог ЗЧ ОУНР — Д. Донцов.

П. ПОЛТАВА ЗАЯВЛЯЄ: "МИ Є ПРОТИ ІМПЕРІАЛІЗМУ, ПРОТИ ШОВІНІЗМУ І ВСЯКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ НЕТЕРПІМОСТІ, ПРОТИ ТОТАЛІТАРИЗМУ І ЗА ДЕМОКРАТІЮ"

У листі до Бабенка ("Вперед", ч. 5/6 1951) П. Полтава пише між ін. таке:

"Грубою помилкою є теж твердити, що "Горновий — це старий марксист". Горновий — провідний член ОУНР на Українських Землях, націоналіст". "Націоналістами ми вважаємо себе тому, що в основі всієї нашої ідеології, всього нашого розуміння історичного процесу лежить а) погляд на націю як на найвищий і найцінніший тип органічної людської спільноти — вищий і міцніший за суспільну класу, погляд на націю як на природне і вічне явище людського світу, погляд на націю як на підмет історії в її міжнародньому розрізі; та б) погляд на національну державу як на ту форму політичної організації народу, яка єдина забезпечує йому найкращі можливості всебічного розвитку, а теж погляд, що система вільних національних держав усіх народів світа є найкращою формою міжнароднього ладу в світі. Подруге, ми на-

зиваємо себе націоналістами тому, що в нашій діяльності ми кермуємося таким єдиним і найвищим гаслом: "Добро української нації — найвищий наказ". Наш націоналізм ми рішуче протиставляємо а) всякому імперіялізмові, б) всякому шовінізмові, в) всякому тоталітаризмові. Ми є проти імперіялізму, проти шовінізму і всякої національної нетерпимости, за здоровий патріотизм, за демократію".

П. ПОЛТАВА ЗА "БЕЗКЛАСОВЕ СУСПІЛЬСТВО І ДЕМОКРАТІЮ" ТА ПРОТИ "КАПІТАЛІСТИЧНОГО ВИЗІСКУ І РАБСТВА" І ЗА "НОВУ СОЦІАЛЬНУ РЕВОЛЮЦІЮ В УКРАЇНІ"

У дальшому в тому ж листі до Бабенка П. Полтава пише:

"Очевидно до цього треба ще додати ту прогресивну соціальну і політичну програму, що її має наш рух (безкласове суспільство та демократія). Ми перекожані, що в такому вигляді наша ідеологія є найвірнішою ідеологією поневоленого народу, який у нашу переломову епоху національно-визвольних і соціальних революцій — в епоху еманципації поневолених народів з - під ярма світового імперіялізму та в епоху звільнення працюючих з пут капіталістичного визіску та рабства — бореться за своє справжнє національне і соціальне визволення".

П. Полтава в цит. статті п. н. "Елементи революційности українського націоналізму" пише таке:

"Боротьба за знищення паразитної класи большевицьких вельмож, боротьба за побудову справді безкласовоо суспільства в майбутній українській державі — це боротьба за нову соціальну революцію в Україні".

П. ПОЛТАВА "НЕ ЗАПЕРЕЧУЄ КЛАСОВОЇ БОРОТЬБИ, БО Ж ВОНА РЕАЛЬНИЙ ФАКТ" І ВВАЖАЄ, ЩО "КЛАСОВА БОРОТЬБА СПРИЯЄ ОЗДОРОВЛЕННЮ ВНУТРІШНІХ ВІДНОСИН У СЕРЕДИНІ НАРОДУ".

В листі до Бабенка ("Вперед") Л. Полтава пише:

"Класової боротьби, ми націоналісти, не заперечуємо, бо ж вона реальний факт, бо ж без боротьби в житті неможливий ніякий прогрес, в тому числі і соціальний. Якщо класова бо-

ротьба сприяє оздоровленню внутрішніх відносин у середині народу і не загрожує йому національній незалежності, або якось основніше не підриває його сили, то ми вважаємо таку боротьбу за цілком з д о р о в е явище”.

П. ПОЛТАВА В “БЕЗКЛЯСОВІМ СУСПІЛЬСТВІ” ВИКЛЮЧАЄ “БУДЬ-ЯКЕ УПРИВІЛЕНОВАНЕ СТАНОВИЩЕ ОДНОЇ КЛЯСИ ЧИ “ЛУЧШИХ ЛЮДЕЙ” І ВИЯСНЮЄ, КОЛИ ТО “ВНУТРІШНІЙ ПОЛІТИЧНИЙ І СУСПІЛЬНИЙ ЛАД НА СПРАВЕДЛИВИХ ДЕМОКРАТИЧНИХ ОСНОВАХ” БУДЕ ПОВНІСТЮ ПОСТАВЛЕНИЙ НА ПРИНЦИП СУСПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.

У справі “безклясового суспільства” виникла була в українській пресі в 1951-52 рр. полеміка між пресою ЗЧ ОУНР і пресою УРДП, і зокрема “Український Самостійник” та “Гомін України” стали в обороні П. Полтави й голошених ним ідей “безклясового суспільства” і “суспільної власності”, при чому покликувалися і на статті П. Полтави, і на “Роз’яснення Проводу ОУНР на українських землях”. Абстрагуючи від того, що при цій обороні “Український Самостійник” (Н. Олещко: “Безклясове суспільство”, ч. 2/52/1952) договорився до такого абсурду, як те, що “майбутнє (безклясове) суспільство не буде безклясовим”,*) важніше для нас буде навести цитовані ними думки самого П. Полтави, подібно як і “Роз’яснення Проводу ОУНР на українських землях” (писане, по всій правдоподібності, також П. Полтавою, на що вказує обставина, що “Сучасна Україна” з 16. IX. 1951., нижче наведені слова “Роз’яснення” приписує П. Полтаві):

І так у цьому “Роз’ясненні” читаємо між ін. таке:

“Слово класа включає в себе різний зміст, в тому числі

*) До речі, до не меншого абсурду договорилася і мюнхенська “Сучасна Україна”, (орган ЗП УГВР), (ч. 19, 19. IX. 1951., Лев Ребет: “Соціальна програма визвольного руху”), мовляв, “гасло безклясового суспільства — це наділі найбільш протибольшевицьке гасло”.

теж різниці маєткового стану різних суспільних груп, різниці фактичного політичного і економічного становища цих груп і т. д. Із словом "кляса" в останній час майже завжди асоціюються оті суспільні нерівності, ота суспільна несправедливість, що існує в капіталістичному суспільстві. Коли ми окреслюємо наше суспільство, як суспільство безклясове, то ми цим підкреслюємо, що ми змагаємо до такого суспільства, в якому не буде кляса в цьому негативному змислі цього поняття, себто не буде поділу на визискувачів і визискуваних, на багатіїв і бідних".

"Під терміном "безклясове суспільство" в основному розуміємо такий суспільний лад, де виключене будь-яке упривілейоване становище одної кляси чи "лучших людей" і де унеможливлений буде визиск, чи експлуатація... Проте ми не заперечуємо тим існування в українській державі різних соціально-економічних груп, прошарків чи кляс, як це прийнято розуміти в кожній економічній науці, ані не виводимо з безклясового суспільства будь-якої "уравніловщини". Можливо, що термін безклясове суспільство для багатьох закордоном неприемливий, нагадує большевицьке соціалістичне суспільство і т. п. Але в нас на Землях цей термін має новий наш зміст і є для нас зовсім сприйнятливий. Большевицьке суспільство має наскрізь клясовий характер і його ніхто з безклясовим суспільством не утотожнює"...

"Наше безклясове суспільство хочемо будувати на суспільній і трудовій власності на знаряддя і засоби виробництва, з одного боку, та політичній демократії з другого боку, що виключить можливість творення експлуаторських кляс капіталістичного чи большевицького типів".

"Сучасна Україна" (ч. І9, І0 вересня 1951, "Соціально-програма українського визвольного руху") наводить такі слова П. Полтави про "безклясове суспільство":

"Під безклясовим суспільством ми розуміємо суспільство, в якому не буде поділу на визискувачів і визискуваних, не буде поділу на відносно невеликі групи багатіїв і величезну масу бідняків, не буде визиску людини людиною, і, як це є в капіталістичному суспільстві, не буде поділу на групи упривілейованих політично і економічно, вилучених із усякої контролю народу вельмож, та безправні політично і визискувані економічно народні маси (як це є в теперішньому большевицькому суспільстві)".

“Гомін України” (Торонто, 16 лютого 1952, ч. 7/143, стаття п. н. “Дискусія чи свідоме фальшування правди?”) наводить такі слова П. Полтави:

“Соціяльне поневолення українського працюючого народу здійснює сьогодні кляса большевицьких вельмож, упривілейована політично і, в слід за цим, економічно. І саме ці два моменти — колоніяльне становище України в системі большевицького ССРСР і соціяльне поневолення працюючих мас українського народу большевицькими вельможами — саме ці два моменти і ніщо інше становлять основну причину економічних злиднів українського народу сьогодні. Ці два моменти зникнуть, коли український народ здобуде повну політичну самостійність і побудує свій внутрішній політичний і суспільний лад на справедливих демократичних основах. Тоді, і лише тоді, принцип суспільної власности можна буде повністю поставити на службу українському народові — народові селян, робітників і інтелігенції. Лише тоді принцип суспільної власности стане основою справді щасливого, справді заможного, справді культурного життя українського народу, стане могутнім рушієм розвитку продукційних сил України. Поворот до капіталізму у випадку України був би в кожному відношенні кроком назад, регресом”.

П. ПОЛТАВА ПРО УПОВНОВАЖЕННЯ ДЕРЖАВИ В СПРАВІ СУСПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, ЗОКРЕМА ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ОДИНИЦІ В КОРИСТЬ ДЕРЖАВИ.

Щоб якнайповніше представити ідеї, голошені П. Полтавою, що — як подає “Гомін України” (ч. 219) — “довший час був незмінним керівником пропаганди” ОУНР в краю — наведемо ще такі слова П. Полтави (за “Сучасною Україною” ч. 19-1951, “До питання “безклясового суспільства”):

“Мабуть, дехто закордоном побоюється, що принцип суспільної власности на знаряддя і засоби виробництва приведе до повного поневолення людини державою, до тиранії правлячих кіл — одне слово, до тих всіх страхіть, що ми їх бачимо в тому відношенні в большевицькій системі. Поперше, гарантією перед поневоленням людини державою, перед тиранією правлячих кіл над народом повинна бути справжня демократія в галузі державного устрою. Коли нарід через

парламент буде мати вплив на всю державну політику, в тому числі й економічну, коли нарід буде контролювати уряд, буде впливати на укладання господарських планів, коли уряд буде що певний час змінюваний — тоді не повинно б дійти до переродження державної влади в тиранію над народом, до поневолення людини державою і т. п. наслідків, для народу без сумніву дуже небезпечних. Подруге, треба погодитися з тим, що в теперішню добу будь-який лад і гармонія в суспільстві можливі тільки тоді, коли суспільне життя буде кероване, організоване відповідними інституціями, наділеними відповідними повноваженнями. Всі ми погодимось, що такою інституцією в рамках окремих народів повинна бути власна держава, власна державна влада. А керування і організування суспільного життя з боку держави веде неминуче за собою певне обмеження в свободі та всіх інших правах одиниці. І одиниця на таке обмеження своїх прав мусить сьогодні піти”.

3.

До часу розламу в ОУН (який, до речі, відбувся рівночасно з заваленням Польщі), Д. Донцов не написав ні одної стрічки ні до одного з кільканадцятьох її різних органів, ні під прізвищем, ні під криптонімом. А що більше, раз навіть запротестував він, коли в “Державній Нації” появилася була стаття (д-ра Дмитра Демчука) з ініціалами Д. Д., що їх уживав і Д. Донцов. Але від 1948 р. аж по сьогодні постійно появляються статті Д. Донцова в усіх пресових органах, які належать до табору ОУНР — в Німеччині, Франції, Англії, Америці і Канаді. Появляються ці статті під його прізвищем, під ініціалами та криптонімами Д. Донцова. І при цьому треба ствердити, що не доводилося нам досі ні в одному випадку стрінуги статті Д. Донцова, яка була б означена в пресі ОУНР як “дискусійна” або з заміткою редакції, мовляв, редакція не погоджується з усіма чи з частиною думок автора; отже редакції всіх часописів, які друкували статті Д. Донцова (зокрема “Українець-Час”, “Український Самостійник”, “Визвольний Шлях”, “Гомін України”, “Вісник”, “Україн-

ська Думка”) сприймали думки і ідеологію Д. Донцова, як свою.

І ті самі часописи, які сприймали ідеологію Д. Донцова як свою, разом із тим — як це свідчать уже цитовані досі голоси про П. Полтаву мюнхенського “Українського Самостійника”, лондонського “Визвольного Шляху” і канадійського “Гомону України” — сприймали також як свою ідеологію П. Полтави, яка унята також у постановах III-го НВ Збору ОУНР. І діялось це не в промежутку кількадесять, кільканадцять чи хочби кількох років!

Так коли взяти як приклад найновіщі публікації, то “Гомін України”, який у ч. 30 (219) з 25 липня 1953 р. друкує працю П. Полтави і називає П. Полтаву і О. Горнового “надлюдської сили постатями”, які “зробили поважний вклад у науку націоналізму”, разом із тим у ч. 35 (224) з 29 серпня 1953. р. і в дальших друкує працю Д. Донцова п. н. “Формотворчі ідеї провідної верстви” і називає Д. Донцова “великою людиною”, “виразником доби” і своїм “ідейним основоположником”. Але ще цікавіше те, що в одному і тому самому числі (ч. 35-224 з 29 серпня 1953) “Гомону України”, на одній і тій самій стороні, а що більше побіч себе, є стаття з фіміяном Д. Донцові, як “творцеві нового етапу нашої історії”, і стаття про “10-річчя III-го НВ Збору ОУНР”, який “схвалив нову програму ОУНР і накреслив напрямні діяльності ОУНР”. Однак і це ще не все. Бо, коли про Д. Донцова “Гомін України” (ч. 36, 5 вересня 1953р ст. 3) пише, що “більше, як будь-коли являється Донцов актуальним і сьогодні”, то подібне твердження він висказує (ч. 35, 29 серпня 1953, ст. 1) і про нову ідеологію-програму III НВ Збору ОУНР, до речі, від якої, як відомо П. Полтава (який, мабуть, її проектував) закликав ЗЧ ОУНР не ухилитися: “Те кредо III НВ Збору ОУНР — Організація заховала і досі заховує”.

А між тим навіть для людини, що має перші, еле-

ментарні поняття в ідеологічних справах, повинно бути яким, що “демократія” Полтави і “аристократія” Донцова; “усуспільнена власність” Полтави і “приватна власність” Донцова; “безкласове суспільство” з “класовою боротьбою”, яке виключає “якенебудь упривілейоване становище одної класи і кращих людей” Полтави і — “інертна, тупа народня маса-голотачернь” та “каста ліпших людей-правителів” Донцова, та кінець-кінців “націоналізм” Полтави і “націоналізм” Донцова це зовсім відмінні ідеології, і тому не можна їх не тільки **рівночасно разом обі** визнавати, але навіть ставити побіч себе. Їх можна ставити тільки **проти себе!**

Це — повторяємо — повинно б бути ясне навіть для людини з елементарними поняттями в ідеологічних справах, та ще й тоді, коли б Д. Донцов ніде і ніколи ні одним словом не висловився про ідеологію П. Полтави. Між тим Д. Донцов на сторінках **тої ж самої преси ОУНР** зовсім ясно, неоднократно і доволі обширно висловився і про “Позиції українського визвольного руху” і взагалі про ідеологію П. Полтави і про самих ідеологів — П. Полтаву і О. Горнового. Ми тут зачитуємо тільки дві його статті.

ДОНЦОВ ПРОТИ “ОТРУЙНИХ” І “ОБЛУДНИХ ІДЕЙ” ШИРЕНИХ “ВИСОКОМУДРИМИ ПРОРОКАМИ БОЛЬШЕВИЦЬКИМ ЖАРГОНОМ” І “МОСКОВСЬКИМИ СЛОВЕЧКАМИ”, “З ЧИМ БОРОВСЯ В СЛОВІ І ЧИНІ НАЦІОНАЛІЗМ” І ПРОТИ “ПОЗИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ”, ЯКІ НА ЙОГО ДУМКУ “НАСКРІЗЬ МАРКСІВСЬКИМ ЖАРГОНОМ ЗАХВАЛЮЮТЬ СОЦІЯЛІСТИЧНИЙ ЗНЕВИДЖЕНИЙ УСІМ НАРОДОМ ЛАД, З ЯКИМ БОРОДАСЯ МЕЧЕМ УКРАЇНА В 1917 - 21 РР.”

Зараз, коли тільки в 1948 р. появились “Позиції українського визвольного руху”, оголосив Д. Донцов статтю п. н. “Шатость малоросійська” на сторінках

ню-йоркського "Вісника" ч. 12 за грудень 1948 (органу ООЧСУ), де друкувалися також статті Ст. Бандери (чч. 37, 38-9, 40) і З. Карбовича - Я. Стецька (ч. 27, 38-39). В цій статті Д. Донцова читаємо між ін. таке:

"Отже ці, у високій мірі отруйні для нас, давно здається забуті облюдені ідеї, з якими у вогні революції здавалося б скінчила Україна, таборова публіцистика висуває знову з-під поли на продаж. І не лише ці! Рівночасно серед іншого "завалашого" краму, який офірується нещасним землякам високою мудрим проороками — знайдете цілий асортимент всякого роду дрібних ідейок — якими мається ушаслизити неньку. Тут і "прогрес", і "соціальна справедливість", і "трудоий народ" — і матеріальний добробут — і про те, що "сам народ буде сувереном" в "релятивно-суверенній" Україні, все запозичене з большевицького жаргону, щоб збивати з пантелику нарід і відвести його з його правдивого шляху — створення з нації могутньої сили, з своєю власною, не чужою провідною верствою, без якої всякі вигуки про "народ" і "прогрес" лишаються порожньою балаканиною. А до цього вся ота писанина густо нашпикувана московськими словечками..."

"І ось, коли ми читаємо деякі "націоналістичні" публікації на цю тему, нам здається — прошу не дивуватися, я знаю, що говорю, нам здається, що ми читаємо большевицьку або соціалістичну агітку. В кожному випадку все те, з чим борюся в слові і в чині націоналізм, тут представляється читачам, як нова суто українська правда. В одній публікації ("Позиції українського визвольного руху", "Прольог", Мюнхен) ми довідуємося, який лад має бути запроваджений в Україні. Відразу скажу — щоб уникнути баламутства — що лад, захвалюваний у цій нібито "націоналістичній" книзі, є попросту соціалістичний лад. Себто лад, з яким мечем борюлася Україна в пам'ятні роки національного зриву 1917-1921 років, лад зненавиджений усім народом нашим... Правда, автор публікації боїться ще називати свою дитину по імені, але навіть поверховні читач побачить, що він просто поручає нам як суспільний устрій — соціалізм, новітню форму кошарового устрою людської отари. Передусім весь жаргон книжки є наскрізь марксівський, — тут і "розвиток продукційних сил", і "знищення кляс", "усуспільнення засобів продукції" — все як у Карла Маркса або Володимира Леніна!

"Довідуємося з книжки, що автор змагається "лише за ліквідацію принципу приватної власности на знаряддя і за-

соби виробництва" ... Лише! Далі іде — ліквідація буржуазії (може й куркулів теж?), вивласнення селянина, який буде лише державним орендарем, не власником своєї землі (ст. 12). Далі іде теж запозичена у большевизму, фраза про ліквідацію визиску "людини людиною" (а як буде з визиском людини державою?). Є й про "п'ятилітки?", є й про "передачу засобів виробництва в руки трудящих", що й буде "останньою прогресивною соціально-економічною концепцією, якій належить майбутнє". Все це — бачить — "скріпить націю", знищить суспільні класи, приведе "до більшого розвитку продукційних сил" і "піднесе націю на вищий ступінь національної спаяності і свідомості".

"Ні, не за це боролася Україна в пам'ятні роки визвольної боротьби тридцять років тому. Не за це бореться вона і тепер".

Тут треба ще раз підкреслити, що ця стаття Д. Донцова не була дискусійною, ані не мала замітки редакції, немов з усіма чи з деякими думками автора редакція не погоджується, отже редакція тим самим прийняла ці думки за свої.

ДОНЦОВ КРИТИКУЄ "НОВИЙ УСТРІЙ, ЩО ЙОГО РЕКОМЕНДУЮТЬ ДЕЯКІ НІБИТО "НАЦІОНАЛІСТИ", А ЯКИЙ "Є ЧИСТИМ СОЦІЯЛІЗМОМ" І ОСУДЖУЄ ТИХ "НОВОСОЦІЯЛІСТІВ І НАЦІОНАЛІСТИЧНИХ СОЦІЯЛІСТІВ, ЩО НАЗИВАЮТЬ СЕБЕ ЧОМУСЬ НАЦІОНАЛІСТАМИ" І КАЖЕ, ЩО "З ТИМ ВІТРОМ ЗІ СХОДУ ПОРА СКІНЧИТИ".

У цитованій уже статті п. н. "Шатость малоросійська" в нью-йоркському "Віснику" ч. 12(23) з грудня 1948 р. Д. Донцов вказуючи, що не за ідеї, виложені в "Позиціях українського визвольного руху" боролася Україна тридцять років тому і "не за це бореться вона й тепер", в дальшому пише між ін. таке:

"Ні, соціалізм не фаворизує розвиток продукційних сил, він його гальмує! Ні, ліквідація визиску людини людиною з заміною капіталізму соціалізмом, веде не до соціального визволення людини, а до її ще гіршого визиску всемогутньою державою! Ні, "передача засобів виробництва в руки трудящих", при соціалізмі, не допоможе тим трудящим, вона при-

веде тільки до того, що ці засоби виробництва неминуче опиняться в руках тупої і тиранської бюрократії! Що многі країни вступили на цей погубний шлях, це не значить, що наша нація, як стадо баранів, має й собі вкладати голову в нове ярмо! Ліквідація принципу, самого принципу, приватної власності не приведе до економічного добробуту; вона приведе до економічної руйни!

"Цей "новий устрій", що його рекомендують деякі нібито "націоналісти", а який є чистим соціалізмом, з усіма своїми облудними гаслами, це троянський кінь, з якого як у Росії, вилізуть голпліти тоталітарної бюрократії, всесильної, тупої і жорстокої".

"Де знищено самий принцип приватної власності (як прагнуть наші "націоналістичні соціалісти"), там нема де зупинитися. Там "капіталістом" і "ворогом народу" стає наперед власник фабрики, далі власник дрібного варстату, а потім звичайний ремісник". "Ось що таке їх соціалізм! Безклясова суспільність? Такої нема і не може бути. Лише, що замість кращих людей, які зайняли б провідне місце в нації вільною конкуренцією, вони запроваджують нову касту соціалістичних босів - бюрократів, володарів життя і смерті "суверенного народу". Ні, на цю вудку не повинні зловитися націоналісти! Не повинні приймати як останнє слово мудрости стару марксісько-большевицьку жуйку, яку виринув уже раз наш нарід у кривавих роках 1917 - 21. Без приватної власності нема економічного добробуту. Без приватної власності — людина стає невільником, що не в стані боротися з тиранією тоталітарної держави. Приватна власність має стати здобутком усіх і кожного, в суспільності має бути як найбільше приватних власників, а не лиш один — всесильна тиранська держава".

"Дехто з тих новосоціалістів, що називають себе чомусь націоналістами, каже, що їх пропаганда робиться з "тактичних оглядів", мовляв, "східняки" так заражені тими ідеями, що відразу їх не можна скаптувати для ідей націоналізму... Неправда! Ми теж бачили тих "східняків", але мабуть кожний знаходить те, чого шукає".

"З тим "вітром зі сходу" пора скінчити. Скінчити з тим рабським малпованням всього негативного, що зацепила слабим головам в Україні Москва. В царині економіки — мусить націоналістична доктрина проголосити неблаганну війну на віки проклятому соціалізмові в усіх його формах від ультра-червоного до рожевого. В царині політичній мусимо проголосити нетикальну засаду державної незалежності, не усяких "уній" і "федерацій". В справі духової культури мусимо на-

п'ятнувати, як згубний, всякий релігійний індеферентизм або большевицьке безбожництво. Нарешті в справі внутрішнього устрою нашої держави — проголосити засаду нашого традиціоналізму, вільної — не уярмленої соціалізмом — нації і вільної людини з своєю власною верствою лучших людей, як провідною верствою, не з тоталітарною бюрократією. Всяку нанесену з Москви саламаху ідей — безбожництва, соціалізму і федерацій — мусить український націоналізм відкинути і поборювати”.

ДОНЦОВ БЕЗПОСЕРЕДНЬО ОСУДЖУЄ ПОЛТАВУ І ГОРНОВОГО, ЗАКИДАЮЧИ ІМ “ПАЧКОВАННЯ ІДЕЙ З ЧУЖОГО ПОЛЯ”, “ОБМАНЮВАННЯ І НИЩЕННЯ ІДЕЇ НАЦІОНАЛІЗМУ” ТА ЩО ВОНИ “І НІБИ МАРКСИСТИ, І НІБИ НЕ-МАРКСИСТИ, І НІБИ НАЦІОНАЛІСТИ, І НІБИ ДЕМОКРАТИ, І НІБИ САМОСТІЙНИКИ І НІБИ УНІОНІСТИ-КОСМОПОЛІТИ” І “СВОЮ БЕЗІДЕЙНІСТЬ АБО “КІЛЬКАІДЕЙНІСТЬ” ПІДНОСЯТЬ ДО ВИСОЧИНИ ЗАСАДИ” ТА “ХОЧУТЬ НАКИНУТИ ВОЮЮЧІЙ УКРАЇНІ ПОЛІТИКУ БЕЗПРИНЦИПНОСТІ”.

Три роки пізніше в тому ж ню-йоркському “Віснику” (органі ООЧСУ) в статті п. н. “Шлях у провалля!” (ч. 1(48) за січень - березень 1951) Д. Донцов пише між ін. таке з-приводу ідеології П. Полтави - О. Горнового:

“Світ, в який вступив диявол — “отець лжи” — мусить бути забріканим світом. Все в ньому виступає під маскою, боячись назвати себе своїм ім'ям. Роблять це і ті, які, називаючи себе націоналістами, обманюють і нищать ідею націоналізму, ідею української Правди. А під популярним стягом націоналізму пачкують “з чужого поля” ідеї та ідейки, що ними вибрукований шлях у провалля. Які ж ідейки “з чужого поля” пачкують вони? Передусім ідейки ідола советської Московщини, Карла Маркса. О, не в цілості, ні! Одні — три чверги з його “науки”, другу — половину, щоб не відразу додумалися люди, про що йде. І соціалізм — о, теж не в цілості, а частинами, щоб затруювати поволі... “Ми погоджуємося з критикою капіталізму К. Маркса”. “Ми оцінюємо позитивно соціалістичну концепцію перебудови суспільства”,

бо марксизм же прагне створити нову збірноту "без визискувачів і визискуваних" ... Але — не думайте, що "ми" — марксистки, нічого подібного! "Ми — проти марксизму" і "якнебудь зв'язування нас із марксизмом є глибокою помилкою". Так вкоротці виглядає стаття п. Полтавина на цю тему.

"Як ви не приймете цю мішанину "за" і "проти" за нове Євангеліє, — то ви ворог визвольного руху. Бо ця наука — це "ідейна еволюція" націоналізму, "дозрівання руху" — від Міхновського до Маркса. Карл Маркс — це патрон та ідеолог Сталіних, Троцьких і Кагановичів. Ні Карл Маркс, ані соціалізм взагалі, зовсім не думав визволити визискуваних, ані знищити визискувачів; він хотів підчинити визискуваних, особливо ненависне соціалістам селянство, новій банді визискувачів, партійній бюрократії під шумливою назвою "диктатури пролетаріату". З якої рації треба "позитивно оцінювати" цю концепцію? Навпаки, треба здирати маску з бородатого пророка деструкції — не капіталізму, а християнської цивілізації. Треба палити його отруйні "твори" у вільнім Києві. Але нас переконують, що еволюція українського націоналізму веде до марксизму ... Автор статті зазначає, що "ми" прийшли до марксизму не "як учні Маркса", а "в боротьбі з Марксом". Для Маркса і його вірних — це мабуть не робить різниці. Навпаки — вірні більше радіють не з правовірних, а з "розкаяних грішників". Цих навіть не відразу під стінку ставлять.

Другий ідол деяких "націоналістів" — це "розвоєві тенденції сучасного світу". Говориться при тому багато і про свободу та демократію, при чому напр. Франко, який побив комуністів і оборонив віру — є на індексі, бо недемократ, а Тіто, недавній сталінський слуга, є демократ. Недавно і китайський Мао був аграрним демократом. Свою "демократичність" націоналісти ці посувають так далеко, що в ім'я її й до "загально-європейської Унії" прилучити Україну хочуть. Очевидно, як "самостійну державу", але це знову маска! Мафія, яка майструє оту "паневропейську" чи навіть світову "Унію", має мати свою армію, свою поліцію, свій "наднаціональний уряд". А щодо самостійності окремих націй, то дадуть таку, яку давав Керенський і Ленін ... Але наші націоналісти — самостійники! В цім ніхто не сміє сумніватися, як ніхто не сміє сумніватися, що вони антимарксистки ... Бо на двос говорять ...

Одним словом, вони — і те, і те: ніби марксистки, і ніби немарксистки ... І ніби націоналісти, і ніби демократи ... І ніби самостійники, і ніби "уніоністи" - космополіти ... Коли ж

зробите їм закид двосудшности, — вони щиро обуряться. Бо ж якраз у тому бачать свою заслугу! Людина ж одного переконання — це туман, якого фантазії не дадуться примінити в практичній житті! Він "ретроград", що не вмiє йти за віком і за "прогресом"! Людина нееластичної думки!

Більше того! Свою без-ідейність або "кількаідейність" вони підносять до височини засади. Одні кажуть: "Ми проти прив'язування нас до будь-яких доктрин і теорій"... Отже проти всяких основних принципів, на яких фундувалася б їх програма чи акція. Зате мають такі "політичні концепції", які "впливають не з доктрини, а з реальних потреб і вимог українського народу" і з "роззовсих тенденцій сучасного світу"... Отже "реальні потреби" України — суперечні в с я к і й доктрині. Може й доктрині націоналізму? А даліше: чого ви думаєте, що вимоги України ідуть паралельно до роззовсих "тенденцій сучасного світу", і яких саме? Пануючі т е п е р "тенденції" в бік соціалізму, атеїзму і світового уряду, я в н о в о р о ж і інтересам України. Як же їх можна ідентифікувати? Другі кажуть: "Ми не хочемо зв'язуватися з жадною філософічною системою", житимемо без філософії, себто без світогляду. Підемо туди, куди нас потягнуть "роззовсі тенденції світу"... Інші ("Сучасна Україна") ще отвертіші: "Як можна, кажуть, визнати ідеалізм чи матеріалізм як світогляд? Сьогодні ще не знати, який із них у науці переможе! — чи спір рішиться "в бік ідеалізму чи реалізму". Як жеж "ми" можемо себе зв'язувати з одним чи з другим". А як завтра буде вирішено інакше як сьогодні, що тоді?

І цю політику б е з п р и н ц и п н о с т и (ні туди, ні сюди), або пасивного приймання того, що хтось дець вирішить, хочуть накинати воюючій Україні... Залежно від того, який "німець" візьме гору. Вчора націоналіст, нині демократ, потім марксист, а потім?"

"Відкидаючи "теорії" й "доктрини" наші націоналісти мусили поставитися скептично і до релігії. Хто "позитивно ставиться" до науки комуністичного мандарина Карла Маркса (цілком чи частинно), той не може позитивно ставитися до релігії. Націоналісти наші обурені, як сміє хтось жадати, щоб націоналіста "мав зобов'язувати християнський світогляд"? Як сміють їх кликати на боротьбу "проти атеїзму, матеріалізму, марксисту?" Бути демократом чи соціалістом — це конче потрібно. Але бути християнином? Це ж проти "прогресу"! Тому в своїх заявах — вони ввелімінували поняття і слово "Бог". Тому — серед "духових і матеріальних надбань" нації — їх інтересує: наука — на першій місці, культура — на другій,

церква — на останнім. Про релігію не згадується. Зокрема цікаво поставив справу релігії п. О. Горновий ("Суч. Україна"). Ідеалістична філософія з тезою, що "основою світу є ідея, дух, що існував першим і скоріше від природи", створивши її, себто що основою світу є Бог, — ще "недоведена наукою". Отже нема що її й приймати!"

Таке становище Д. Донцова до П. Полтави і О. Горнового та до ідеології ОУНР, що її вони заступали і пропагували. Познайомившись з цією ідеологією й з становищем Д. Донцова до неї, поставмо собі запит: чи можна утотожнювати ідеологію Донцова і ідеологію Полтави і вважати ці дві ідеології за одну, або чи можна ставити ці ідеології побіч себе і визнавати їх разом і рівночасно?!...

ДОДАТКИ

(ПОЛЕМІЧНА ЧАСТИНА)

ЧИМ НАЦІОНАЛІЗМ НЕ Є?

Людина*) що варилася в казані революційно-підпільної боротьби, що стояла осторонь від ОУН, є наражена на великі труднощі, коли вона спробує усвідомити природу українського націоналізму. Вона стоїть безрадна перед грубими стосами журналів, газет, книг, усім тим, що створила націоналістична думка впродовж десятків років. Ба більше, у цих величезних стосах все таки здебільшого бракуватиме тих основних і найґрунтовніших першоджерел, що підводять до основ, дають ключ до розуміння цілості і які сьогодні стали вже раритетами.

Треба признатися, що ще й досі Ахілевою п'ятою націоналізму є відсутність популярних і синтетичних підсумовуючих праць про український націоналізм як світогляд, програму, стратегію й тактику.

ЯК ПРОТИВНИКИ ПРЕДСТАВЛЯЛИ УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ?

А тим часом на кожному кроці людину, що хотіла б пізнати цю революційну духовість оточують пересуди про український націоналізм; немудро, але пропагандивно спритно скомбіновані, ці пересуди вражають свідомість і убивають бажання глибше знайомитися із суттю справи. Над творенням їх багато попрацювали не лише вороги-окупанти українських земель, але й на-

*) Цей розділ є дослівним передруком з деякими скороченнями одноіменного розділу книжки Ю. Бойка п. н. "Основи українського націоналізму" (1951) з незначними доповненнями, опрацьованими на підставі: 1) статті В. Лопатинського п. н. "Ще про несвісну партійну пропаганду", "Новий Шлях", Вінніпег, ч. 33/1952. 2) книжки В. Мартинця п. н. "За зуби й пазури нації" (Париж, 1937) і 3) "Розбудови Нації" (Прага, 1928 - 1934).

ші політичні противники в середині національно-визвольного табору. Витрачено чимало паперу і чорнила на доведення, що український націоналізм є “копією чужих рухів”, “фашизмом”, “німецькою інтригою” тощо. Особливо злобним ставленням відзначалися соціялісти — соціал-демократи, так само як і соціялісти-революціонери — які ніколи не мали іншого окреслення для українських націоналістів, як “фашисти”, “нацисти”, “реакціонери” і “терористи”, намагаючись навіть уникати означення “українські націоналісти”.

ЯК СОЦІЯЛІСТИ ЗЛОБНО І НЕСОВІСНО ХАРАКТЕРИЗУВАЛИ ІДЕОЛОГІЮ О. У. Н.?

Газетно - пропагандивний підхід до українського націоналізму бачимо навіть і в книгах, завданням яких мав би бути дослід. Сумним прикладом такого роду є вже цитована книга проф. І. Мазепи “Підстави нашого відродження”, ч. 2, де на стор. 101 - 102 читаємо (повторяємо для пригадки):

“Донцовський націоналізм залишався ідеологією Організації Українських Націоналістів (що повстала під його впливом) аж до початку другої світової війни. Наші націоналісти зрозуміли пропаганду Донцова, з його захопленням “чиннами” Муссоліні, як заклик до наслідування ідеології фашизму. Тому не задовольняючись абстрактною теорією Донцова, його прихильники почали самотужки шукати конкретизації його “програми” за допомогою теорії й практики італійського фашизму, тим більше, що саме в цей час (початок тридцятих років) італійський фашизм досягнув свого найбільшого розвитку”.

Отака несовісна і злобна критика характеристична у нас впродовж цілих десятиліть. Щоб подолати український націоналізм, вона творила його карикатуру і тоді в цю карикатуру спрямовувала свої стріли, затросні жовчу. Як заялозена мелодія шарманки-катеринки, що

ви її чуєте не в перший раз, проникає у вашу звукову пам'ять мимохіть, так і ця пропаганда відбивається в поняттях свіжої для політики людини і творить комплекс упередження до націоналізму.

НАВІТЬ “ЕНЦИКЛОПЕДІЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА” ТЕНДЕНЦІНА

Та що більше, навіть у 1952 р. такий твір, який повинен мати характер найвищої науковості й об'єктивності, а це “Енциклопедія українознавства”, як бачили ми вже, показався вповні тенденційним, коли мова про ОУН (стор. 560. т. 7, 1952)

ЖИВЕМО В ЕПОСІ НАЦІОНАЛІЗМІВ

В основі світоглядної концепції націоналізму лежить переконання, що кожна нація є органічною своєрідністю. Як така, вона не може переймати чужого світогляду, бо це лише викривило б її природу і завело б її на манівці. Світогляд тільки тоді зрушує, піднімає до дії, запліднює, коли він витворився з внутрішніх потреб нації. Світогляд — це не лише система логічних понять, інтелектуалістичних висновків. Він є висловом всього комплексу людської свідомості. Якщо це світогляд національний, то він зв'язаний з усіма струнами національної душі. І націоналісти змагають, щоб їхній світогляд таким і був.

Сказане про своєрідність націоналістичної духовості не стверджує однак того, що український націоналізм розвивався цілком ізольовано від виявів націоналізму в інших країнах. Навпаки. Живемо в епосі націоналізмів. Розвиток націй іде не раз як рух близько розташованих рівнобіжних ліній. В таких умовах усе те, що виявляється внутрішньо спорідненим у національних розвитках і що дається до органічного перетоплення в горнилі національної душі, може бути і запозиче-

ним. Таких запозичень не оминув і український націоналізм.

Наш рух треба поставити в однім ряді з іншими революційно - визвольними націоналістичними рухами, як ірландський "Сін-Файн", єгипетський "Вафт", індуський з його гаслом "Сварай" (незалежність) тощо. Ці рухи були предметом вивчення українських націоналістів і, напр., в ірландців ми не одно перейняли щодо стратегії визвольної боротьби чи її техніки.

Є Й НАЦІОНАЛІЗМИ ХИЖІ І ПОНЕВОЛЮЮЧІ

Коли ж іде мова про націоналізм панівних націй (напр. московський, польський, німецький націонал-соціалізм, італійський фашизм та ін.), то в підході ОУН до них виявлялося багато обережності, критичності, підставою чого була свідомість, що це — націоналізми хижі і поневолюючі.

Доба двадцятих - тридцятих років була добою, коли Європа стояла під знаком активізації фашизму й націонал-соціалізму. Вони ставали "модою дня", створювали таку духову атмосферу, в якій саморозбрювалися і найбільші до того послідовники супротивної течії — демоліберальної.

НАВІТЬ АНГЛІЙСЬКІ СОЦІАЛІСТИ ГОВОРИЛИ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ СВОЄЇ ДИКТАТУРИ

Згадати хоч би еволюцію поглядів Ллойд-Джорджа чи Стаффорда Кріпса: Останній, один із впливовіших представників лейборитської партії в англійському парламенті 1933 року, висловився в Соціалістичній Лізі, що коли б його партія прийшла до влади, то необхідно було б перейти від парламентарно - демократичного урядування до диктатури. Газета "Івнінг Ньюс" в передовій від 31 січня 1933 р. з цього приводу писала:

"Сер Стаффорд Кріпс говорив про імовірне встановлення диктатури, коли лейбористи придуть до влади.

Ми не вбачасмо в цій можливості нічого злого, бо диктатура є одною з кращих форм уряду, якщо тільки вона в руках відповідної особи. Ніхто не має рації протестувати проти того, що лейборизм піддається щораз більше впливам сильних методів Муссоліні й переймається ідеєю його наподібнювати. Єдиний наш жаль полягає в тому, що досі англійська соціалістична партія не видала ані однієї людини, що була б здатна вести за собою партію, і тому можливості появи в ній диктатора ще досить далекі”.

Це були часи, коли чимало українських демократів перефарбовувалися в “майже націоналістів”. Орган цих перефарбованих, уенерівський журнал “Ми”, для “піднесення авторитету” Петлюри порівнював його з... Пілсудским, Гітлером і Муссоліні (“Ми”, 1936, ч. ІУ, ст. 9).

А втім не забуваймо, що новочасні чи сучасні диктатори і тоталісти це здебільшого колишні соціалісти, та ще й соціал-демократи, марксисты, що й не дивно, коли зважимо, що саме Маркс стояв за диктатурою (пролетаріату). Так польський диктатор Пілсудскі це член “Польської Партії Соціалістичної”, Муссоліні член соціал-демократичної партії, Ленін і Сталін це члени соціал - демократичної партії, а навіть гітлеризм мав офіційну назву — німецький націонал - соціалізм.

ЧЛЕНИ ПУН І “РОЗБУДОВА НАЦІЇ” ПРО ФАШИЗМ І НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІЗМ (РАСИЗМ)

Як же в цю добу задокументували себе українські націоналісти у відношенні до фашизму і гітлеризму?

Ще тільки но клалися перші цеглини в будову ОУН, а постава націоналістів до фашизму виявилася на сторінках провідного ідеологічного органу “Розбудова Нації” зовсім недвозначно:

“Італійський фашизм завжди мав свою державу, яку треба було лише підперти, підремонтувати, підвести нові підмуровання, поставити побиті вікна, пофарбува-

ти стіни та гарненько причепурити. Перед молодим українським націоналізмом стоїть цілком інше завдання; він мусить ще віднайти свою державу, сприяти можливо скорому та щасливому її народженню й твердою рукою підтримати, коли вона почне здійматися на ще кволі ноги.

Різниця величезної, принципіві ваги. Фашизм є націоналізмом нації державної, ворожої будь-яким іредентам, готовий усіх і вся принести в жертву культові своїй твореній держави.

Український націоналізм є, навпаки, націоналізмом нації недержавної, що тільки живе іредентизмом і готовий принести всіх і вся в жертву для зруйнування культу тих держав, що не дають йому жити”.

Так писав Є. Онацький у “Розбудові Нації” (Листи з Італії. Дещо про фашизм) в 1928 р.

“Розбудова Нації” ще в 1932 р. твердила: світоглядіві зариси українського націоналізму сягають тих часів, коли фашизму не було і в сповиточку. Коли соціалісти утотожнюють український націоналізм із фашизмом, то вони тим самим розписуються в своєму невмінні чи небажанні розрізнити національно й історично своєрідні явища. Згадуючи про крайового команданта ОУН сотн. Ю. Головінського, що невдовзі перед тим згинув від руки окупанта, “Розбудова Нації” писала:

“Чи Головінський, що вів акцію в Галичині в р. 1930, був ближчий до Муссоліні, чи був це той самий Головінський, який ще до повстання італійського фашизму здобував із українськими військами Київ? Чи він у році 1930 продовжував традиції р. 1918, а його чинність була й тоді й нещодавно різними проявами одного українського націоналізму, — чи в р. 1918 він боровся за Україну, а в 1930 р. “пересаджував італійську квітку” на український ґрунт? Чи могили Басарабової, Мельничука, Крупи, Луцейка, Любовича, Пісецького, Голояда, Пришляка (членів УВО-ОУН), є

продовження могил українських стрільців із часу збройного змагання за волю 1918 р., чи може є вони “шгучно насадженими італійськими квітками”? (“Розбудова Нації”, 1933, 1 - 2, ст. 53).

В основі фашизму лежить зневага до народньої маси, недооцінка творчої ролі народу в історичному процесі. “О, юрбо незчисленна!” — так починав свої промови Муссоліні перед народнім форумом. Ця зневажлива реторична фігура відображає суттєву наставу фашизму. Наслідування цієї настави знаходимо у Д. Донцова. Але організованому націоналізмові вона не тільки чужа, а й знаходила в ньому різке заперечення. На думку тодішнього члена Проводу Українських Націоналістів М. Сціборського (“Націократія”, 1935) зрілість “еліти” стоїть у тісному зв’язку зо зрілістю народу в цілому. Свою провідну роллю еліта може виконати тільки тоді, коли має близький духовий зв’язок з народом і постійно притягає з його надрів усе нове й нове поповнення. Він пише:

“Між тим у сучасності існують тенденції легковажити ці підстави суспільного розвитку; і це приводить аж до встановлення дивовижних “законів”, згідно з якими провідники й диктатори не лише не є витвором більшості, не лише не мають рахуватися з її намаганнями, але своєю власною волею і часто всупереч бажанням народу, “цієї суми пасивних нулів” — мають здійснювати йому ж на користь те, чоґо він сам ніколи навіть собі не усвідомив би”...

Дуже влучно заперечує Сціборський доцільність диктатури, як постійної форми державної влади, і показує її небезпеки. Автор “Націократії” вдумливо підходив до явища фашизму. Він не відхрищувався від нього будь-що-будь, навіть знаходив у ньому деякі аналогічні елементи для націоналізмів взагалі, але ті основні пороки фашизму, що вели останній до загибелі, Сціборський критикував ясно і сміливо, і це в той час, коли в світі складалося переконання, що фашизм запа-

нував в Італії міцно і надовго. У фашистському державному устрої вбачав він устрій поліційного панування, що призводив до обмеження суспільної творчості і поневолення індивідуальності (М. Сціборський, Націократія, ст. 76).

З цим підходом до фашистської диктатури у Сціборського гармонізують і оцінки проф. Онацького, що вказують причини провалу фашизму в 1943 році, дані на сторінках “Українського Вісника”, які й стали підставою обвинувачень супроти проф. Онацького під час ув’язнення його Гештапом. На цім прикладі немов символічно поєднувалися тоталітарні режими — фашизм і націонал-соціалізм — в боротьбі супроти українського націоналізму.

З епохи занепаду цивілізації, культури і моралі може вийти людство лише великими героїчними зусиллями. І лише та нація, що принесе з собою в світову дійсність героїчний стиль життя, стане Месією прийдешніх днів. Такого переконання був д-р О. Кандиба-Ольжич. На італійський фашизм з його героїчною позою він задивлявся критично. Це був героїзм, культований на ґрунті занадто давніх традицій римської імперіяльності. “Італійський фашизм надто легкою ціною прийшов до влади, не створивши кривавого героїського міту”. З того ж самого штандпункту творення героїчного стилю життя розглядав Ольжич і націонал-соціалізм, але нічого, крім пародії на героїзм, не знаходив він у Третьому Райхові. Гітлеризм, на думку Ольжича, “занадто стратегічно опанував країну”. Він писав:

“До того ж, в ідеології гітлеризму стільки залишків XIX століття, як природознавчий матеріалізм расової теорії і тому подібне, а в практиці стільки кон’юнктуральності, опортунізму та звичайної облуди, що світовідчуття світовідчуттям, а до створення героїчної культури треба ще дуже багато” (“Обрії”, 1936, 12. III, ч. 6).

Тодішній член ПУН, В. Мартинець (у книжці “За

зуби й пазурі нації” Париж, 1937) так з’ясовував ставлення до расизму:

“Коли німецькі расисти обороняють чистоту німецької чи там нордійської (північної) раси, коли вони всі інші раси (не тільки жидівську!) вважають “нижчими” расами, і тому є проти мішання нордійської раси з іншими (зокрема з українцями), то це не означає, щоб це все, як напуги, ми повторяли за німцями або аналогічно приміювали до української нації. Це тимбільше, що навіть на проблеми “чистоти” німецької раси ми можемо мати відмінні погляди від німецьких расистів”. “Нація має бути для нас приматом всіх приматів, а не раса. А коли так, то на питання: “Чи дбати нам про чистоту раси?”, треба відповісти: дбаймо про силу нашої нації, а про чистоту раси можемо не дбати, оскільки це не шкодитиме силі нашої нації”.

Ставлення до націонал-соціалізму в нашій націоналістичній ідеології було завжди виразно негативне. Расизм — ніщо — висловлювався С. Николишин напередодні совєтсько-німецької війни у своїй знаменитій книзі про український культурний процес.

Євг. Онацький у статті “Культ успіху” (1936) дав убивчу критику так теорії націонал-соціалізму, як і передбачуваної ним політичної практики:

“В Німеччині виробилася теорія расизму, що поділяла не лише індивідів в окремих націях, але й окремі нації на “удачників” і “невдачників”, відмовляючи останнім усяку надію на можливу зміну обставин. На думку німецьких расистів, попередні “удачі” чи “невдачі” вже раз на завжди виявляють перед лицем світу волю Божу щодо індивідів і народів”.

Вказавши, що ця “теорія” не є випадковим наростом на німецькій духовості, а коріниться ще в поглядах Гегеля й набирав виразності у Ніцше, автор продовжує:

“Щоб так писати, треба дійсно вірити, що “пани”

будуть вічно “обраними”, а “забуті” — “забути-ми”. . . Німці взагалі думають, що сила є єдиною передумовою успіху. І саме тому тут не може бути місця ані для великодушності, ані для милосердя. Вища раса не може кермуватися правилами моралі й чести, що кермують життям інших народів, бо “мораль панів” не може бути “мораллю рабів”. . . Проте, історія виказала, що самої сили для остаточного успіху не вистачає. Більше того, вона виказала, що зловживання силою в свою чергу породжує в досі слабкому противникові несподівану силу спротиву, яка кінець-кінців перемагає.

Є. Онацький, згадуючи досвід світової війни 1914-18 рр., продовжує:

“Зловживання німців силою під час війни, їх невмолима жорстокість, їхнє заперечення всякого милосердя до ворога дали їм дійсно спершу величезну перевагу, але в остаточному розрахунку, який лише приймається в політиці на увагу, викликали такий рух громадської думки в цілому світі, що викинув на протинімецький фронт свіжі сили Америки з її невичерпаними можливоєстями в грошах і людях, і привів до страшної німецької поразки..”

“Ми знаємо (хоч би на власній шкурі в час Української Держави 1918 р.), як мало рахувалася з почуваннями інших цісарська Німеччина. Расистські теорії націонал-соціалізму засвідчують досить виразно про те, як мало рахується з почуваннями інших і Німеччина Гітлера, що виразно трактує всі народи, як “нижчі раси”, а німецький нарід називає “втіленням найвищої людськості на землі”.

Цитуючи з “Майн Кампф” Гітлера цинічні рядки про наміри здобути “Лебенсраум” на Сході для Німеччини коштом поневолених Москвою народів, дуже плястично розкриває Онацький ту істину, що між українством і націонал-соціалізмом не можна передбачити ніяких інших взаємин, крім запеклої боротьби.

Блискуча аналіза основ націонал-соціалістичного світогляду, переведена Онацьким, дала йому змогу з глибокою прозірливістю передбачити не лише крах III Райху, але і причини цього краху:

“Культ успіху, в тій формі, в якій він виявляється тепер у націонал - соціалістичній Німеччині, веде не до успіху, а до моральної й фізичної ізоляції, себто невдачі”.

Із усього сказаного бачимо, що головні форматори ідеології українського націоналізму вже в першій десятилітті існування ОУН відмежували духову своєрідність нового світогляду від чужосторонніх неорганічних впливів.

Але від світогляду залежить і політична практика в своїх основних, спрямовуючих виявах. Тому зрозумілим є твердження націоналістів, висловлене в 1940 році на сторінках “Української Пресової Служби”, що Українська Держава не буде ні націонал-соціалістичною, ні фашистівською і, що коли Україна спроможеться на свій повнотний політичний вияв, то її держава відповідатиме її динамічно - творчим духовим властивостям, які висловлені в націоналізмі.

Світогляд сполучається тисячними нитками з політичною стратегією і тактикою. Самостійності світогляду українського націоналізму відповідає також суверенність його політичної стратегії. І скільки не розпиналася большевицька й польська преса, трактуючи наш рух як “німецьку інтригу”, скільки не підспівували їм у цьому деякі українські соціалісти й демократи, фактів, що разюче твердять протилежне, недавня історія залишила нам подостатком. Вже 1934 року “Розбудова Нації” писала про цілий ряд випадків видачі з боку гітлерівської Німеччини членів ОУН в руки польської поліції. Таке поступовання розцінене на сторінках націоналістичних видань як “бестіяльне”. І цілком одверто писала “РОЗБУДОВА НАЦІЇ”:

“Ці факти — це заразом вже й для сліпого надто переконуючий доказ брехливості польсько-московської пропаганди проти ОУН і злісного потакування за нею наших рідних “приятелів”, неначе б то українські націоналісти є на “службі Гітлера” та є “знаряддям німецької політики” (“Розбудова Нації”, 1934, УІ - УІІ, ст. 166).

Коли Третій Райх практично зіткнувся з українською проблемою в своїй експансії, виявилось, що головною організованою перешкодою з українського боку його прямуюванням були націоналісти.

“Міжнародня опінія, не знає, наприклад, того факту, що коли Німеччина згодилася на окупацію Карпатської України Мадярщиною і через своїх офіційних відпоручників порадила місцевим провідникам українського націоналістичного руху добровільно піддатися мадярським військам, то ці провідники їм відповіли: “Добровільно піддатися? В українській мові немає таких слів! Будемо боротися!”

Це авторитетне свідчення подає М. Сціборський в журналі “ПРОБОЄМ” 1939 р., ч. 15, де він з їдким сарказмом висміює всіх тих, що безкритично чекали на німців, як “визвольників”:

“Вони свято вірили, що Гітлер навіть пообідати не сяде, а одразу закасає рукави та почне “робити” для них Україну. Безкритичні, не посідаючі знань, потрібної культури, політичного й життєвого досвіду, не вміючи відрізнити гарних слів і гасел від жорстоких законів реальної політики; — забуваючи стару, як світ, правду, що історична й політична суверенність кожної нації безпосередньо залежить від рівня її ідейної й духової незалежності — вони гадали, що досить змалпувати чужі зразки й слова, як справа України вже буде полагоджена!”

Це друкувалося в Празі, окупованій німцями. В таких умовах подібно висловлюватися можна було ли-

ше ставлячи на карту боротьби все. Тут слово намацально переростало в діло. Воно вже вагітніло кров'ю.

Дальші події підпільної боротьби ОУН довели, що український націоналізм дав гідний бій націонал-соціалізові на просторах нашої розлогої Батьківщини. Суверенність у теорії виявила себе як суверенність і в практиці.

ІДЕЙНО - ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТИП "ВОЛЕВОГО НАЦІОНАЛІСТА"

Порівняльні розважання над ідеологією українського організованого й т. зв. волевого націоналізму (вістниківства, донцовства) ми обмежили тільки до основних засад-тез і головних висновків, і на цьому були б справу взагалі закінчили, і ані на цю тему, ані у зв'язку з нею нічого більше не писали б, коли б саме у зв'язку з цією розвідкою: 1) не прийшов до редакції "Нового Шляху" анонімовий лист "вістниківського націоналіста" (висланий із Ст. Кетеринс, Онт., 23. I. 1953) і 2) коли б не появилася стаття самого Донцова в лондонським "Визвольнім Шляху" (ч. 4-67, ІУ-1953). Обидва ці виступи просто самі напрошуються, щоб ними зайнятися для доповнення теоретичних міркувань і вжиття їх як шкільних прикладів хоч би тільки для показу ідейного обличчя "вістниківських націоналістів" та їх духового батька*).

*) Розвідка ця друкувалася наперед фейлетонами у вінніпезькому двотижневнику "Новий Шлях" в рр. 1952 - 1953 і оце в січні 1954 р. виходить окремою книжкою. І саме цією обставиною пояснюється, на перший погляд, дивний факт, що ще не появилася книжка, а вже майже на рік перед її появою, стрінулася вона з критикою, а що більше, в ній дано відповідь критикам. З останніх узято на увагу: 1) анонімового "вістниківського націоналіста", 2) д-ра Д. Донцова і 3) проф. С. Драгоманова, і саме їх полемічними виступами займається цей і наступні розділи книжки.

АВТОПОРТРЕТ "ВІСНИКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛІСТА", ДОНЦОВСЬКОГО "ВИБРАННЯ НАЦІ", "АРИСТОКРАТА-ПРАВИТЕЛЯ З ПАНІВНОЇ КАСТИ-РАСИ ЛІШИХ ЛЮДЕЙ", "НОСІЯ ВЕЛИКИХ ІДЕЙ", "ШЛЯХЕТНІШОГО ТИПА ЛЮДИНИ" І "МАЙБУТНЬОГО ЮРІЯ ПЕРЕМОЖЦЯ"

Отже до редакції "НП" прийшов лист (оригінал є до розпорядимости бажаючих!) такого змісту:

"Хвальна Редакціє!

Хочу дещо пригадати Вам і Вашим півголівкам з "Нового Шляху", які відпекуються від "донцовства" і які йому приписують "фашизм і нацизм". Чи дійсно так справа мається?! Мабуть, в 33 році Ви помістили були статтю під наг. "Мусоліні, Гітлер і Коновалець". Чи не було це малповання?! А чи Унівські організації по Канаді у своїх галях не славили "вождеві" і простягали руки як і фашисти?! А чому? Бо тоді була така "мода" в Європі. Донцова націоналізм створений на козачій добі від Хмельницького, де в той час нарід оспівував ті часи "нема то краще, нема то лучше, як в Україні жить!" Націоналізм Донцова створений на Шевченкові, Лесі Українці, Грінченкові, великому Міхновському, Тютюнникові, Крутах, Базарі. А тепер прийняла його УПА. А ідеологія Ваша створена на драгоманівсько-бакунівській Центральній Раді. А її "творці" Сціборські, Онацькі, Мартинці й Андрієвські це на Вашій мові "творчі" націоналісти. Правда, що треба Вам дати кредит, що й Ви виховуєте "поетів", "письменників", ну й графоманів і віршоплетів. А тепер шодо Вашого "об'єднання", то раджу Вам, щоб зробили ударну кампанію за грішми. А тоді замовте кілька тонн каруку й будете ліпити докупити всіх і вся включно з комуністами, аби більше. А тоді Ви з "КУК"-ом доконасте великого діла, себто "об'єднання". Це є одинокий для Вас вихід. Тоді напевно буде великий матеріальний успіх, а це є найважлише. Бо, щоб спиратись на гаслах Христа, — не багато званнях, а мало ізбраних! Одначе це не для Вас, ні повище згаданих півголівків — їх душа ні серце цього не приймас. Тому повище згаданим "цяцям" не судилось бути ковалями нації-держави. Дарма, що вони претендують на це.

Вісниківський Націоналіст".

ДОНЦОВСТВО ЦЕ НЕ ТІЛЬКИ ІДЕОЛОГІЧНЕ, АЛЕ И ПСИХОЛОГІЧНЕ ЯВИЩЕ.

Як бачимо, лист не вимагає відповіді і не для отримання відповіді він писаний. А втім не може вимагати відповіді отакий анонімовий еляборат, в якому брехня доганяє провокацію, а ця переганяється з клеветою, і що в ньому культура й інтелектуальний рівень автора вповні відповідає вимогам “волевого націоналізму” (“воля життя не має нічого спільного з розумовою здібністю”) і що його мотиви також відповідають вимогам “волевого націоналізму” (“мотором - мотивом наших вчинків є власне бажання, афекти, пристрасті”). Пристрасті тут просто бухають із кожного слова — “ненависть”, “нетолерантність”, “виключність”, “фанатизм”, “фантазія”, “бездоказові пориви”, “аморальність”, “нелюдяність”, та інші захвалювані Донцовим “вимоги волевого націоналізму” та засоби вношення “роздсру в рідну хату” і “боротьби з всеукраїнством”.

Наведено цього листа не для полеміки з ним, і ані навіть не так для показу, як на практиці виглядають донцовські “вибранці нації”, “носителі великих ідей”, “борці за націю, її оборонці, її провідна верства”, “аристократи-правителі з панівної касты-раси ліпших людей”, “шляхетніший тип людей” і “майбутні Юрії Переможці”, які “єдино вони, вони самі виведуть націю з стану ганьби” і “тільки вони потраплять вивести країну з руїни”. Важніше тут те, що наведений еляборат вказує, що справжніми носіями ідеології “волевого націоналізму” (вістниківства, донцовства) можуть бути тільки одиниці саме з ідейно-моральним обличчям оцього закалтуреного героя закамарків, “вістниківського націоналіста”.

А таких одиниць у нас доволі, як зрештою в кожному іншому суспільстві. Зате у відмінності від кожного іншого суспільства, в нас ці одиниці і їх діла дістали “ідеологічну підбудову” саме від Донцова. Особливо

все, що найгіршого видало українське підпілля, зокрема братовбивники, носять на собі печатку і благословення батька “волевого націоналізму”, що його носіями і ревними реалізаторами вони були.

Але що найцікавіше, оті “вістниківські націоналісти”, “донцовці”, є чи там були не тільки в поодиноких групах табору “блискучого відокремлення”. Цей тип ненависника, нетолерантного і обмеженого догматика, нелюдського фанатика, аморального розбивача всеукраїнського національного фронту є в нас усюди, в різних партіях і групах. І нікуди правди діти, в різних партіях і групах, а також поміж безпартійними Донцов мав і ще сьогодні має, — правда, вже небагато — своїх визнавців-прихильників, чи ліпше носіїв свого ідейно-морального багажу. Вони є навіть у партіях і групах, яких він поборював і поборює і які його поборювали і поборюють.

Бо “донцовець” це не так ідеологічно-політичний тип, а в першій мірі тип психологічний. Таким, наприклад, типовим психологічним “донцовцем” є, на нашу думку, соціаліст Панас Феденко. Це нічого, що Панас Феденко є соціал-демократом, бо поперше, Донцов колись також був соціал-демократом, як і Феденко; подруге, сьогодні вони обидва не є вже марксистами, бо Донцов покинув марксизм кілька десяти років тому, а Феденко недавно. Так само в обох них пішла в кут федерація з Москвою. Що більше обидва вони сьогодні визнають ідеї Міхновського — самостійну і соборну, незалежну українську державу та безкомпромісову боротьбу з Москвою. Отже в засадничих ідеях у них однаковість тепер подібна, як була тоді, коли обидва вони були соціалістами. Також це нічого, що Феденко є заприсяженим противником українського націоналізму, бо поперше і Донцов є не меншим противником ОУН та її ідеології, а подруге — і це найважливіше — щоб бути донцовцем, не треба бути зовсім націо-

налістом. Навіть абстрагуючи від того, що своїх власних духових дітей Донцов недавно називав “націонал-комуністами”, треба ствердити, що сам Донцов не завжди був націоналістом, але завжди був — Донцовим, особливим і незмінним типом сам для себе. Донцов і як соціаліст-марксист, і як “волевий націоналіст”, наприклад, **однаково** “вносив роздор у рідну хату”, **однаково** боровся з всеукраїнством, **однаково** був нетолерантним ненависником, **однаково** тримався неморальної засади, що “ціль освячує засоби”, **однаково** був нетерпимим догматиком-фанатиком і т. п. Зовсім подібно як і соціаліст Феденко тепер як самостійник, і 20 років тому як марксист, і 35 років тому, як федераліст. Тому не ідеї є найважливіші для визначення “донцовців”, “донцовства” й самого Донцова. Донцов нераз міняв свої ідеї, і зрештою від марксизму, почерез “волевий націоналізм”, дійшов сьогодні до своєрідного мезальянсу цього “волевого націоналізму” з расизмом і з ідеями ще недавно поборюваного ним Липинського, що у висліді дало — “аристократію-касту ліпших людей”. Донцов проповідував досі різні ідеї, але все ж залишився незмінним як духовий феномен і психологічний тип. А втім цей дух-психіку сам Донцов вважає альфою і омегою свого “Націоналізму”. Чи не цікаво, що він свою книжку “Націоналізм” починає (альфа) моттом Фіхте — “тільки початок **зовсім нового духа** може нам помогти” — і тими самими словами її закінчує (омега). Отже цей дух, дух донцовський, важний також коли мова про соціаліста Феденка, навіть коли б він був далі марксистом, і то недивлячись на те, що він поборював, поборює і, напевно, буде далі поборювати Донцова. Куди важніше те, що Феденко і Донцов це рідні душі, бо соціаліст Феденко, подібно як Донцов, вносив і вносить “роздор у рідну хату”, бо він бореться з всеукраїнством, бо він не хоче національної єдності і політичної консолідації і противиться їм, бо він відкидає національний солідаризм, бо він нетолерантний фанатик,

сліпий догматик, жадний влади ненависник і аморальний “герой закамарків”, для якого “ціль освячує засоби”, себто, він духом рідний брат Донцова, хоч його ненавидить (відомо ж донцівські “ідеї” “ненависти” і “роздору в рідній хаті”!). За винятком висловів, що дотичать особи самого Донцова, Феденко, на нашу думку, міг би підписатися під листом “вістниківського націоналіста”. Міг би підписатися, бо він таке саме і подібне пише в “українським демократичнім органі Наше Слово”.

Приклад Феденка вказує, що донцовство це скорше психологічне, ніж ідеологічне, явище та що воно не тільки не є політичним рухом, але навіть як ідеологічна течія чи скорше емоція не є зв’язане тільки з одною політичною групою, а має своїх “носіїв” — правда, щораз менш численних, останніх могоканів, — у різних політичних групах і поза ними в безпартійнім середовищі. Що більше, треба ствердити, що в таборі “блискучого відокремлення” “вістниківських націоналістів” було і ще тепер є відносно найбільше. Але й тут одна група (УГВР) зірвала з донцовством остаточно і раз назавжди, а друга (ОУНР), яка дає Донцову притулок і можливість писання (на обмежені теми) у своїх органах, ніяк не має сьогодні ясного, виразного і усталеного ідеологічного обличчя, а борсається між ідеалізмом і матеріалізмом, між “волевим націоналізмом” Донцова і “Позиціями українського визвольного руху” Полтави, чого одним із проявів є недавній “Лист до членів ОУНР” Ст. Бандери, і його уступлення з головства організації.

“ВІСТНИКІВСЬКІ” МЕТОДИ

Уже в першій критиці-рецензії на “Націоналізм” Донцова, що я її написав у 1926 р. (“Студентський Вістник”, Прага, 1926), я закинув Донцову **необ’єктивність і тенденційність** у підході до поодиноких осіб (напр. Шевченко, Драгоманів) і явищ. Докладніше цей мій погляд у відношенні до всіх писань Донцова між рр. 1921 і 1929 з’ясував я в книжці “Українське підпілля” (1949, ст. 227) так:

“Мене особисто разило те, що ерудит тої міри, що Донцов, не цурався тенденційности й необ’єктивности. Що більше, в нього це стало неначе за с а с а д о ю й було п р и т а м а н н о ю рисою. І це в рівній мірі в полеміці і при позитивному відношенні, себто й тоді, коли він громив когось, і тоді, коли він когось хвалив. В першому випадку він бачив самі чорні кольори, в другому самі білі. Чорне або біле, зло чи добро, чорт або янгол. Коли супротивник — тоді не мав він ні одної позитивної риси; коли приятель — тоді не мав він ні одної хиби.

Але не тільки це. При полеміці, замість знайти найсильніше місце супротивника й те, що для цього супротивника є суттєвим, Донцов, навпаки, неначе милувався вишукуванням найслабших та ще й несуттєвих місць, і громив по них із завзяттям, гідним ліпшої справи; а коли додати, що не менше любив виривати цитати — часто не закінчені речення, а то й поодинокі слова — і “підмащував” їх своєю “підливою”, то не дивно, що у висліді він “доказував” противникові діла, нераз далені від інтенції цього ж, а то й протилежні їм.

Але подібну однібічну методу стосував Донцов і до осіб та явищ позитивних для нього. Типовим прикладом може служити Шевченко, в протилежності до Драгоманова, в подачі Донцова; перший — янгол, другий — чорт; перший виідеалізований не тільки на уосіблення сили й волі та герольда боротьби, але на просто якусь демонічну постать; другий опоганений як злий дух України, уосіблення слабости й

дефетизму, причина всіх її нещасть. Обидва "підмальовані" під смак Донцова і обидва неправдиві.

Шевченко й Драгоманів це не винятки, а приклади, типові для методики писання Донцова. Мене це разило, що Донцов подібною методою цілком непотрібно знецінює свої писання, викликає внутрішній спротив кожного критичного читача й провокує на свою адресу закиди необ'єктивності й тенденційності".

Від цих часів до нинішнього дня Донцов зовсім не змінився, недивлячися на те, що його полемічні методи викликували постійно застереження, обурення й протести.

Можна тут навести приклад із останніх часів, а саме відповідь на полемічний виступ Донцова (на сторінках пар. "Українець-Час") католицького "Шляху" у Філадельфії, який (в чч. за січень-лютень 1953) в уступі п. н. "Полемічні методи Д. Донцова" писав таке:

"В останніх статтях намагається д-р Донцов довести, що всі погляди його книжки ("Націоналізм") згідні з християнством, що він у нічому ані трохи не помилився, що то, мовляв, ми кепські богослови, а не він. Саме намагання дуже гарне й шляхетне... можна б тільки привітати. Можна б, якби не цілий ряд "але". Можна б, якщо Донцов справді поробив би був якісь поправки у своїх поглядах з - перед 26 літ, якщо б відвинув, а навіть осудив, ті місця, які, очевидно, суперечать з основними засадами християнської етики... Тим часом Д. Донцов вхопився зовсім інакших метод:

1. Замість робити корективи (поправки) своїх поглядів, він почав, з одного боку, інтерпретувати їх інакше як це стоїть написано чорне на білому в його книжці, або деякі з них узагалі промовчувати, запевняючи, що там усе згідне з християнством, а з другого боку, в одному випадку навіть нагинати християнство до поглядів книжки, а не навпаки. Таким чином створює Донцов велику небезпеку ересі (подавання за правду віри того, що тим правдам супротивне).

. У книжці д - ра Донцова ми розрізнили в попередніх статтях як елементи добрі, позитивні, цінні, з якими ми згідні, так водночас і інші, погубні, шкідливі, поганські, які рішуче треба відкинути і від яких треба прочистити ментальність тих людей, що колись розчитувались у цій книжці. З цього сумішу елементів автор книжки користає і — замість з л е м е н т

ти відкинути, він їх захищає добрими. Щоб послати нашу позицію у дискусію, зображує він справи так, немов то ми є не тільки проти злих складників його "Націоналізму", але й проти добрих — всупереч тому, що ми виразно відрізняли й відмітили.

3. Врешті Д. Донцов намагається звести нас до спільного знаменника з усіма тими партіями, що колинебудь і з яких небудь мотивів виступали проти його "Націоналізму". Його логіка дуже специфічна: ви, мовляв, виступаєте проти моєї книжки — при тому не бере до уваги, з яких мотивів і проти котрих елементів — отже ви, видно, — так сугерує він поміж рядками — маєте такі самі погляди, як і інші особи чл партії, що критикували мою книжку, дарма, що ми ані з цими особами, ані партіями нічого спільного не мали й не маємо.

Ми вже не говоримо про те, що цілий тон Донцових статей і цілий ряд висловів невідповідний і образливий. Ота небезпека ересі, створена Д. Донцовом, викривлення нашого становища, його неправдиві інсинуації і сугестії, та його методи дискусії приневолюють нас взяти голос" ... "Не стосуватимемо полемічних метод Донцова, бо вони шкідливі й грішні; а проти стоскування їх супроти нас мусимо якнайрішучіше застерегтися і водночас взагалі міцно запротестувати проти впровадження таких метод в українську публіцистику... Не ми фальшуємо погляди Д. Донцова, тільки він сам їх фальшує, щоб зробити сприємливими для християн". "Той "найздібніший публіцист" хапає з повітря всі закиди, щоб тільки обвинити свого противника (при таких методах не важко бути здібним публіцистом!)"

Це тільки два голоси, та й то з середовищ, які засадничо не відкидали Донцова, які в неодному з ним погоджувалися і які в неодному йшли з ним разом; а що найважливіше, які не вживали супроти Донцова його власних метод. Що більше, середовище ОУН аж до другої світової війни — згідно з виразним дорученням голови ПУН полк. Є. Коновальця — взагалі збувало мовчанкою всі випадки Донцова проти ОУН і її провідників, і навіть стримувалося від критичної оцінки його ідеологічних писань. Це зовсім не здержувало, а навпаки, тільки осмілювало його продовжувати свої методи, приміювані ним зрештою до всіх нелюбих

осіб і середовищ, дарма, що ці методи спричинювали закиди на його адресу, почавши від фальшування цитатів, почерез вживання явної брехні, а скінчивши на зовсім непочеснім закиді — бандитизму пера.

Не було б, можливо, ще так зле, коли б справа обмежувалася до самого Донцова, але діло в тому, що Донцов, як чоловік публіцист, давав злий приклад іншим, зокрема своїм молодим прихильникам, які ідучи слідами свого вчителя й тримаючися його засади “ціль освячує засоби”, і собі вживали вісниківські методи, понижуючи цим загальний рівень української публіцистики. Не без значення є тут і те, що й противники Донцова, тримаючись засади “з противником борися його зброєю”, і собі хапалися за донцовські методи. Не говорю вже про такого П. Феденка, але навіть такий поважний публіцист, як В. Липинський, у полеміці з Донцовим не уникнув цього і мені вже раз доводилося з того приводу писати:

“А вже зовсім не подобалися мені випадки Донцова проти В. Липинського, бо зворотами як “Пане Вячеславе” витикає польське походження Липинського, який у відплату називав Донцова “Петькою Щелкопоровим”, витикаючи йому московське походження. Це справді було сумне явище”.

*

У попередніх розділах уже вказано, що Донцов свідомо применшував і неправдиво представляв піонера-прабатька українського організованого націоналізму М. Міхновського, який ще пів століття тому (від р. 1891 почавши) визначив перші основи ідеології й програми українського націоналізму (українська нація як найвищий ідеал, визволення української нації, революційна акція, збройна боротьба за визволення, державна самостійність і незалежність, соборність, націократія, національний солідаризм, народовластя тощо). Про книжку Міхновського “Самостійна Україна” (1900 р.) Донцов у своїм “Націоналізмі” (1926) писав неначе вона “яко практичну мету виставляла автономію (привернення Переяславських пунктів)”, хоч сама назва

книжки цьому перечить і хоч Міхновський видвигнув уже в 1900 р. у ній перший гасло “незалежної самостійної держави”, “держави одноплемінного національного змісту”, “державну незалежність у ділянці міжнародних відносин” і “самостійну, нероздільну, вільну, єдину, одну Україну від Карпат по Кавказ”.

Та гірше те, що Донцов не тільки применшував і неправдиво представляв Міхновського, але що він просто експропріював Міхновського з батьківства українського націоналізму і з первородства ідеї самостійної незалежної української держави, поширюючи фальшиву легенду, немов то перший і єдиний Донцов у 1913 р. на всеукраїнським студентським з'їзді підніс гасло самостійности України і є, піонером самостійницьких змагань України та батьком українського націоналізму.

У своїм “Націоналізмі” Донцов наводить (при кінці книжки) наступні голоси (про свій реферат на студентським з'їзді у Львові в 1913 р.) таких ігнорантів в українській справі, як “Прикарпатская Русь”, москвофільська “Речь”, польська “Kulturca” та інші:

“Сю річ (реферат) належить трактувати, як першу ластівку, будячих ся самостійницьких стремлень серед українців у Росії”.

“Відірвати полудневу Русь від Росії, пірвати всякі зв'язки з нею, проголосити повний політичний сепаратизм — ось реальний і конкретний клич під теперішню хвилю після думки найбільш радикального ідеолога політичної самостійности України”.

“Спроба Донцова є першою і покищо одинокою з сих спроб”.

Те, що цитовані органи в 1913 р. не мали найменшого поняття про працю (та ще й нелегальну) М. Міхновського на Наддніпрянщині, в царській Росії, не дивно; і тому також не дивно, що вони таке писали, тим більше, що Міхновського ми аж тепер просто відкриваємо (не тільки завдяки соціялістам, але й завдяки

замовчуванню Донцова!). Ярослав Оршан ("Розвиток української політичної думки за сто літ", Альманах "Ідея в наступі", 1938) писав: "Сьогоднішнє націоналістичнє українство мусіло Міхновського до певної міри "відкрити", бо соціалістична доба в Україні викляла його". Що ж до Донцова, то він не тільки як наддніпрянець і сучасник Міхновського, але й як кол. член РУП і пізніший член російської соціалістичної "Спілки", добре знав хто такий Міхновський і ще в 1900 р. читав його брошуру "Самостійна Україна", а тому коли передруковував у "Націоналізмі" наведені голоси, то свідомо творив фальшиву легенду, немов це він, Донцов (а не Міхновський), перший підніс гасло самостійної і незалежної української держави.

Та найцікавіше в цілій справі є те, що Донцов не тільки в згаданім своїм рефераті в 1913 р. не підніс перший гасла самостійности, але взагалі не підносить цього гасла, а тільки гасло — "відірвання від Росії", "зірвання всякої злуки з нею", "політичного сепаратизму", але не на те, щоб здійснити ідею Міхновського — "самостійну нероздільну, вільну, єдину, одну Україну від Карпат по Кавказ", а щоб "відірвати полудневу Русь від Росії" і прилучити її до Австрії.

У згаданім рефераті Донцов говорив таке ("Д. Донцов: "Сучасне політичне положення нації і наші завдання". Реферат виголошений на Всеукраїнському Студентському З'їзді в липні 1913 р. у Львові", Львів 1913, стор. 17; цитую за "Нар. Волею", 1953):

"Одиноким виходом для неї (української нації) мусіла б бути програма не автономізму, лише політичного сепаратизму... Тим самим полишаю на боці питання самостійности України. Бо актуальним є не гасло самостійности... а гасло відірвання від Росії, зірвання всякої злуки з нею — політичний сепаратизм".

У цьому світлі привласнення собі Донцовим пер-

вородства ідеї самостійної української держави набирає особливого посямаку*).

Ще один приклад.

У книжці п. н. “Забронзовуємо наше минуле” (Париж, 1937, ст. 27-29) писав я між ін. таке:

“Підійдім до нашого Драгоманова не в площині пам’ятників і пошани як до “будителя народу”, а з простою логікою, як його ідеологічний політичний противник. І ось що треба ствердити: Що цілий багаж творчости Драгоманова, себто абсолютно й без винятку все, що написав Драгоманов, має примінення в сьгоднішній дійсності — цього не буде твердити й найбільш завзятий оборонець Драгоманова. Ми ідемо далі й згорн приймім, що нічого, і то абсолютно нічого з творчости Драгоманова не має примінення сьгодні. Та ба, приймім найбільш негативне заложення противників Драгоманова: що ціла без винятку творчість Драгоманова не тільки крайньо шкідлива у відношенні до сьгоднішнього дня, але й була шкідлива не менш на свій час. Але... але чи якраз таке крайньо негативне становище не наказувало б поступати інакше, ніж поступаємо? Коли кому це цікаве, може обчислити розмір протидрагоманівської літератури й її відношення до розміру писаної творчости Драгоманова. Та важніше щось інше. Признамся, що коли б не протидрагоманівська література (і то література публіцистичного, та ще й також масово-пропагандивного характеру!), то я за винятком прізвища Драгоманова, кількох наголовків його творів і кількох загальникових фраз — нічого більше не знав би про нього. Протидрагоманівська література не тільки запізнала мене дуже обширно з ідеями й взагалі з творчістю Драгоманова, не тільки примусила мене запізнатися з полемічною літературою оборонців Драгоманова й з оригінальними працями Драгоманова, але запізнала мене з всякими подробицями з діяльності

*) Е. Бак у ст. п. н. “70-ліття д-ра Донцова” (“Наше Слово”, ч. 20. XI. 1953) бажаючи “Донцову здоров’я і дальших многих літ”, пише таке: “На початку I світової війни 1914 р. Донцов належав до Союзу Визволення України... Цей Союз поставив собі завдання — створити, після поразки царської Росії у війні, незалежну Україну. Донцов незабаром відійшов від Союзу і почав працювати не для самостійности, а для “сепаратизму” (за прилучення Наддніпрянської України до Австрії). За це він, з доручення австрійської влади, в часі війни вів пропаганду у світовій пресі, осівши в Стокгольмі. Союз Визволення України окремою заявою рішучо відмежувався від цієї “патріотичної” акції п. Донцова”.

Драгоманова, з його оточенням, його перепискою, навіть із різними дрібницями його приватного життя, себто кінець - кінців спричинила, що я набув стільки відомостей про Драгоманова, що їх навіть у 1/100 частині до сьогодні не маю про Лесю Українку чи М. Міхновського, не кажучи вже про Хмельницького чи Святослава. Це відноситься в ще більшій мірі до загалу повосенної молоді, яка — смію твердити — оригінальних творів Драгоманова зовсім не читала і знає Драгоманова тільки з протидрагоманівської літератури. Не говорю навіть про те, що протидрагоманівська література й виступи примушують забирати слово — оборонців Драгоманова (не рідко творять їх!), яких культ Драгоманова був би чисто формальним, бо смію це також твердити — "драгоманівські" кола за винятком одиниць (отих "оборонців" Драгоманова) не дуже то більше пріють над студіями оригінальних творів Драгоманова. Отже "що забагато, то нездорово" — як каже одна приповідка, і в тому перший парадокс переборщеної протидрагоманівської кампанії. Другий парадокс ось який: коли противники Драгоманова поборюють його за його федералізм, русофільство, космополітизм і соціалізм, та роблять це, як заявляють, з огляду на сьогоднішній день, себто тому, щоб цими ідеями не заражувати сучасних поколінь і щоб ці ідеї не здобули сьогодні права громадянства — оборонці Драгоманова не тільки промовчують чи навіть заперечують русофільство й федералізм, але представляють Драгоманова як українського самостійника й соборника та ворога Москви й Польщі й навіть як того, що осудив унію Хмельницького з Москвою". "По правді сказавши, не розумію, пощо творити навколо особи Драгоманова ту задушливу атмосферу пральні старих брудів, яка тягнеться роками, і не розумію, пощо до тої атмосфери втягається молоде покоління. Чи не ліпше з таким самим запалом, але чимсь більш корисним заповнювати сьогоднішній день, який має в програмі далеко важніші й більш корисні завдання. Приклад із Драгомановим не означає, що іде тільки й виключно про Драгоманова, а тимменше, що іде про оборону його ідей. Іде про принцип, з яким взагалі маємо підходити до нашого минулого".

Розуміється, ці замітки відносилися в першій мірі до Донцова (хоч і не подано ні його ні інші прізвіща), який десятки років при кожній нагоді в своїх книжках, статтях і видаваних ним журналах поборював Драгоманова, що йому надавав переборщеного значення і поза яким просто не бачив важнішої справи. Це не зна-

чить, щоб Драгомановим взагалі не займатися і щоб він був недоторканим табу. Я ж сам нераз писав проти Драгоманова і друкував у редактованих мною органах такі ж праці інших авторів. Але йшло про те, щоб “з мухи не робити слоня” і “що забагато то нездорово”. Зокрема коли мова про Донцова, то до вище наведених аргументів долучався ще один: зануда, таки звичайна зануда. Уявм собі, що хтось нас кожного дня настирливо переконує, що сонце світить тільки вдень: за тиждень почне це вас нудити, за місяць будете мати того всього досить, за рік — забагато, а за десять чи двадцять? А саме так було з Донцовим, який десятки років воював і до сьогодні воює з Драгомановим, як з головним ворогом української нації і на точці Драгоманова леначе дістав манію переслідування.

Але й не це важне. Бо, як каже римська пословиця, помилятися річ людська, і міг помилятися Донцов, і моє становище відносно Драгоманова могло бути помилкове. А втім і коли воно було б об'єктивно слушне, Донцов міг не признавати слушности моїм аргументам і міг висунути свої контраргументи. Але чи це брак цих контраргументів чи просто замилювання до своїх традиційних вістниківських метод, подиктували йому інше поступовання:

Поперше, відповідаючи у “Вістнику” (1937), Донцов вириває в середині речення незакінчений цитат із моєї книжки, мовляв, **Мартинець сам признався в своїй книжці, що “за винятком прізвища Драгоманова, кількох заголовків його творів і кількох загальникових фраз — нічого більше не знав” про Драгоманова.** Отже донцівське: ціль освячує засоби, а ціллю було: зразу вбити двох заяців — з одного боку “доказати” щось зовсім протилежне до того, що я тверджу, а з другого боку представити мене за **повного неука й цілковитого ігноранта**, з яким — виходило б — шкода взагалі говорити. До речі, при подібній донцовській методі, з таким самим успіхом можна легко “доказати”, і то на під-

ставі Св. Письма, що Ісус Христос проповідував ненависть до ближнього й безбожництво, а на підставі подібно спрепарованих цитатів із писань самого Донцова “доказати”, що Донцов це ряний москаль, та ще й большевик, ученик Леніна і Сталіна, приятель Берії, горить безмежною любов’ю до Росії і ціле своє життя працює для комуністичної революції і для підкорення світу під владу Москви. Але вертаймося до Драгоманова.

Подруге, в тому ж “Вістнику” рівночасно Донцов проносував і нап’ятував мене як оборонця Драгоманова, подібно як і проф. Є. Онацького (який у тому ж часі висловив у справі Драгоманова тотожні думки зо мною), і оцю явну неправду вже 16 років постійно, рік річно, при різних нагодах повторює. Вже по 2-ій війні писав він про це на сторінках паризького “Українець-Час”. А в квітні 1953 р. на сторінках лондонського “Визвольного Шляху” (ч. 4-67) знаходимо такі слова:

“Він (В. Мартинець) разом із п. Онацьким, у своїх публікаціях “забронзовував” Драгоманова і Грушевського, політиків так шанованих соціалістами. Донцов же ж навпаки — їх “відбронзовував”.

Абстрагую вже від того, що я ніде не згадував М. Грушевського, тим менше поруч із Драгомановим, а вже ніколи з-приводу Грушевського не полемізував з Донцовим чи з ким іншим, і тому Донцов просто висисає з пальця справу Грушевського (аж дивно, що ще не додав Винниченка!). Але ось що хочу додати: 16 років проф. Онацький і я збували оці неповажні вибрики Донцова мовчанкою, і я б далі не торкав цієї справи, коли б не та розвідка, в якій історія з Драгомановим аж напрошується як один із клясичних (і мені добре знаних) прикладів вістниківських метод.

А ось найновіший приклад.

У “Визвольнім Шляху” (Лондон, ч. 4/67, 1953) в статті п. н. “Єдиним фронтом обріхування” читаємо таке:

“Справді єдиний фронт будують опортуністи там, де їм треба обріхувати націоналізм. По виході “ПРАВДИ

ПРАДІДІВ ВЕЛИКИХ” посипалися наклепи не на книгу, а на її автора. Зміст самої книги поминули”.

Напрощується запит: З кого ж то складається цей “справді єдиний фронт” проти автора книги “Правди Прадідів Великих”, себто Донцова? Що ж це за “опортуністи”, які цей фронт будують, щоб раз обріхувати націоналізм, а раз Донцова (чи може це все одно?!)

Отже читаємо далі:

“Перший відізвався п. М. Гетьман в “Нашій Державі”.

Отже гетьманці!...

А про третього (і останнього!) члена цього “справді єдиного” (і справді великого!) фронту читаємо таке:

“Соціалістичний побратим “націоналістичного” УНДО, “Народна Воля”, теж напалася на автора “Правди Прадідів Великих”. Про зміст книги, як і п. Гетьман мовчить, очевидно!”.

Отже і соціалісти!...

А хто ж цей другий союзник і “єдинофронтовець” з гетьманцями і соціалістами, той “опортуніст”, який “обріхує націоналізм”, і з-приводу книги “Правда Прадідів Великих” також “сипав наклепи на її автора”?

А ось хто:

“Атаку на Донцова повів і славнозвісний п. В. Мартинець. Між іншим перераховує він усі видання, які в чужих мовах вели пропаганду української справи в Женеві, Берліні, Лондоні, Парижі, Мадриді і т. д. та патетично додає: “...і до тієї праці не мав ніякого відношення Донцов”. Не мав! Та чому п. Мартинець не згадає, що може, коли йог ще на світі не було, або коли й був, то світ про це не знав, отой Донцов від 1909 до 1914 р. був сталим співробітником органу українського парламентарного клубу “Україніше Рундшав”, на яку стало відгукувалася і з нею полемізувала польська і московська преса? Чому б п. Мартинцеві не згадати, що в 1914-1916 рр. той самий Донцов видавав “Українську Кореспонденцію” в Берліні? Що працював з д-ром П. Рорбахом і оголосив десятки статей у німецьких місячниках і тижневиках? Що там же він видав три праці, які знайшли широкий розголос у німецькій пресі — “Україніше Штаатсідее унд дер Кріг геген Русслянд” (проти Росії), другу — “Гросс Полен унд ді Цетральмехте” (проти великопольських плянів, що посягали по Галичину, Волинь і Холмщину) і третю — “Карл XII Фельдцуг нах дер Україне”. Не знає цього п. В. Мартинець? Напевно знає, лише йому краще про те замовчати, коли треба о ч о р н и т и немилу особу. Чому не згадає п. В. Мартинець, що у видаваній Симоном Петлюрою в Москві, перед 1-ою світовою війною, “Украинской Жизни” Донцов вів пропаганду проти “нової”, “демократичної” Росії, якою тоді всі українські демократи і соціалісти захоплювалися і яку мали за свого союзника? Чому п. В. Мартинець не згадає, що в 1919-1921 рр. Донцов стояв на чолі “Пресо-

вого Бюра" нашої місії в Берліні, що поминаючи ряд опублікованих ним тоді в швейцарській пресі його статей, містив він через "Швейцарську Телеграфічну Агенцію" майже щоденно в усій, майже, швейцарській пресі депеші й замітки про війну України з Росією й Польщею впродовж двох років? Чому В. Мартинець не згадає, що й тепер Донцов пише в Кореспонденції АБН? Тому, що п. В. Мартинцеві ходить не про правду, а про обрїхування людини, яка мимо численних запросин, не пішла до його партійної "лавочки", до "націоналістичного" УНДО".

Переведем тепер аналітичний розбір оцього полемічного випадку.

Наперед треба зазначити, що Донцов зовсім не підписав цієї статті своїм прізвищем, а сховався за букви: **Р. О.** Але все ж це він писав статтю. Подібно як кожна людина має особливі і єдині в світі відтиски пальців, так і кожний працівник пера — коли він не плягіатор і не компілятор — має свій особливий стиль. І не треба бути аж особливо великим спеціалістом, щоб уже з одного речення пізнати стиль Донцова, та й то не тільки тоді, коли стаття підписана буквами **Д. Д.** — **Д(митро) Д(онцов)**, чи **О. В.** — **(Дмитр)О(Донц)В.** або, як у нашому випадку, **Р. О.** — **(Дмит)Р(о) (Донц)О(в)**, але якиминебудь буквами і псевдами.

А тому навіть коли б Донцов відпекувався від цитованої вище статті, то кожний толковий журналіст зразу пізнає, що цієї статті не міг писати ніхто інший, тільки один одинокий Донцов.

Р. О. (Донцов) закидає мені і іншим: поперше, що виступали ми проти нього у зв'язку з його книжкою "Правда Прадідів Великих"; подруге, що виступив я "справді єдиним фронтом" з гетьманцями і соціялістами, які "напалися на автора Правди Прадідів Великих"; і потретє, що я очорнював, обрїхував і "сипав наклепи на автора Правди Прадідів Великих".

А між тим я не тільки не писав ніде, ніколи, нічого про чи проти Донцова у зв'язку з книгою "Правда Прадідів Великих", ані про зміст цієї книжки, але навіть тоді не мав я змоги цю книжку перечитати, хоч мав її і в редакційній, і в приватній бібліотеці.

Що більше, мені невідомо, чи "Наша Держава" і "Народня Воля" щонебудь писали про книжку "Правда Прадідів Великих". Можливо я переочив, а можливо вони — подібно як і я — також нічого не писали про цю книжку. На цю другу можливість вказували б на

перший погляд зовсім дивні слова Р. О. (Донцова): “наклепи посипалися не на книгу, а на її автора”, “зміст самої книги поминули”, “Народня Воля про зміст книги, як і п. Гетьман мовчить, очевидно!”

Чи не цікаве оце насильне притягання за вуха до єдиного фронту проти книжки “Правда Прадідів Великих” зовсім непричасних до неї людей, які нічого про неї не писали?!...

Та як би там не було з “Народньою Волею” і з “Нашою Державою”, але в’язати мене з нечитаною навіть книжкою і в’язати мене в “справді єдиний фронт” з соціалістами і гетьманцями, і у зв’язку з книжкою закидати мені “наклепи на її автора”, “обріхування Донцова” і “обріхування націоналізм”, і навіть у наголовку кричати про “обріхування єдиним фронтом”, може собі дозволити справді тільки Донцов, для якого такі методи характеристичні.

Так само як характеристичне і те, що Донцов (Р. О.), щоб створити неясну ситуацію і більш вірогідні позори про мниму мою участь у “справді єдиним фронтом обріхування” та про зв’язок мій із “Правдою Прадідів Великих”, навіть не подав, де і коли я “сипав наклепи на її автора”, в якій статті, журналі чи праці, місцевості і році, хоч цитує мої слова. Це справді одиночне явище-полемізувати з кимсь, навіть цитувати його слова, і не подати джерела!

А чому Р. О. (Донцов) не подав? Бо зразу розкрив би фальшиві карти, коли б подав, що “славнозвісний п. В. Мартинець” написав це в березні 1953 р. в “Новому Шляху”, в рубриці “На ідеологічні теми”, під наголовком “Український організований націоналізм це не донцовство” і в уступі “Хто розробляв ідеологію, програму і тактику організованого націоналізму”. Бо тоді кожний міг би ствердити, що це нічого спільного не мало, 1) ні з книжкою “Правда Прадідів Великих”, 2) ні з “Нашою Державою” і “Народньою Волею”, 3) ні тимменше з “єдиним фронтом обріхування”.

Але чи Донцову колинебудь залежало на правді?! “Ціль освячує засоби” — це його засада, яку він досі не зрадив.

У згаданім щойно уступі своєї праці я був подав коротку історію націоналістичних організацій в рр. 1921 - 1939 — до речі, це теж роки окупації українських

земель Польщею по Ризьким мирі, 1 роки перебування Донцова у Львові! — та їх ідеологічно-програмову та політичну працю, “працю сотень людей, яка досягала своїми впливами не десятки, а сотні тисяч, а то й мільйони людей на рідних землях, в еміграційних скупченнях, і на зовнішнім полі”. І закінчив я словами: “І до цієї праці не мав ніякого відношення Д. Донцов”.

Ці слова й спричинили полемічний виступ Донцова. Донцов каже: Неправда! “В. Мартинцеві ходить не про правду, а про обріхування Донцова”.

На такий закид ви чекали б заяви Донцова, що він, мовляв, у протилежності до твердження “славнозвісного п. В. Мартинця”, мав відношення до ідеологічної і політичної праці УВО і ОУН, брав активну участь в їх діяльності і в додатку ще й сам провадив не тільки протимосковську, але й протипольську пропаганду і політичну діяльність (що її, до речі, вели також легальні політичні групи в Польщі, а не тільки нелегальна УВО і ОУН!).

А тим часом Донцов каже: Мартинець очорнює і обріхує Донцова, бо перед 1921 р. і тоді, коли Мартинця ще на світі не було (і польської держави також, і також не було УВО та ОУН!) Донцов уже дописував до “Ukrainische Rundschau” і з Рорбахом працював в Берліні, і в Москві співпрацював в “Украинской Жизни”, і по 1939 р. (коли Польщі Пілсудського вже нема!) Донцов пише в Кореспонденції АБН.

Дуже гарно! Але чи хто робив Донцову з того приводу закид? Або чи хто заперечував це? Або неправдиво подавав? Або чи це справді “брехня, наклепи й обріхування Донцова”, коли я не порушував ті справи, які нічого спільного не мали з обговорюваною мною темою УВО і ОУН? Бо чи те, що Донцов видав у Берліні у 1916 р. (коли УВО - ОУН і польської держави ще не було!) книжку “Gross-Polen und Zentralmaechte”, або що в 1953 р. пише в Кореспонденції АБН, заперечує факт, що він у 1921 р. за Польщі і коли почала діяти УВО, видав “Підстави нашої політики”, поклавши в ній ідеологічні підвалини під польонофільські концепції, осудивши в ній політику соборности та виступивши проти намагань “відібрати українські провінції Польщі і Румунії”?! Або чи обставина, що Донцов у 1914 р. видавав в Берліні “Українську Кореспонденцію”, а в

1919 р. містив у швейцарській пресі депеші про війну України з Росією і Польщею, заперечує факт, що в роках 1921—1939, себто під час безперервної боротьби з Польщею українців під проводом УВО і ОУН, Донцов збував мовчанкою проблему польсько-українських відносин і 20 років мовчав, неначе не бачив саботажної акції 1922, університетської акції 1921-24, бойової акції УВО 1921—1932, паціфікації 1930, акції ОУН 1933—1939, шкільної акції і безперервного режиму терору на ЗУЗ? І в чому тут “обріхування Донцова”, “наклепи” і “очорнювання” його та “обріхування націоналізму”?!...

Ось такі то “вістниківські” методи та полемічні засоби Донцова. Вони понижують вартість усіх його писань хоч би вже тільки тому, що примушують ставитися з сумнівом, застереженням і недовір’ям до всіх його тверджень, а навіть із підозрінням приймати всі його цитати з чужих творів, не говорячи вже про те, що такі засоби доказують, що Донцов нікудишній полеміст. Добрий, а вдоватку шануючий себе полеміст, який знає силу своєї аргументації, не буде понижуватися до фальшування цитат, брехні і роблення з чорного біле тощо.

А вкінці просто дивно, що Донцов досі не сприйняв глибокої народньої мудрости, заключеної в словах: Брехнею світ перейдеш, а назад не вернешся. Бо на далеку віддаль і в обличчі вічності правда все переможе!

ЧИ МІХНОВСЬКИЙ ВІДПРІКСЯ САМОСТІЙНОСТІ УКРАЇНИ І СТАВ ДРАГОМАНІВЦЕМ?

Я дістав листа від проф. Світозара Драгоманова з Рочестер, ЗДА з дня 14. УІ. 1953. і його тут в цілості і дослівно подаю:

ПРОФ. С. ДРАГОМАНОВ ТВЕРДИТЬ, ЩО М. МІХНОВСЬКИЙ ЗІЙШОВ З ПОЗИЦІЙ САМОСТІЙНИЦТВА (1900) І СТАВ НА ШЛЯХ ФЕДЕРАЛІЗМУ ДРАГОМАНОВА (1870).

Вельмишановний Пане Редакторе!

У кількох статтях “Нового Шляху” я згадав, що редакція того запису вважає Миколу Міхновського основоположником “організованого націоналізму” на тій підставі, що М. Міхновський написав на позатку цього століття для Революційної Української Партії брошуру ““Самостійна Україна”, де це гасло “Самостійна Україна!” проголошувалося “навпаки логіці”.

Недавно, перебираючи свої матеріали з історії політичної думки на Сході Європи, я знайшов таке:

В брошурі під наголовком “Спадщина тиранів”, написаній М. Міхновським, як головою “Українського Військового Товариства Республіканців імени Гетьмана Полуботка” і виданій тим Товариством у Києві в 1917 році, я натрапив на таку думку автора: “...Але ж тепер і український народ виріс теж, об’єднався. Усі українці без різниці партій і переконань усі об’єдналися на тім, що Росія повинна перетворитися на федеративну спілку і що Україна — в своїх національно-територіальних межах — має бути гленом федеративної спілки!”

З того я інакшого висновку про ідейне спрямовання М. Міхновського в 1917 р. не можу зробити, як той, що М. Міхновський зійшов з своїх позицій 1900 року, тобто з позицій так званого "самостійництва" і став на шлях федералізму і, очевидно, готовий був іти тим федералістичним шляхом, який вказував Михайло Драгоманов ще в 1870 році в колективному листі киян до редакції львівської "Правди". Іншими словами, М. Міхновський в 1917 році пішов тим федералістичним шляхом, яким нині, з 1945 року, ідуть федералісти різних національностей і які об'єдналися в 1947 році в Європейській Спілці Федералістів, яка вже відбула 4 конгреси і прагне перетворити всю Європу, від Атлантийського океану до Уралу і Закавказзя, у федерацію народів, як етап до світової федерації.

Все це я Вам пишу для того, щоб перевірити, чи немає на світі матеріалів, які свідчили б про те, що М. Міхновський зрікся своїх ідей, висловлених в 1917 році. Прошу Вас, Пане Редакторе, про останнє мене повідомити, бо готую працю для одного європейського місячника на прохання його редакції.

З журналістичним привітом

Світозор Драгоманов.

МІХНОВСЬКИЙ І ПЕРЕД 1917, І В 1917, І ПО 1917 Р. БУВ І ПРОТИ ЧОРНОЇ (ЦАРСЬКОЇ), І ПРОТИ БІЛОЇ (ДЕМОКРАТИЧНОЇ), І ПРОТИ ЧЕРВОНОЇ (БОЛЬШЕВИЦЬКОЇ) РОСІЇ. ВСЕ ЖИТТЯ ВІН БОРОВСЯ З РОСІЄЮ І ЗГИНУВ У БОРОТБІ З РОСІЄЮ.

У відповідь вислав я проф. С. Драгоманові листа з датою Вінніпег 19. УІ. 1953. такого змісту:

Високоповажаний Пане Професоре!

Ваш лист у справі М. Міхновського — признаюсь — здивував мене. Хоч як це не прикро мені, але примушений я Вам заявити, що дотеперішні мої взаємовідносини з Вами, а також знані мені дотеперішні Ваші прилюд-

ні виступи переконали мене (і не тільки мене одного!) з одної сторони у Вашій великій синівській любові й відданості ідеям Вашого батька, Михайла Драгоманова, але рівночасно з тим переконали мене і у не меншій Вашій необ'єктивності і тенденційності, коли мова про оборону цих ідей. Саме ці дві обставини наказують мені з великим застереженням поставитися до Ваших тверджень про Міхновського, який усе життя був ідеологічно-політичним противником Вашого батька. Що більше я примушений з явним підозрінням віднести не тільки до інтерпретовання, але навіть до цитування Вами його слів.

До речі, коли мова про цитати, то саме в останнім числі “Нового Шляху” (ч. 48 з 20 червня 1953) я виказав, що Д. Донцов, на підставі вирваного і відповідно спрепарованого цитату з моєї книжки, оце вже 16 років представляє мене ніким іншим, а — “оборонцем” Драгоманова, хоч я ніколи ним не був і хоч завжди і послідовно поборював федералістичні ідеї Драгоманова, якого — недивлячись на це моє відношення — вважаю визначним українцем і прирівнюю його роллю в українській нації до ролі Паляцкого в чехів.

Дуже жалію, що я не маю змоги дістати від Вас цитовану Вами книжку “Спадщина тиранів”, яка напевно поза межами ССРСР є бібліографічним унікатом, і як “невірний Тома” взяти її в руки і на власні очі переконатися, що 1) таку книжку справді написав М. Міхновський і він фігурує як її автор, 2) що цитовані Вами слова справді висловлюють думку Міхновського, а не когось іншого, і його власні переконання та ідеї, і 3) чи правильно подали Ви цей цитат, та 4) чи зміст цілої дотичної книжки (а не тільки одного цитату!) справді управляв Вас інтерпретувати її — та ще й з слабо скриваною злорадністю — мовляв “М. Міхновський зійшов (це було Ваше підкреслення!) з своїх позицій 1900 року”, “самостійництва”, і “став на шлях федералізму” і “очевидно, готовий був іти (Ваше підкреслен-

ня!) тим федералістичним шляхом". Така перевірка дуже упростила б справу і усунула б усякі підозріння, застереження й сумніви, а вкінці робила б злишнім усяке наводження протидоказів.

Бо ось Ви, Пане Професоре, пишете, та ще й підкреслюєте, що Міхновський "очевидно, готовий був іти тим федералістичним шляхом", а це зразу насуває запит: чому "готовий"? І чи тільки готовий? Бо це загально відомо, що Міхновський таки не пішов федералістичним шляхом ні перед 1917 роком, ні в 1917 році, ні по 1917 році. І я думаю, що й Вам це також відомо, бо коли б було інакше, то Ви напевно навели б докази на те, а не обмежувалися до твердження, що він "очевидно, готовий був іти", до речі, твердження нічого не доказуючого.

А тепер придивімся до того 1917 року, в якому Міхновський мав зійти з позицій "самостійництва", і до діяльності Міхновського в тому році як голови Військового Т-ва ім. Гетьмана Полуботька. Цікаво, що опираючися на історичних спогадах (гл. "30 років тому", "Орлик", ч. I/1948, Берхтесгаден) писав я про того ж Міхновського, про той же 1917 рік і — що найбільш цікаво! — про полк. ім. Полуботька таке ("Українське Підпілля", 1949, ст. 299):

"Влітку 1917 р. Міхновський розробив план військового перевороту, ціллю якого було проголосити самостійність. Був намір перевести полк. ім. Б. Хмельницького на могилу Шевченка і з цього клаптика священної для кожного українця землі проголосити с а м о с т і й н і с т ь. Звертав увагу на себе той факт, що проголошення мало відбутися на Канівщині, себто безпосередньо в районі розвитку руху вільного козацтва. Міхновському було ясно, що для успіху задуму треба в перший же момент спертися на підтримку народньої стихії. План не вдалося здійснити, бо його передчасно викрито перед чинниками Центральної Ради й Міхновського вислано з Києва. Найбільш яскравим актом самостійницького руху в армії було повстання Полуботківців влітку 1917 р.

В плані переведення повстання, між іншим, зазначалася

політична ціль повстанців: "Ми, українці-козаки, не хочемо мати свободи лише на папері, або пів свободи. По проголошенні I-го Універсалу (ми II універсал не визнаємо) ми приступаємо до заведення порядку в Україні. Задля цього ми всіх росіян і ренегатів, які гальмують українську роботу, скидаємо з їх постів силою, не рахуючись з російським урядом. Визнаючи Центральну Раду за свій найвищий уряд, ми покищо виганяємо зрадників із України без її відома. Коли все опануємо силою, тоді цілком підпорядкуємося Центральній Раді. Тоді вона порядкуватиме в Києві і по всій Україні, як у власній хаті".

Вночі 18 липня полк ім. Полуботка силою в 4,000 багнетів виступив із касарень, зайняв ряд стратегічно важливих пунктів міста, заарештував низку урядовців Тимчасового Уряду, розброїв юнкерів і вступив у бій із російською військовою залогою Києва. Але розгорненню повстання перешкодила Центральна Рада, яка вислала проти повстанців українські військові частини. Не бажаючи проливати крові українців, національно менше свідомих вояків, Полуботківці виявили нерішучість і, нарешті, піддалися умовленням виступників Ц. Ради припинити повстання.

Українські соціалісти мали змогу тепер заспокоїти Петроград телеграмою: "Генеральний Секретаріат негайно звинувачує рішення до встановлення порядку. Викликано військово-гарнізону: як українці, так і росіяни охороняють місто. Частину повстанців заарештовано".

Це одиночний випадок у світі, щоб переворот робилося не для поведення уряду, але щоб здобути й віддати йому насильно, проти його волі, повноту влади!"

Про працю Міхновського в цьому часі в згаданих військових формаціях і про підготовку проголошення самостійності України можете також довідатися з праці Сергія Шемета п. н. "Микола Міхновський" ("Хліборобська Україна", кн У. Рік 1924-1925, Відень) і я звідти зачитую тільки 2 речення:

"У Міхновського вже в червні 17-го року повстає плян проголосити державну самостійність України, спираючись на сили Богданівського полку".

"Кінчається діяльність Міхновського в цій добі на тому, що завдяки закулісним заходам петлюрівсько-соціалістичної більшості Українського Військового Комітету, з наказу все-російського військового міністра Керенського, Міхновського зсилають на румунський фронт".

Що ж Ви на це, Пане Професоре? Чи не дивно, що Міхновський в одному і тому самому часі писав у брошурі “Спадщина тиранів” одне (за федерацію), а робив друге (проти федерації і за самостійність). А втім не тільки робив, але також писав, бо ж проклямація повстанців Полуботківців прозраджує руку Міхновського. А в ній виразно сказано: **“Ми II Універсалу на визнаємо”**. А цей II Універсал, проголошений 16 липня 1917 р., мав такі слова: **“Ми, Центральна Рада, яка завжди стояла за те, щоб не відділяти України від Росії, щоб укупі з усіма народами її прямувати до розвитку та добробуту всієї Росії і до єдності демократичних сил її, — з задоволенням приймаємо заклик правительства до єднання”**. Це ж було проголошення федерації з Росією! Отже коли б Міхновський — як це Ви твердите — зійшов із позицій “самостійництва” і став на шлях федералізму, то цей II Універсал, **федералістичний універсал**, був би сповненням його мрій-ідей! А тим часом Універсал проголошено 16. УІІ. 1917, а вже 18. УІІ. 1917. з ініціативи Міхновського полк. ім. Гетьмана Полуботка, підняв повстання, щоб проголосити й здійснити **самостійність України**, і при цьому проголосує, що **“ми II Універсалу не визнаємо”!**

Як жеж це все погодити з тим, що Ви подаєте? Чи не завелика в тому всьому суперечність, та ще й коли узяти на увагу, що від самих початків своєї політичної діяльності, від 1893 р., за царської Росії, Міхновський перший кинув і вперто обстоював гасло **самостійности України**, а також від початків революції 1917 р. постійними настирливими ділами ішов послідовно до його здійснення: на військових з'їздах, організуванням військових частин, спробою повстання Полуботківців і підготовкою перевороту при помочі полку ім. Б. Хмельницького, аж врешті з наказу Керенського Центральна Рада мусіла вислати Міхновського з Києва. Як він міг ні з того ні з сього, просто як “Пилип з конопель” вискочити з федералізмом у брошурі “Спадщина тира-

нів”?! І коли він її писав? Безпосередньо перед повстанням Полуботківців (тоді, чи не було безглуздя робити повстання в обличчі проголошення федерації II Універсалом?!), чи по висилці на румунський фронт, де — як запевняє С. Шемет у згаданій праці — Міхновський перебував аж до розвалу фронту. “в глибоку осінь”? І з якою ціллю мав би він на цьому засланні висувати гасло федерації, коли ця федерація і так була проголошена II Універсалом?! Чи не бачите, Пане Професоре, як зайшли ми в сліпий кут?!...

Тут можна б зробити одне логічне припущення: що в початках революції в Росії і в Україні, коли то всі українські партії, всі українські діячі, та й нікуди правди діти, загал населення опановані були захопленням і вірою в нову, демократичну Росію, і Міхновський уляг цій загальній психозі і зокрема, як і наш найвищий тодішній політичний провід — Центральна Рада, прийняв гасло федерації; але вже перші протиукраїнські почини російського Тимчасового Уряду переконали Міхновського в помилковості цього становища і він зразу закинув отакі шкідливі і нереальні позиції. Та в тому то й справа, що факти цьому перечать, перечить тому вся діяльність Міхновського в початках революції, про що читаємо в праці М. Шемета (ст. 15 - 18) таке:

“Коли вибухла революція, то тут у Києві, з почини Міхновського зароджується український національний рух у російських арміях. Доводилося Міхновському починати національно-усвідомлюючу роботу в армії самотужки без підготованої здавна організації. Організаційний військовий комітет, далі військовий клуб імени Гетьмана Полуботка, врешті організаційна комісія для скликання “Першого Всеукраїнського Військового З’їзду” — всі ці організації повстали пізніше. Почин приходилось робити самому. І він цей почин робив. Ішов до казарм і там проповідував не бунт, не порушення дисципліни, не самовільство, а потребу творити дисципліновану військову силу тільки в новій, національній формі. Він кликав служити своїй національній державі”,... “Його тодішня діяльність розпадається на два періоди: перший це національно-усвідомлююча пропаганда серед військової маси; другий

— це спроба з національно вже розагітованої військової маси організувати регулярні військові частини". "І Міхновський прикладає всіх зусиль, щоб революційний порив української солдатської маси і довіря офіцерства до українського руху для української державності використати. Він розуміє, що революція повернулася в повну катастрофу для російської держави і що перед вождями українського народу стають уже завдання державно-організаційного, а не тільки бунтарсько-революційного характеру. Організуючи свою українську регулярну армію, проголосити вслід за тим самостійність Української Держави, зробити сепаратний мир із Центральними Державами — ось була програма Міхновського вже в першій добі революції. Для наших не-державників соціалістів і такої ж не-державницької... інтелігенції ця програма здавалась чимсь абсурдним, як абсурдною і досі є для них українська державницька ідеологія. В той час як Міхновський з купкою молоденьких прапорщиків веде тисячі товпи українського вояцтва проти "Кієвскага Совета Рабочих і Салдатських Депутатов", який тоді репрезентував в Україні державну всеросійську владу, Винниченко організує на Дніпрі прогульки з лідерами всеросійських соціалістичних партій, щоб спільний всеросійський соціалістично-демократичний фронт зміцнити і вірність української демократії цьому всеросійському фронтові доказати". "Справжньою нашою національною трагедією було те, що діячі Центральної Ради, в руках яких під цю пору опинився провід нацією, зовсім не хотіли відродження української військової сили, боялися його і всіми силами цьому відродженню противилися. Це було наслідком і доказом того, що цілий український національний рух, Центральною Радою репрезентований, був рухом недержавним. В колах Центральної Ради панували такі думки, що Міхновський має партійні "реакційні замисли", що взагалі регулярні армії непотрібні, бо революція проголосила принцип "самоозначення націй", що на крайній випадок сам народ збиратиметься в "народню міліцію", яка боронитиме край і т. д.". "Він (Міхновський) робить ряд спроб порозумітися з лідерами пануючих у Центральній Раді соціалістичних партій, бо він із усією своєю військовою організацією мав тільки одну ціль: служити Українській Державі, боронити її при всяких обставинах і при всякій владі. Але спроби такого порозуміння ні дочого не приводили. Навпаки, недовір'я проти Міхновського росло разом із розвитком початого ним діла, а особливо в міру того, як до українського руху у військах приставало все більше і більше офіцерства. "І на якого лиха цей Міхнов-

ський організує військо" балакали тоді в колах Центральної Ради. "Ми вже, мовляв, з французької революції знаємо, до чого цей милітаризм в часах революції доводить. Він до цього доорганізується, що якогось генерала над нами поставить. Ми до цього ніколи не допустимо". І чуючи навколо це шипіння і недовір'я, усвідомлюючи собі всю малосильність невеличкого гуртка самостійників в державників серед бездонного моря політичної глупоти і дичі, він боїться незручним кроком, або тактичною помилкою зруйнувати хисткі початки державної будови. Тому він не хоче ставати на якийсь відповідальний пост, свідомо залишає себе в тіні".

Щоб не залишилося ніяких сумнівів в обговорюваній справі, то я дозволю собі зачитувати ще один голос, а саме **Ярослава Оршана** ("Розвиток української політичної думки за сто літ", Альманах "Ідея в наступі", 1938, стор. 95) :

"Що могло бути природнішим для молодої української національної революції, як творення власної військової сили? Микола Міхновський разом із другими самостійниками кидаються перші на цей відтинок, а потім його діло продовжує партія "Самостійників - Соціялістів". Починаються зразу віча українців у частинах російської армії, повстає під проводом Міхновського українська воєнна організація "Український Військовий Клуб ім. Гетьмана Павла Полуботка". Міхновський починає вести акцію за "організацію української національної армії з усіма родами зброї, а першим кроком до цього є відділення на фронті всіх українців вояків у окремі національні частини з українським старшинством — а в заплілі формували чисті українських полків" (постанова військового віча в Києві). Український національний рух серед вояків українців у російській армії прибирає величаві розміри. З метою узгіднення цілої анції відбувається I. Всеукраїнський військовий з'їзд (18-21 травня 1917) скликаний клубом ім. Полуботка — з участю 700 делегатів, що репрезентували 900 тисяч озброєних, національно свідомих і революційно наставлених українських вояків на фронті, у флоті й у заплілі. І тут приходять перші удари з боку соціалістичної Центральної Ради, що докладає всіх зусиль, щоб не повстала українська національна армія. Характерний такий словний двобій на I. Військовому З'їзді на тему потреби чи зайвості української армії. Міхновський говорив: "Війна не видумка. Основою війни є вічний життєвий закон боротьби між націями. Бо є нації

пани і нації раби. І сьогодні Україні треба воювати, треба армії, але треба знати, за що і з ким битися. Сьогодні перед нами у всій величчї станула ідея воскресення одної нероздільної України". Винниченко відповідав: "Не нації - пани розпочали війну, а просто пани. Не нації рішають в історії, але класи. Буржуї всіх країв із собою співпрацюють, щоб гнобити працюючі класи. Україні нема пощо творити своєї армії, бо вона нікого поневолювати не хоче. Їй треба тепер закінчити війну й уладити разом з працюючими російськими класами нове життя у спільній державі Росії". Ось це були дві сили, що зударилися в 1917 р. на верхах в Україні.

2-ий Всеукраїнський військовий з'їзд (4-11 VI. 1917) відбувається з участю 1,976 делегатів із мандатами від 1,732,444 вояків - українців у російській армії. Цей, як і попередній з'їзд є одне борсання революційної стихії мас і їх трибунів: Міхновського, Коломийченка, Луценка і др. з фронтом "Центральної Ради", для якої творення нац. армії є "ножем у спину всеросійської революції". Слабою стороною націоналістів є те, що вони молоді люди, що їх мало, а Центральна Рада це авторитети "з іменами", що вміють у рішачій менті духово роззброювати масу неофітів української революції. Під натиском стихії настроїв Центр. Рада все ж рішається на проголошення свого історичного I. Універсалу (10 червня 1917)". "Військовий з'їзд вислухав Універсал навколішках. І здавалося, що українська державність таки почне прибирати реальні форми. Але вже II. Універсал Центр. Ради, подиктований тиском із Петербурга, відкликав всі постуляти I. Універсалу". "У відповідь на цей крок Центр. Ради Микола Міхновський організує разом із другими самостійниками плян: силою повернути історичну керму, направити діяльність Центр. Ради на дійсний шлях творення державности". «2-ий український полк ім. П. Полуботка», не затверджений "Українським Генеральним Військовим Комітетом" при Центральній Раді, хоче захопити в руки державні апарати, що все ще є в московських руках і передати їх Центральній Раді".

Для повного образу я ще зацитую слова В. Винниченка з його "Відродження Нації" (ч. I., стор. 138):

"З усього цього можна цілком виразно бачити, що не зброєю, не військовою силою ми збирались тоді виборювати свої права". "Для нас свідомість і національна організація війська були під той час потрібні не як технічна, фізична, чисто військова сила, а як моральна, як ще один і сильний доказ нашої дозрілості і необхідности реалізації наших домагань".

На підставі всього досі наведеного є більш правдоподібне припущення, що в цитованих Вами словах з брошури "Спадщина тиранів" Міхновський з'ясовує тодішній стан в Україні, і то з'ясовує вповні правдиво. Бо не можна заперечити, що в початках революції 1917 р. (наводжу ще раз Ваш цитат), "усі українці без різниці партій і переконань усі об'єдналися на тім, що Росія повинна перетворитися на федеративну спілку і що Україна — в своїх національно-територіяльних межах — має бути членом федеративної спілки". Чи може так не було? Але те, що відносилось до загалу, — на мою думку — зовсім не відносилось до самого Міхновського і нечисленного гурта самостійників. Міхновський і в початках революції, і перед нею — як ми бачили — залишався "білим круком" з ідеєю самостійної, соборної і незалежної від Росії України. Отже висновок: в наведеній Вами цитаті Міхновський писав про інших, отих, які гнали його з Києва як "небажаний елемент", писав — коли хочете — про загал, який пішов на федерацію, писав про всі тодішні політичні партії, але не писав про себе, не висловлював своїх власних поглядів і ідей, а тимменше не сходив із дотеперішніх своїх позицій самостійництва 1917 року.

Таке моє переконання про наведені Вами слова. Як воно на ділі було, можна б сказати тільки ознайомившись з змістом цілої брошури "Спадщина тиранів".

Але навіть, коли б Міхновський справді висловив свої погляди-ідеї, і коли б із того короткочасового захоплення під впливом загальної психози походили цитовані Вами слова Міхновського, то вони ніяк, у ніякому випадку, не оправнюють Вас у протилежності до фактів, і то напевно відомих Вам фактів діяльності Міхновського і в р. 1917, і перед тим роком, і потім, твердити, що, мовляв, "Міхновський зійшов з своїх позицій 1900 р. і став на шлях федералізму", а тим менше злорадно питати мене, чи я знаю матеріяли і чи взагалі існують у світі такі матеріяли, які свідчили б про те, що Міхновський

зрікся ідей... федералізму і перестав бути драгоманівцем. Існують, Пане Професоре! Коли б Вам цих фактів, що їх я подаю в цьому листі, було замало для Вашої праці в "одному європейському місячнику", то я Вам радо призбираю більше.

А тепер у доповненні до боротьби Міхновського проти федерації за часів Центральної Ради, наведу Вам голос гетьманця **С. Шемета** про те, як Міхновський у 1918 р. (рік пізніше по брошурі "Спадщина тиранів"!) виступав проти федералістичного наставлення і з черги проголошення федерації з Росією гетьмана Павла Скоропадського (гл. С. Шемет: Микола Міхновський. Ст. 25-26):

"Міхновський і цілий провід Хліборобсько - Демократичної Партії... опинився в опозиції до першого Гетьманського кабінету Лизогуба. Перу Міхновського належить меморандум, критикуючий перші кроки кабінету Лизогуба і поданий Гетьманові спільно чотирма опозиційними українськими політичними групами".

"У відповідь на революційну тактику проводирів "Національного Союзу" появилася акт про федерацію". "Нашвидко зібрана нарада перебуваючих тоді в Києві членів партії посилає мене і Любарського - Письменного до Одеси, щоб протиділати там ворожим до України впливам на представників антант. Міхновський із першим потягом виїздить до Харкова, до Запорізького корпусу, який мав стати головним центром цілого повстання".

А ось Міхновський у 1920 - 22 рр. за большевицької окупації. Проф. М. Садиленко в своїм спогаді п. н. "Мої зустрічі з М. Міхновським" з рр. 1920 - 1922 на Кубані (гл. "Гомін України" ч. 47 (236) 21. XI. 1953) пише про М. Міхновського між ін. так:

"Як він любив Україну, як він страждав, бачучи її поневолення московськими загарбниками, як він ненавидів чересних! Москва і москалі — це було його болоче місце. "Дица, п'яна, вошва Москва" — це були постійні епітети, коли йому приходилося торкатися цієї теми. Він часто цитував ходячий на Кубані вираз:

**Ой козаче, візьми ніж:
Де зустрінеш москалика,
Там його іріж!**

і жалів, що це були тільки слова”.

А накінець подам Вам ще два факти, що їх не знайдете в ніяких джерелах, а які вкажуть Вам дуже наглядно, як ставився Міхновський до федералізму з “білою”-демократичною Росією Керенського - Денікіна - Врангеля - Мілюкова і з “червоною”-найдемократичнішою Росією Леніна.

Під час навали військ Денікіна на Україну в 1918-19 рр. Міхновський, на власну руку і без ніякої помочі уряду — зорганізував одиночну в своїм роді і дуже ризиковану протимосковську акцію: при помочі відданих йому на життя і смерть українців-старшин, які грали назовні ролю москалів, йому вдалося просунути на керівні місця в штабі командира цієї армії в Україні ген. Май-Маєвського своїх людей, а то й опанувати розвідчий відділ армії, і у відплату за руїну, що її несли денікінці Україні, сіяти великі знищення між московськими офіцерськими кадрами.

А згинув Міхновський в боротьбі з федеративною і “найдемократичнішою” Росією. Коли по повороті з Кубані в 1924 р. до Києва, чекісти оточили з усіх сторін хату, в якій укривався Міхновський, то не бажаючи покласти живим в руки “федералістам”, Міхновський наложив на себе руки, не бачучи іншого виходу.

Так то, Міхновський у с е ж и т т я обстоював самостійність і незалежність України і все життя **боровся з Росією**: наперед з царською Росією, потім із білою Росією, а на кінці з червоною Росією. І в боротьбі з Росією згинув.

І тому не вільно нікому ображати М. Міхновського, закидаючи йому зраду ідеалів самостійности і називаючи його федералістом-драгоманівцем.

А найменше це личить Вам, Пане Професоре Світозоре Михайловичу Драгоманов!

А тому, що Ви погрожуєте цю Вашу образу Міхновського оприлюднити в формі окремої праці в "однім європейським місячнику", то я застерігаю за собою право оприлюднити і Вашого і мого листа, та остаюся з журналістичним привітом

Володимир Мартинець

**
*

Ще не скінчився друк цього листа, а дістав я відповідь на нього від проф. С. Драгоманова з 26 червня 1953. і в ній знаходимо між ін. такі слова:

"Ви зволите висловити сумнів, щодо чесної подачі мною думки п. М. Міхновського, висловленої ним у брошурі "Спадщина тиранів" про федералізм. Може він і не писав її, як Ви думаєте, але це факт, що така брошура була видана і на ній був такий наголовок на обгортці: "Спадщина Тиранів — Видання Укр. Військ. Тов. Республ. Фед. ім. Гетьмана Полуботка". На останній сторінці: Ціна 12 коп. В іншому місці подано: "Кіев. Тип. Анц. Общ. Н. Т. Корчак-Новицького. Меринговская №6, 1917, 11810". Думаю, що якщо б М. Міхновський не мав нічого спільного з цією брошурою, він мав усі можливості дати про це знати громадянству. Брошуру ту я залишив у Києві, на жаль, і показати Вам її не маю можливости".

Ось на яких хитких підставах міг український учений створити фальшиву легенду, неначе Міхновський відрікся ідеї самостійности України і став на шлях федералізму Драгоманова.

А коли б хто мав ще й далі сумніви, чи справді Міхновський не був часом драгоманівцем - федералістом, то нижче подаю саме з 1917 року, отже з днів відбудови української держави, ідейний портрет М. Міхновського, як українського самостійника - державника і непересданого ворога Москви, якого кольору вона б не була. Образ цей накреслений полк. Вартоломієм Свтимовичем.

ІДЕЙНИЙ ПОРТРЕТ М. МІХНОВСЬКОГО — УКРАЇНСЬКОГО САМОСТІЙНИКА — ДЕРЖАВНИКА І НЕПЕРЕЄДНАНОГО ВОРОГА МОСКВИ.

Вартоломій Євтимович у статті п. н. "Військо йде... Спогад про М. Міхновського в днях відбудови української держави" (гл. "Календар української родини", Мондер, Алта., Канада, 1948, стор. 104 - 115) пише таке (подаю з незначними скороченнями):

"Одного вечора під кінець березня 1917 р. поручник Міхновський запросив мене разом із ним повечеряти.

Десь в год. 18-ій ми зібралися в своєму "штабі" й засіли до вечері. Стіл був накритий, як для справжнього пиру. Крім живих квітів була солідна "батерія" всіляких пляшок вина.

На цю вечерю Міхновський запросив усіх членів "Організаційного Комітету", з осіб же до нього неприналежних, був Микита Шаповал, що на той час прибув до Києва.

Підчас вечері Міхновський був заразливо веселий. Як із мішка сипав дотепами, оповідав характерні анекдоти зо своєї судової практики, в незрівняній карикатурі представляв відомих українських діячів — здавалося, що забув і про нашу справу.

Та вже по вечері, за кавою, Міхновський помітно споважнів і попросив уваги. Ми насторожилися й підсіли до нього ближче.

Змалював коротенько перебіг подій від часу зречення царя до біжучого дня.

Підкреслив, пригадую, такі моменти:

1. Несподіваність, із якою прийшла революція. Вона, як того можна було сподіватися з аналогією 1905 року, мусіла була прийти разом із програною війною та в парі з демобілізацією. Та сталося так, що події помінялися чергою і перемішалися в часі — і війна ще не скінчилася, а революція почалася.

2. Розгубленість Петроградського Тимчасового Уряду, якого кожне посушення зраджує нервовість, загрожує катастрофою також і Україні.

3. Коли московські соціалісти - большевики все голосніше підносять гасло негайного сепаратного замирення з осередніми державами, то Тимчасовий Уряд, під натиском своїх союзників, хоче довести ту набридлу всім війну "до пабеднаво канца"; остаточно ж маси підуть за тим, хто дасть негайний

мир і такі нахили вже тепер можна ствердити серед московської солдатні.

4. Українське громадянство в своїй національно ніби й свідомій частині, цілковито невідготоване до революції та до її використання, збирається просити всього того, що треба брати.

5. Серед українського громадянства відчувається великий брак людей, які думали б українськими державно-творчими категоріями, як відчувається виразна перевага в людях, збочених у бік різних соціалістичних утопій, звідки й походить їхня проповідь "спільного фронту" з московською демократією. Останнє є не що інше, як політичне москвофільство.

6. Московщина, все одно яка — царська чи республіканська, абсолютистична чи демократична — ніколи не дасть Україні того, на що Україна має очевидно право і все буде змагати, щоб удержати Україну в стані своєї колонії.

7. Історичний момент, який переживаємо, вимагає від нас чинну — рішучого й обережного, який приведе до нашої цілі.

8. Мусимо зорієнтуватися в ситуації та прийняти рішення щодо нашої цілі й щодо засобів, якими її маємо досягнути.

Наша ціль — тут Микола Іванович Міхновський встав і, яюсь відрухово, встали ми — це буде: "В своїй хаті своя правда і сила і воля" — в л а с н а д е р ж а в а! Правду знаємо, сили не посідаємо — як же здобути нам волю, щоб збудувати "свою хату"?

По добрій волі Москва на це не пристане, бо без України з її скарбами, навіть при Україні автономній, що добром своїм без московської контролю розпоряджатиме, зійде Московщина до значення другорядної держави.

Вибороти "свою хату" можемо тільки тепер, коли Росія в революції втратила голову, бо, коли вона опритомніє, то буде для нас пізно "свою хату" збудувати! Москва опритомнівши та повернувши сили, з корінням буде нищити всякі сепаратні рухи, хоч би для того довелось їй винищити мільйони всяких сепаратистів.

За цю "свою хату" доведеться боротись і, вірніш усього, доведеться боротись збройно. Це — неминучість! При такій невідкладній неминучості, Московщина вже тепер є нашим ворогом, зрештою, двісті літ знаєм. Тому залицання наших демократів до Москви та їхні надії на "дружню" демократію братнього народу — не лише наївні, а просто дурні. Вони не знають, що право дає тільки сила!

Оскільки осередні держави в моменті біжучої війни є ворогом нашого одвічного ворога, остільки ж вони є нашими природними союзниками. Отже, наша війна з тими державами по російсько-московському боці, війна за чужі нам інтереси, яку нам накинула Московщина — для України не тільки, що непотрібна, більш того — є неоправдана і божевільно-злочинна.

Остаточо, треба сподіватися, що Московщину переможуть, а з нею й нас, з усіма тяжкими наслідками, які випадають на долю переможеної сторони. Під цим оглядом ліпше нам бути з переможцями.

Мусимо передбачувати розвиток подій, щоб якнайдоцільніше його використати для нашої нації — не як чинник підрядний, а вирішній.

Для цього мусимо бути послідовними й зробити вибір.

Настрої, які переважають серед українського громадянства, зокрема серед вояків, такі: 1) всім осточортіла війна і всі прагнуть мира — прагнуть зберегти себе; 2) в очі б'є стихійне пробудження національної свідомости — до цього часу несвідоме відчуження своєї національної відрубности й відмінности від москвинів знаходить розумне пояснення й на очах перетворюється в патріотизм; 3) український вояк, як це видно з прикладу Волинського полку, є прекрасним революційним матеріалом, якому лише треба вказати ціль і напрям чину.

Посідаючи такий прекрасний людський матеріал, мусимо використати його в Україні для цілей тільки українських, революцію в Україні мусимо обернути на національну революцію й завершити її створенням Самостійної Української Держави. В цьому все наше завдання!

До того маємо всі підстави і, насамперед, правні, які випливають із статтей Переяславського договору. Коли на основі того договору в 1654 р. Україна прийняла протекцію московського царя, підкреслюю, що не зверхність над собою московської нації, то тепер, коли московський цар уступив, то під державно-правним оглядом, Україна вернулася до стану, в якому перебувала до Переяславського договору! Має тепер вільну руку розпоряджатися собою по своїй волі. Але... з цим нашим правом, оскільки не підпремо його аргументами сили, жадна Москва рахуватися не захоче і боротьба з нею — війна — неминуча!

Мусимо до того готовитися і в неминучій війні перемогти! Але як?

Всі мовчали, бо на це "як" — що могли відповісти?

Мовчали, бо майже дотикальна очевидність виводів Міхновського і заскочила нас і пригнобила.

Чи хто з нас перед тим ставив коли - будь перед собою подібні питання на весь їхній зріст, у всій широчині та глибині — в усій невмолимій реальності? Чи вимагав на нього од себе такої - ж невмолимої відповіді?

По павзі М. Ів. Міхновський почав розвивати такі пляни;

Перше наше завдання — це творити власну військову силу всіми засобами, які до того будуть надаватися. Мусимо передбачувати всі труднощі і перешкоди, які поставить перед нами не лише петроградський Тимчасовий Уряд та військове командування, а й все без винятку московське суспільство. Бо останнє встигло виробити в собі психологію народу — пана у відношенні до всіх не - москвинів. Під цим оглядом перший - ліпший московський "міхрютка" — на цілу голову вищий від тих наших демократів, що закликають до спільного "революційного фронту" з москалями. Отже треба, передбачувати, що труднощі й перешкоди в нашій роботі поставить нам також і демократична частина нашого суспільства. Робитиме це тому, що затратила інстинкт пана - володаря на рідній землі. Всі ці труднощі мусимо перебороти, а перешкоди, коли б не далось усунути, то мусимо знищити! Безоглядно!

Слухаючи Міхновського, всі ми, немов завмерли — забули, що й кава проколола, з таким напруженням ловили кожне його слово.

Хоч він говорив, здавалося, ніби й про відомі всім речі, але — як неподібне до всього того, що доводилося чути й думати про ті самі речі раніше.

— Чому? — Тільки тому, що коли раніш про подібні речі всі ми, здаючи собі з того справу, тільки мріяли, то тепер Міхновський поставив їх перед нами на землю, як те конкретне завдання, що маємо його виконати! До нас тепер говорив великий український державник, що сам давно вже проробив - обдумав кожну найменшу подробицю, над якою нам доводилося тепер напружуватися.

А Міхновський говорив далі:

"Мусимо розвинути шалену агітацію серед війська — на фронті й у запіллі. Мусимо й будемо вимагати від командування, щоб виділило українців в окремі національні частини, як це зроблено для поляків. У випадку спротиву — а він буде напевно — будемо творити частини, не питаючись. Ці частини будемо перекидати, коли не в Україну, то в

кожному випадку на ті фронти, що переходять через українські землі й одночасно — очищувати Україну від московської солдатні. Цю роботу треба розпочинати негайно й переводити її невпинно. — Так, як це збагнув і як робить наш любий батько - полковник Глинський. (Тут М. Ів. сильно стиснув руку полк. Глинському, що сидів із ним поруч).

На час, коли скличемо З'їзд, мусимо вже мати під командою українські бойові частини — на фронті й у запллі і — насамперед — у Києві!

На Військовому З'їзді, коли витвориться відповідна атмосфера — мусимо її відповідно "нагріти" — проклямо Україну Самостійною Державою.

В першу чергу З'їзд виділить із свого складу військову владу — вибере гетьмана. Треба передбачити, що наші демократи спротивляться тому. Але гетьман зуміє, коли знайде потреба, спромогтися не лише на силу фактів, але й факти сили!

Першим кроком гетьмана буде замиритися з осередніми державами. Самостійна Україна не потребує воювати проти своїх природних союзників, навпаки, повинна з ними співпрацювати. Для цього першого кроку нам і потрібно мати своє військо — хай невелике, але сильне духом.

Замирившись з осередніми державами, вирвемо ініціативу від московських большевиків. Вони тепер ще безсилі, але мають страшну зброю, дужчу від трійливих газів, яка може дати їм перемогу. Це їхня безоглядність та гасло негайного сепаратного миру. І цю зброю мусимо їм вибити з рук — мусимо їх попередити! Замирена Україна стане для інших частин атракційною силою навіть для сучасної Московщини — стане силою, яка дала спрагнений мир. А тоді — тут М. Міхновський встав (і ми за ним також), і після павзи урочисто докінчив: "З нами Бог — розумійте язиці і покоряйтеся!" Аж тоді "на степах України блисне булава".

Що з нами всіма сталося? — М. Ю. Шаповал підніс був руку й щось хотів сказати, але... сильно зіщулив очі, сильно покрутив шиєю, ніби йому раптом замуляв комірець, махнув рукою, похилив голову і в тій позі немов завмер... Старий полк. М. Глинський — розридався, як дитина і все крізь сльози повторяв: "Дай, Боже! Дай Боже!" П - о і Л - в, А - ч і я — почали стискати собі руки й цілуватися, а далі — всі кинулися до Миколи Івановича й, кричучи "слава", почали підкидати його в гору. Насилу заспокоїлися...

Міхновський, ставши на ноги, усміхнувся і попросив: "Хвилиночку панове!" Подзвонив. З'явився кельнер, якому

він тільки кивнув головою і знову, звертаючись до нас, сказав: "Хвилиночку, панове". За кілька хвилин два кельнери внесли пару пляшок шампана й тацу пугарів. — "Для такої okazji шампан мусить бути" — пояснив М. Міхновський.

— "В своїй хаті — своя правда і сила і воля!" — урочисто почав М. Міхновський і, піднісши пугар вгору, говорив далі: "Так вип'ємо, панове - браття, за нашу Правду, прозору й чисту, як це вино! Вип'ємо за нашу Силу — хай вона грає - піниться й іскрить, переливається через береги, як цей шляхетний шампан! Та ще вип'ємо за нашу Волю — міцну і життєдайну, як оця золота кров землі, що в наших пугарах! За Україну! За козацьку націю! За наші успіхи! За Славу!"

Одним духом вихилили ми пугарі й, мов на приказ, розбили їх на дрібні кусники! Після тоасти, що його щойно підніс Міхновський, не вільно було з тих пугарів пити за дрібніші справи!

Далеко поза північ сиділи ми в "штабі" й обговорювали тактику творення українських частин. Тоді ж таки зродився плян формування поруч із Богданівським — Полуботківського полку, яким знову взявся заопікуватися полк. Глинський.

Коли я вийшов з "Праги", то ніяк не хотілося мені йти до свого готелю, і десь до години 6-тої ранку блукав по "старому місті", не дивлячися, куди йду, а в ушах моїх брєніли бадьорі й горді слова тоасти.

* * *

Міхновський був одним із небагатьох вибранців, що мали дар передбачувати грядущі події, мав, отже, властивості, потрібні політикові.

І цим разом, снуючи свій великий плян, що його хотів перевести на Всеукраїнському Військовому З'їзді, він передбачував усі труднощі й перешкоди, які доведеться побороти, щоб плян цей здійснити.

Головними з них були: зажерливість усякої Москви й невідготування, інертність та м'якотілість тогочасних провідників української нації. Ці останні просто не уявляли собі, як то може Україна жити як незалежна від Москви держава. Через те вони не мали відваги у відповідальний момент, що тоді надходив, одним ударом розрубати узол, що в'язав Україну з Москвою.

Міхновський твердив, що в політиці мають значення й дають добрі наслідки тільки доконані факти, підперті силою, що є їхньою підставою та передумовою.

Прокляття на Військовому З'їзді Самостійної Української Держави буде страшною несподіванкою. Вона зас-

кочить усіх, до неї невідготовлених. Ставши доконаним фактом, така несподіванка ще більше поглибить і поширить ту розгубленість Тимчасового Уряду, яка на той час була очевидна, і одночасно безмірно збільшить питому вагу й авторитет українства, надавши йому величезну моральну силу в очах своїх мас.

Така несподіванка дасть українській інтелігенції могутній теоричий імпульс, виведе зо стану політичної інерції, збудить її скриту енергію — поставить перед тим фактом, що треба працювати для власної держави.

Не можна допустити, щоб Москва від того першого удару опритомніла, а тому треба, коли зайде потреба, вдарити по ній новим доконаним фактом.

Коли проголосимо самостійну та від Москви незалежну державу, зараз же оповістимо про це цілому світові. Коли б Москва цього доконаного факту не захотіла визнати, тоді робимо їй ще одну несподіванку — ставимо перед новим доконаним фактом: Український Уряд пропонує осереднім державам завішення зброї та предкладає передумови, щоб на їхній підставі розпочати формальні мирові переговори.

Тоді, як "Союз Визволення України" від самого початку війни інтенсивно працює в осередніх державах при цілковитому з боку тих держав признанні й поперті, маємо певність, що ті держави відразу й охоче визнають її суверенність і з радістю приймуть мирові пропозиції. Для них це означатиме ліквідацію їхнього східного фронту від Припеті аж до Дунаю, добросусідські відносини з такою багатою країною, як Україна й можливість усі свої сили кинути на Захід.

Українська столиця стане тоді для армії на фронті тим атракційним пунктом, звідки пролунали слова спрагненого миру, й Петроград не матиме того війська, яке пішло б війною на ту Україну, що прискорила мир.

А коли вже на те піде, що на Військовому З'їзді не повелось б проголосити самостійности, треба буде ділати безоглядно та в інший спосіб, творючи знову ж таки доконані факти. У крайньому випадку "прорвемо греблі" — зробимо так, як це колись зробили нідерляндські гези, щоб вигнати зо свого краю окупантів - еспанців.

"Прорвати греблі" — це значить, що на тих відтинках фронту армії, де стоятимуть українські частини, одної прекрасної ночі, після попереднього порозуміння й на даний приказ — пропустити на тих відтинках німців на тили армії — взяти в полон увесь фронт! Для цього треба мати на

фронті бодай кільканадцять українських дисциплінованих частин, які б на своїх відтинках "прорвали греблю".

Тоді набираємо охотників до Української Армії, демобілізуємо гречкосіїв, оголошуємо побір новобранців, усіх москалів даруємо німцям і вже з німецькою допомогою проголошуємо й реалізуємо Українську Державу.

Готовлячись до всіх можливостей, Міхновський уже звербував кількох молодих старшин, добрих українських патріотів, які виїхали на фронт до своїх частин, щоб вести серед них українську роботу, тобто творити з них українські сотні й куріні, чи коли не поведеться, — українізувати їх зовсім революційним порядком.

* * *

Коли славної пам'яті поручник Микола Іванович Міхновський видався мені велетом ще в 1917 р., то тепер у перспективі двох десятків літ, що пройшли від 1917 р., його постать тільки виросла.

Його духово - літературний портрет, на підставі моїх пильних і безпосередніх спостережень продовж того місяця, що день - у - день я мав щасливу змогу з ним співпрацювати, і на підставі знайомства з його публіцистичними виступами в дореволюційних періодиках виглядає так:

Микола Іванович Міхновський — це сама українська стихія — не розхристано - дика й незагнуждана, але опанована сильним та шляхетним інтелектом.

Це був високо - освічений і досвідчений правник з глибоко - розвиненим зміслом правовости, тонкий психолог, щасливий ініціатор, видатний організатор, блискучий промовець, талановитий публіцист, розумний і тактовний керівник, мілітарист із інтуїції, добрий знавець нашої історичної й побутової минувшини, наділений даром передбачування політик, революціонер — тип людини, здатної на рішучий чин, прекрасний і милий у поведінці товариш, словом, "козак - характерник", як ми його прозвали.

Вихований у старій священичо - козацькій родині, на добрій українській традиції, на українсько - козацькому селі, був прекрасним зразком української расової культури. Це був український аристократ у властивому значенні цього поняття.

Вже в 1900 році Міхновський прилюдно виступає з конкретною, науково - обоснованою програмою самостійної української держави, виступає з програмою, як пізніша дійсність доказала, цілком реальною та єдино - можливою до переведення.

Посідаючи такі дані, на цілу голову перевищував своїх сучасників, а його свідоме змагання бути видатним, отже, його шляхетне честолобство, що знало власну вартість, давало йому, найбільш до того підготовленому, всі права на чільну роль в державному провіді.

* * *

Щоб належно зобразити постать Міхновського в усій величі, як на те він гідно заслужив, треба написати велику монографію. Це завдання майбутнього історика нашої доби.

Та з усіх діл Міхновського, про які тепер вже пора знати, найвеличніше було те, що він поклав перші підвалини під будову храму українського національного війська.

За той короткий час, коли він був головним мотором української військовости, продовж одного березня 1917 р. він перевів таку роботу:

1. Організував перше українське військове "Підготовче Віче" в дні 6 (19) березня.

2. Організував друге "Установче Віче" в дні 9 (22) березня.

3. В дні 9 (22) березня видав першу від часу скасування (в 1775 р.) Запорізьської Січі відозву - наказ Українському Війську; цей наказ був першим імпульсом до вибуху патріотичного полум'я серед мільйонів українського воїнства, втіленого до російських військових частин.

4. Дня 9 (22) березня створив "Організаційний Комітет для формування Українського Війська".

5. Того ж дня 9 (22) березня започаткував і в короткому часі довершив "революційним порядком" формування "1-го Українського Охочекомонного імені Гетьмана Богдана Хмельницького полку".

6. Опрацював плян і перевів скликання Першого Всеукраїнського Військового З'їзду, який виділив із свого складу першу верховну владу для новоствореного українського війська — "Український Військовий Генеральний Комітет".

7. Створив "Військово - політичний Клуб імені Наказного Гетьмана Павла Полуботка". Цей клуб, що його москалі називали "осиним гніздом мазепинства", був тим славним гніздом, в якому вивелися і пішли в український світ перші українські державники.

8. Склав "Катехізм українця" — декалог українського державника, який в наші дні в сотнях тисячів відписів ходить з рук до рук серед шкільної молоді під московською окупацією. Міхновський і після своєї фізичної смерті живе в серцях українського покоління!

9. Революційним порядком і засобами "Полуботківського Клябу" створив у Києві "2-ий український піший полк імені Наказного Гетьмана Павла Полуботка". Цей полк у липні 1917 року, надхнений духом Міхновського, перевів у Києві "показову" спробу державного перевороту.

10. Прищепив українському суспільству ту шляхетну свідомість, що за свої права Україна мусить боротися, а не просити — вказав джерело сили.

11. Перший в 1917 р. виразно окреслив Москву — червону й білу однаково — як історичного ворога України, з яким треба не розмовляти, а якого треба бити, аж поки не стане нешкідливим.

12. До білого гарту розпалив національну гордість серед народу, який починав чи почасти й встиг забути своє ім'я, славу тисячолітню традицію — привернув йому історичну пам'ять.

13. Опрацював сміливий і в задумі єдино можливий до здійснення план реституції в Україні суверенної державності в оперті на осередні держави. Цей план, хоч не був здійснений по орлиних замірах Міхновського, багато причинився до збудження української політичної думки й остаточно, з великим спізненням та відступленнями, був здійснений в акті Берестейського миру в 1918 р.

Оце ті головні чини, які голосно промовляють, ким був і залишився для України поручник Микола Іванович Міхновський — батько сучасного животоворчого українського націоналізму й творець новітнього українського війська.

Після ознайомлення з великою постаттю Міхновського у читача повстають запити: Чому ж М. Міхновський до кінця не залишився на чолі українського війська, чому перший Всеукраїнський Військовий З'їзд на верхи військового життя висунув інших людей, пішов іншими шляхами і тисячі інших "чому"?

Відповідь на ці питання й на цьому місці зводиться до того:

1. Українська соціалістична демократія, знехтувавши віщі вказівки Міхновського, право первородства своєї Батьківщини віддала на московсько-комуністичні "чото с общао кателка". В своїй примітивізмій поставила доктрину вище від ідеї, програму — вище від Людини, свій талмуд — вище від Життя й десятину панської землі — вище від України! Нині через її нерозум, який українська соціалістична демократія виявила в 1917 р. та якого не хоче виринатися й донині, криваво

покутує вся українська нація, що так віщо передбачив та перед чим пророчо остерігав Міхновський.

2. Сучасне йому суспільство не доросло до того, щоб зрозуміти його ідею та щоб визнати в ньому свого вождя.

Дехто ще скаже: Міхновський народився 50 років зарано: його сучасники не могли сприйняти його ідей.

Та ні! Як би не було Міхновського на початку нашого століття, то не було б і його наступників від 1917 й до наших днів. Адже самі ті ідеї, які він обстоював з такою відданістю, дають силу сьогодні тим, хто себе за українців має”.

Це пише не-націоналіст, хоч, правда, державник. Другий не-націоналіст, державник, Віктор Андрієвський оцінює М. Міхновського так само (“Микола Міхновський передвісник українського націоналізму”. Календар-Альманах “Відродження”, Буенос Айрес, 1954) і додає:

“Коли оглянутись на життя й працю Міхновського, то кожному впаде в очі парадоксальне явище: за ті ідеали, які він проповідував, боролися проти нього, його ненавиділи наші ж люди, щоб потім від нього цілком перебрати не тільки його політичну концепцію, але й методи боротьби за неї. Тільки вся слава за його роботу припала не йому, а його добровільним чи недобровільним послідовникам і учням!

“А щодо слави й нагороди, то його нагорода прийде пізніше, тоді, як, за надхненням пророцтвам автора “Історії Русов” “взніщеться перед Богом кров народу нашого многими потоками пролітая за те тільки, що хотів він волі на власній землі і мав в тім замисли, всій людськості властиві” ...

З М І С Т:

СТОР.

I. ПЕРЕДМОВА	5
II. МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ — ПІОНЕР УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ	
1. Хто був праатьком українського організованого націоналізму?	9
2. Братство Тарасівців	9
3. Харківська “Українська Студентська Громада” та її ідеологія	11
4. Вплив Міхновського на українську студентську молодь	12
5. Міхновський душею Української Револуційної Партії ..	12
6. М. Міхновський пише книжку “Самостійна Україна”	13
7. Міхновський у книжці “Самостійна Україна” за державною самостійністю української нації	13
8. Міхновський за самостійною Україною від Карпат по Кавказ	14
9. Міхновський кличе: “Україна для українців!” і закликає до боротьби кривавої і безпощадної	15
10. Безкомпромісовість М. Міхновського супроти Росії	16
11. Міхновський проголошує перші соціальні тези націоналізму	16
12. Міхновський про український націоналізм	18
13. Політичне “Вірую” Міхновського	19
14. М. Міхновський про державний устрій України	21
15. Чому М. Міхновський є праатьком українського організованого націоналізму?	21
III. УКРАЇНСЬКИЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ ЦЕ НЕ ДОНЦОВСТВО	
1. Хто вносить плутанину щодо Д. Донцова?	27
2. Партійні противники утотожують ідеологію ОУН з донцовством	27
3. Незнайки і всезнайки утотожують український націоналізм із донцовством	30
4. Донцов применшує і неправдиво представляє Міхновського	32
5. Три роди взаємовідношення між ідеологією націоналізму і донцовством	35
6. У чому ідеологія націоналізму співзвучна з донцовством? ..	36
7. Співзвучність у становищі до Москви	36
8. Співзвучність у ставленні до соціалізму і комунізму	37
9. Співзвучність у ставленні до комплексу провансальства ..	37
10. У чому ідеологія націоналізму іде окремо від донцовства? ..	40
11. Донцов не порушує польсько - української проблематики ..	40
12. Соборність — головна проблема організованого націоналізму, а не донцовства	44

13. Хто розробляв ідеологію, програму і тактику організованого націоналізму? 46

IV. РІЗНИЦІ ІДЕОЛОГІЯ ОРГАНІЗОВАНОГО І Т. ЗВ. ВОЛЕВОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

1. Організований націоналізм за націократію, а “волевий націоналізм” проти націократії, і за аристократію 53
2. Сліпа воля і чин без мети “волевого націоналізму”, а ідея та воля творчості (синтеза чинної ідеї) організованого націоналізму 55
3. “Волевий націоналізм” відмежовується від пізнання (свідомості, розуму), — а організований націоналізм вважає його корисним і потрібним 57
4. “Волевий націоналізм” вважає одиницю “знарядям ідеї”, а для організованого націоналізму “одиниця не засіб, а ідеал нації” 60
5. “Волевий” націоналізм є за “панівною кастою правителів” без контакту з “інертною і тупою, народньою масою”, а організований націоналізм є за “постійну співчинність еліти й маси” та за “збірну, діючу волю народніх мас” 62
6. Організований націоналізм є проти наслідування кон'юнктуральної Європи, а “волевий” націоналізм є за таким наслідуванням і проти “культурно - духової самовистачальности України” 66
7. Організований націоналізм за національною єдністю, а “волевий” націоналізм за “двоподілом і триподілом” і за “роздором у рідній хаті” 67
8. Організований націоналізм проти прищеплювання чужих світоглядів на український ґрунт, а “волевий націоналізм” саме прищеплював їх на наш ґрунт 73
9. “Волевий націоналізм” це культ неґації, що надає “величезне значення від'ємному моментові кожної ідеї”, а організований націоналізм надає таке саме значення додатнім моментам, творячи культ позитивних вартостей 78
10. Організований націоналізм це ідеологія всеукраїнства і національної єдності, соборности, співпраці і солідарности, а “волевий націоналізм” це ідеологія роздору, бунту і братовбивства 85

V. ІДЕОЛОГІЧНІ РОЗБІЖНОСТІ МІЖ ОУНР, ЗЧ ОУНР І ЗП УГВР

1. Вступні замітки 91
2. С. Бандера заявляє, що уступив через “ідейне, політичне і дієве роздвоєння революційно - визвольного фронту закордоном” 92
3. С. Бандера закидає т. зв. опозиції ОУНР і ЗПУГВР перехід із націоналістичних позицій на соціалістичні і націонал - комуністичні 92
4. С. Бандера каже, що “опозиція” є за “справді комуністичну Україну, але незалежну від Москви” 93
5. С. Бандера пояснює, з яких мотивів опозиція ОУНР перейшла на націонал - комунізм 94
6. С. Бандера твердить, що опозиція ОУНР відкидає націоналістичну програму і кличі 95

7. С. Бандера заявляє, що концепція “опозиції” ОУНР і ЗПУГВР це “ідейна капітуляція перед комунізмом” і “в ідейно - програмовій площині скріплювання позицій ворога” 97
8. С. Бандера закидає опозиції ОУНР ідейне “заламання, зневіру в ідеологію українського націоналізму” і що вона з ЗПУГВР зробила “інструмент для зміни ідейно - програмового змісту націоналістичного руху” 97
9. С. Бандера закидає ЗПУГВР “відрив української самостійницької акції закордоном” і “ламання українського фронту” з рівночасним “зловживанням формальним умандатованням” краю 98
10. С. Бандера признає, що “опозиція закидала йому неправне приписування собі посту голови Проводу ОУНР” і “твердить, що Провід ОУНР на УЗ не уважає його головою Проводу ОУНР” 100
11. С. Бандера осуджує становище крайового Проводу ОУНР у справі “опозиції” і виявляє вузол суперечностей із “задачами націоналістичного руху” і “протилежність самостійницькій лінії” 100
12. Вояки УПА заявляють, що “С. Бандера є проти Воюючої України” і “виразно і одверто поборює і УГВР, і УПА, і Крайову ОУН” та що він намагався “підпорядкувати собі вояків УПА” та “опанувати ЗПУГВР і УНРаду” 102
13. Вояки УПА закидають С. Бандері узурпаторство, себто безправне “проклямовання себе провідником “всієї” ОУНР всупереч спротивові членів ОУНР” 103
14. Вояки УПА стверджують, що С. Бандера і ЗЧ ОУНР вже раз каялися за ухил - помилку, що “відійшли від духа і букви програмових постанов III Збору” 103
15. Вояки УПА твердять, що “для всіх членів ОУНР в Україні ясно, що головою ОУНР не є С. Бандера” і заперечують йому право виступати як “речникові визвольного руху” 104
16. Вояки УПА закидають С. Бандері “зарозумілість і моральну нищість” 105
17. ЗПУГВР пише про “наявний, послідовний і остаточний відхід С. Бандери з позицій ОУНР на рідних землях” 106
18. Провід ОУНР ствердив, що на III НВЗборі рішено, що “організація не зв'язує себе ні з ідеалістичним, ні з матеріалістичним напрямком” 107
19. Провід ОУНР на землях закидає Проводові ЗЧ ОУНР ухили, зокрема у справі приватної власності і “усуспільненого сектора” 108
20. Провід ОУНР на землях закидає Проводові ЗЧ ОУНР також ухил “у питанні визначення внутрі - державного ладу української держави” 108
21. П. Полтава твердив, що не всім більшовицьким ідеям треба “відмовляти слухності” і що “негація ворожої віри, ідеології” і взагалі “негація ворога не мусить бути абсолютною” 109
22. “Визвольний Шлях” твердить, що П. Полтава це ідеолог “націоналістичного руху, репрезентованого ОУНР під керівництвом С. Бандери” 113

23. "Визвольний Шлях" твердить, що "П. Полтава проповідує не соціалізм чи націонал-комунізм, а говорить про використання лише добрих форм чи ідей, що їх ворог вкрав від націоналізму" 113
24. "Визвольний Шлях" твердить, що П. Полтава був "за повне національне визволення", "за побудову національної Української Самостійної Соборної Держави" і проти всяких автономій, "союзних республік", "федерацій", тощо і проти "уступок окупантам" 114
25. "Визвольний Шлях" заявляє, що П. Полтава був "проти погляду марксизму на державу" і проти "якогонебудь зв'язування УПА, ОУНР і всього сьогодні українського визвольного руху в Україні з марксизмом" 116
26. П. Полтава був "за побудову в майбутній українській державі безклясового суспільства", проти капіталізму і проти большевицького суспільного ладу 117
27. "Гомін України" твердить, що "соціально-політичні заложення ОУНР відзеркалюють прагнення українців усіх земель" і "одночасно поставлені на висоту загальноукраїнських ідеалів і соціального поступу", а також стверджує, що "в роз'ясненні Проводу ОУНР на українських землях" багато спірних проблем досить виразно уточнено" 119
28. П. Полтава заявляє: "Ми є проти імперіялізму, проти шовінізму і всякої національної нетерпимости, проти тоталітаризму і за демократію" 120
29. П. Полтава за "безклясове суспільство і демократію" та проти "капіталістичного визиску і рабства" і за "нову соціальну революцію в Україні" 121
30. П. Полтава "не заперечує клясової боротьби, бо вона реальний факт" і вважає, що "клясова боротьба сприяє оздоровленню внутрішніх відносин у середині народу" 121
31. П. Полтава в "безклясовім суспільстві" виключає "будь-яке упривілейоване становище одної кляси чи "лучших людей" і визнає, коли то "внутрішній політичний і суспільний лад на справедливих демократичних основах" буде повністю поставлений на принципі суспільної власности 122
32. П. Полтава про уповноваження держави в справі суспільної власности, зокрема обмеження прав одиниці в користь держави 124
33. Донцов проти "отруйних" і "облудних ідей" ширених "високомудрими пророками большевицьким жаргоном" і "московськими словечками", "з чим боровся в слові і чини націоналізм" і проти "позицій українського визвольного руху", які на його думку "наскрізь марксістським жаргоном захвалюють соціалістичний зненавиджений усім народом лад, з яким боролася мечем Україна в 1917-21 рр." 127
34. Донцов критикує "новий устрій, що його рекомендують деякі нібито "націоналісти", а який "є чистим соціалізмом" і осуджує тих "новосоціалістів і націоналістичних соціалістів, що називають себе чомусь націоналістами" і каже, що "з тим вітром із Сходу пора скінчити" 129

35. Донцов безпосередньо осуджує Полтаву і Горнового, закидаючи їм “пачкування ідей із чужого поля”, “обманювання і нищення ідеї націоналізму” та що вони “і ніби марксистки, і ніби націоналісти, і ніби демократи, і ніби самостійники і ніби уніоністи - космополіти” і “свою безідейність або “кількаідейність” підносять до височини засади” та “хочуть накинати Воюючій Україні політику безпринциповості” 131

Д О Д А Т К И (Полемична частина)

I. ЧИМ НАЦІОНАЛІЗМ НЕ Є?

1. Як противники представляли український націоналізм? .. 136
2. Як соціалісти злобно і несовісно характеризували ідеологію О.У.Н.? 137
3. Навіть “Енциклопедія Українознавства” тенденційна 138
4. Живемо в епосі націоналізмів 138
5. Є й націоналізми хижі й поневолюючі 139
6. Навіть англійські соціалісти говорили про встановлення диктатури 139
7. Члени ПУН у “Розбудові Нації” про фашизм і націонал-соціалізм (расизм) 140

II. ІДЕЙНО - ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТИП “ВОЛЕВОГО НАЦІОНАЛІСТА”

1. Автопортрет “вістниківського націоналіста”, донцовського “вибранця нації”, “аристократа - правителя з панівної кастки - раси ліпших людей”, “носія великих ідей”, “шляхетнішого типа людини” і “майбутнього Юрій Переможця” 150
2. Донцовство це не тільки ідеологічне, але й психологічне явище 151

III. “ВІСТНИКІВСЬКІ” МЕТОДИ 155

IV. ЧИ МІХНОВСЬКИЙ ВІДРІКСЯ САМОСТІЙНОСТІ УКРАЇНИ І СТАВ ДРАГОМАНІВЦЕМ?

1. Проф. С. Драгоманов твердить, що М. Міхновський зійшов з позицій самостійництва (1900) і став на шлях федералізму Драгоманова (1870). 170
2. Міхновський і перед 1917, і в 1917, і по 1917 р. був і проти чорної (царської), і проти білої (демократичної), і проти червоної (большевицької) Росії. Все життя він боровся з Росією і згинув у боротьбі з Росією 171
3. Ідейний портрет М. Міхновського — українського самостійника - державника і непереманого ворога Москви 184

У цій книжці в цитатах чужих авторів усі підкреслення наші, а також уведений один правопис і одна мова, за винятком кількох випадків, де затримана мова і правопис оригіналів тому, щоб передати дотичні важні цитати без ніяких змін.
